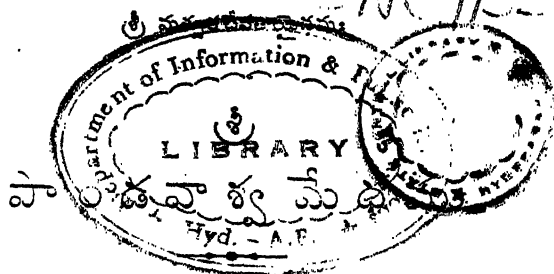

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల గ్రంథములకు :
శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరా పట్టికేషన్సు
గవర్నమెంటు ప్రెయినింగుకాలేజి లేన్
రాజమండ్రి

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే
రచింపఁబడినది.

Acc. No.	6934
Class No.	★
Book No.	

మొత్తము 1,000 ప్రతులు.

రాజమండ్రి ఆవంతి ప్రెస్ నందు ముద్రింపఁబడియె.

1948

[కాపీరైటు రిజిస్టర్డ్]

[వెల 1-8-0]

ప్రథమాంకము :—

అశ్వత్థామ
కృపాదారులు
కృష్ణుడు
భీముడు
అర్జునుడు
వ్యాసుడు
నారదుడు
ధర్మరాజు
ద్రౌపది

ద్వితీయాంకము :—

ధృతరాష్ట్రుడు
గాంధారి
విదురుడు
వ్యాసుడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుడు

తృతీయాంకము :—

నారదుడు
పంచపాండవులు
ద్రౌపది
దౌవారికుడు

కృష్ణుడు

వార్తాహరుడు

చతుర్థాంకము :—

కవి
వర్తకుడు
భీష్ముడు
ధృతరాష్ట్రుడు
విదురుడు
పంచపాండవులు
కృష్ణుడు
వ్యాసుడు
గంగ

పంచమాంకము :—

ధౌమ్యుడు
కాణ్వడు
సూర్యవర్మ
కేతువర్మ
ధృతవర్మ
మంత్రీ
వజ్రదత్తుడు
గంధర్వుడు
దుస్సల

పాండవాశ్వమేధము.

★————★

(ప్రథమాంకము.)

(వాంఛి)

ఉ. భారతసంగరాంతమునఁ బాండుతమాభవులందు దుఃఖపున్
భారము దీర్చి వారల కపారపు రాజ్యము నిచ్చి యుత్తరా
దారకువేమ మారసి పడంపడి వారల నశ్వమేధనం
చారులఁజేయు కృష్ణుఁడు ఘోరము యశ మ్మనిశము శమ్మిడున్.

(వాంఛ్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర— మారిషః ఏల యీ యాలస్యము ? ఇటు రమ్ము.

మారి— (ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చితిని. అలస్యమువ కేమున్నది ?

సూత్ర— ఎవరితోడనో యెందులకో వివదించుచున్నట్లున్నావు :

మారి— (తనతో) ఇంతవఱకు వినిపించినదే ! (ప్రకాశముగా) ఇక వెవరున్నారు ?
మన మైతేయొఁడు.

సూత్ర— పాపము శాంతింపుఁగాక, గురువుతో గ్రుద్దులాడ మొదలు పెట్టితివే !
అందువను ఏ గురువు ననుగ్రహింప మనమిట్టి రంగస్థలమున నిర్భయ
మ్ముగ నిలువఁ గలిగితిమో, అట్టి భారతగురువుతోడనేనా కలహించుట :

మారి— (తనతో) భారతగురు వెవరు ? ద్రోహచార్యులాయేమి ? (యోచించి)
కాదు భరతశాస్త్రగురువు గాఁబోయితిమి (ప్రకాశము) గురువుతోఁగాదు, గురు
వుఁకునితో.

సూత్ర— ఓహో ! ఇదియో ఏ తెలివి :

క. సురునకు గురునుతునకు నం : తరముండువె వెట్టిగాని తత్తనయుని వ
గ్గురునివిలె నరయ నేరని : మొఱకులు గూలుదురు నరకమున నిక్కముగన్.

మారి— (గర్వముతో) ననుయమువచ్చినచో వేమ గురువునే లెక్కించువాఁడను
గాను. నా కిఁకఁడు లక్ష్మమా :

సూత్ర— (నవ్వుడు) అవును “తల్లిచెవులు తెంచువానికిఁ బుతల్లిచెవులు నీఱ
పువ్వులును గా”వఁట. పరే ఇంతకును గలహ మెందుకుఁ దటవ్వించినది ?

ప్రభు

మారి— ఎందుకా? ఎందుకేమిటి దుర్మార్గులకు: నిన్నరాత్రి విదురబోవుచున్న
మా ఎల్లల నితఁడు గొట్టినాడట.

మూత్ర— అతఁ డేమంత యవివేకి కాఁడే: విదురబోవువారి నెందుకుఁ గొట్టును:
ఎట్టివారినియింతకుఁ గొట్టవలసిన యవసరమేమి? ఇది వమ్మచరిత్రనది
కాదు. ఈలా గని నీతోఁ జెప్పినవారెవ్వరు?

మారి— మా యింటి యజమాని పుట్టింటి నవుకరు. అ పైని నా భార్యకుఁ గోపము
వచ్చి యతని నెట్లేని యవమానింపక తప్పదనియు, నందులకు జరిమా
నాగా నాతని శిరోభూషణముఁ దెమ్మనియుఁ బట్టువట్టినది.

మూత్ర— అఁడువాండ్ల మాటలను బుచ్చుకొని మనము యుక్తాయుక్తములు విడిచి
ప్రహమునకుఁ గాఁడుద్రవ్యవచ్చునా?

మారి— నేను గలహము గూడదనియే నేర్చుగానే యడిగించి నాడను.

ద్వితీ

మూత్ర— (కోపముతో) చీ: చీ: ఇంకను నీగ్గులేక యేమో చెప్పఁబోవుచున్నావు.
గురుద్రవ్యావహారముగూడ నీ కుదికమని తోచినదా? (తనలో) ఓహో!
ఈ ప్రళంసలోఁ బ్రకృతము మఱచితినే: (ప్రకాశము) సరే దానింగుఱించి
పిదప మాటలాడికొందముగాని. యీనాఁడు మనము ప్రదర్శింపఁబడిన
నాటక మెయ్యది?

మారి— పాంథవాశ్వమేధమని యూహించితివి.

మూత్ర— ఎట్లు?

మారి— మీ రొనరించిన నాంపిబట్టి.

తృతీ

మూత్ర— చక్కఁగాఁ బోల్పితవి. ఈ గ్రహింపువలననే కాఁబోయను, మీరు తెరలో
మొదటి యంకము నప్పుడే కొంత ప్రదర్శించినారు.

మారి— (తనలో) ఓహో! ఈతఁడింకను ఆ విషయమై నన్నైత్తిపొరుడుదనునే
యన్నాఁడే: (యోచించి) అయినను ఇప్పట్ల నాకిది యమగ్రహమే.
(ప్రకాశము) అవును పాంథవులకన్న మన మెక్కువవారమా యేమి?
వాడు తప్పొనరించిన గురుపుత్రునిఁ బరాభవంపఁ బ్రయత్నింపలేదా?

(తెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ బరాభవించువాడు?

మూత్ర— (అనాకర్షితముగా) సరే, యీ పోలికలకేమిగాని మనము ప్రవుల
ప్రళంస బొత్తిగా పథాప్తారులకు శ్రుతపఱపమైతిమే.

మారి— ఈ కవులంగుఱించి వేటే మనము చెప్పనక్కఱలేదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు శతావధానులు చర్ల బ్రహ్మయ్యకాస్తులవారి శిష్యులు ననిన నెల్ల

రును నెఱిగియే యుందురు.

సూత్ర— అవును. ఆ మాటనిజమే. వీరు సుప్రసిద్ధులే; వీర లిదివఱ కనేర గ్రంథము లొనర్చి యున్నవారలు.

(మరలఁ చెరలో) ఎవఁడురా నన్నుఁ జరాభవించువాఁడు ?

మారి— (అకర్ణించి) అదిగోఁ జూచితివా ? ఇప్పటికిని విరమింపర మైత్రేయుఁడు నాపైఁ గయ్యఁమునకుఁ గాలు ద్రవ్వఁచునే యున్నాడు.

సూత్ర— (నవ్వి) నీ గొడవనీది. 'అతఁడు మైత్రేయుఁడు గాఁడు, అశ్వత్థామ. మన మీపాటికిఁ బోవుదము. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రసావన.

(అంతః గత్తి చేతఁబట్టుకొని రక్తసిక్తాంగుడై యశ్వత్థామ కృప కృతవర్మలతోఁ బ్రవేశించును.)

అశ్వ— (క్రోధావేశ సంకోషములతో)

ఉ. శత్రుల నెల్లఁ జక్కఁడఁచి స్వామిఋణమ్మును దీర్చఁగంటి; న
త్పుత్రుఁడ నైతిఁ దండ్రీతలఁ ద్రుంచిన ఘన్మరు నుగ్గణఁచి; రో
కత్రయ రాజ్య మబ్బినను గా దిఁక నింతటికన్న మోదః మీ
గాత్రముతోడఁ జేయఁదగు కార్యము లే దిఁక నాకు నెయ్యెడఁ.

(కొంచెములోచించి) లేకేమి ? పాండవహతకులును గృష్ణసాత్యకులును గూడ నీవేషముతోడనే వధింపఁదగినవారు. (తూర్పుదిక్కుచూచి) ఇంకను గొంత రాత్రి మిగిలియే యున్నది. ప్రభాత మగునంతవఱకును మహేశ్వరుని వర మనున రింపఁదగినదే. (వెనుకకు మఱచి) సఖా ! దుర్యోధన ! ఇదిగో నీ మనమ్మున మన్న కొఱుఁతఁ దీర్చ గురుపుత్రుం డేగుచున్నవాఁడు. నజీవుఁడవై యున్న నీ కి వార్త వినిపింపని నన్ను మన్నింపుము. భీమగదాఘాతంబుల నలిగియున్న నీ నీ మాత్రము వార్తకేని నోఁచవేమో యని వారల వెదకక త్వరగా జరిగినవట్టు విని పింప వచ్చితిని. కానిమ్ము.

క. పాండవుల మరణ మదియొ ! క్కండున్ దక్కంగ వింటికాదె ! కడమ నీ
పిండంబులపై దారకు ! నుండుఁ దప్పేమి ? యిదియు నొక సంతసమే.

ఓరీ దర్పజ భీమాద్ధున నకుల సహదేవులార !

ఉ. మాయలమారి కృష్ణుఁడు ప్రమాదము దప్పఁగఁ జేయఁ బోయి; నీ
రేయి యపాండవంబు నొనరించినవాఁడనె లేక యున్న; మీ

ప్రశ్న

రేయెడనేవి యున్న నెదురేగుడు; నేవిదె నన్యనింపగా
నాయత మైతి; నీ కొదవ యన్నది నాకేక నుండకుండుటన్.
(చెవియొగ్గి) ఎక్కడను బ్రతిశబ్దము వినరాదు. పాఱుబోతులు ప్రత్యుత్తర
మెందు కొనంగుదురు:

చ. ప్రాదమున దాగెనంచు నృపు నాఱడికూతలు కూసిన్బట్టి మీ
రెదురిపుడేల రాదుర యిహి! యది పౌరుషమౌనురోరి? చు
ర్మద మది యేడఁ బోయెనుర? మాటన భీతిలి దాగుకన్నఁ జ
చ్చి దివికిఁ జేరుటొప్పుదె యిహి! యభిమానములేదె, పందలే?

ఎక్కడ దాగుదురో చూచెదంగాక, మిమ్మితఁడు శేషము మిగుల్పు వాఁడను
కొంటిరే. (పోబోవును.)

ద్వితీ

కృపా— (నడుము గట్టిగా వెనుకనుండి వట్టుకొని) గురునందనా! శాంతింపుము
శాంతింపుము. పాటిపోయినను జచ్చినను నొకటియేకదా! ఎందు కీ
యకాండ తాండవము.

అశ్వ— మామా! నీకు నమస్కారము, నన్నీవట్టున నడ్డగింపకుము.

కృపా— ఇంతకన్నను విజయ వగుదువు గాక. ప్రభాతము కావచ్చినది. ఇప్పు
డీక వారల వెదుకుటకు వ్యవధిలేదు. శాంతింపుము.

అశ్వ— ఏమి: యంతకన్నను విజయమూ?

శా. చంపీదంపని రీతిఁ జంపితిని దృష్టద్యుమ్ను నైన్యమ్ములగా
గుంపుల్ గుంపులుగాఁగఁ గూల్చితిని నేగుర్పాండవుల్ చక్క మా
యింపన్ జేసితిఁ బోటుమానిసుల నా కీనాటి కయ్యమ్మునం
దింపే వుట్ట దెదుర్కొనన్ గడఁగు వా రెందున్ గనన్ రామిచే.

తృతీ

కృత— గురునందనా! అప్పటి మాటలులుంచుము. ఇప్పుడుమాత్రము నిన్నెవ
రేనిఁ దేటిపాఱఁజూడఁగలరా?

తే. గీ. కట్టుపుట్టుమల్లెల్ల రక్తమున నిండి. నిదురలేమిని గన్నుల నెత్తురురలఁ
బూల నిండు నశోకపు భూరుహమ్ము. ననుకరించునినున్ గన నడలుపుట్టు.

కృపా— కుమారా! నీ వింతకుమున్ను చెప్పినదే యైనను విష్యష్టముగాఁ దెలియ
మిని మరల నడుగుచున్నాడను. ఉపపాండవు లేమైరి?

అశ్వ— ఏమైరా? మేనమామలకుఁ దోడైరి.

కృపా— శివశివా! ఎంతపాతకము నొనరించితివి!

అశ్వ— (వెడవవ్వతో) పాతకము గాక యిందొకటి పుణ్యమున్నదా!

ఉ. పాపమొ పుణ్యమో విను మపాండవముఁ బొనరించుపొందె నే
నీపనిఁ బూనితిన్ మిగిలి రేవురు వారలు వారిఁ జంపుచే
యీపనిబాలరన్ గెడపు టీపయి వారలు రాజ్యమేలఁగా
నోపరు ; దీనిచే మన సుయోధనుచిత్తము సంతసిల్లెడున్.

ఇఁక నేనీ పాపోపశాంతితై తపంబు చేసికొన నేగదంగాని మీరీ భభవార్త
పుత్రులొకాడుండగు నాంబికేయున తెలిఁగించి యూఁడింపుదురుగాక :

ఉభయులు — మందిది (వెళ్ళుబోవుదురు.)

అశ్వ — మామా ! మాట, రారాజుతో నిందాఁక నీమాట చెప్పితివా ?

కృపా — ఏమాట ?

క. “దృష్టద్యుమ్నుని నీకు న . నిప్పుని నివ్రించియున్నయెడ నెన్నెన్నో
కష్టములు వెట్టి తుదకు ని . కృష్ణంపుం జంపుఁ జంపి కెడవీతి ననుమీ.”

ఇట్లు పుణ్యలోకగురుఁడగు మీతండ్రితోఁ జెప్ప మనియేనా ?

అశ్వ — అవును.

కృపా — చెప్పితివి, మాకు దాగుగ జ్ఞాపకమున్నది.

కృత — ఇదియే కాదు. “తక్కిన మనరాజుల వందఱిని గూడ నడిగిత” యని
సయితము చెప్పమంటివి నీవీ క్రోధవేషముచే నిప్పుడు మఱచితివి.

అశ్వ — అట్లయినఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని. మీరు చనుఁడు. నేనునుం బోవు
చున్నాను. (కృపకృతవర్మలు నిష్క్రమింతురు.)

(అశ్వశ్వామి కొంతవఱకు నడచి తనలో)

అప్పుడే భగవంతుండగు సూర్యుఁ డుదయించినాడే :

౨. మందేహా లనెడి రక్కసు . లందఱినిం దునిమి రక్తమది తన దేహం
బం దెల్ల నిండ రవి నా . వందమునన్ సత్పదవికే జనియెడి నడుగో.

అవును. ఇంతకన్న నన్యార్థమేముండును ? నన్నె ప్రశస్తంధనై తపంబున
తేగుచుంటిగదా ? (దృష్టినిగూర్చి) అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. ఇఁక ఖడ్గ
మెందుకు ? (ఖడ్గము నుద్దేశించి)

ఉ. భాగములన్ వధించెడి తపాయి విధమ్మునఁ గుత్తుకల్ దెగం
గాఁ గెరలించి రక్తమును గంతము నిండఁగ పారెపారెకున్
ద్రాగితి తృప్తి నొందితి పినాకిపదమ్ముల వ్రాలి మ్రొక్కి నా
యీగతి నెల్ల దెల్పఁ జనుమీ యిఁక విన్నుఁ జరిత్యజించితిన్.

(ఖడ్గమును బాణవైచి పరిక్రమించి) ఇదిగో దైపాయనాశ్రమమ్మునకే వచ్చితి

విక నిమ్మలతోఁగూడి వారు చెప్పినచోప్పున నిప్పాతకమ్మునకుఁ బ్రతీకార మొనర్చికొనియెద. (నైవసముతో జందెము చేతఁబట్టుకొని)

ప్ర. క. పుట్టినది బ్రహ్మకుల మెటు ; పట్టించితి వాయుదమ్ము ; బట్టించితి పోయిట్టిపనులు నేయింతురె ; కట్టా : యజ్ఞోపవీతకమ ; దయవలదే. (తెరచో)

మ. గురువుత్రుండని మీకు నందియము గల్గుం గాక భీముండు ముష్కరులన్ నైఁచెడివాఁడు గాఁడు గురు వో గా కన్యఁదో గాక దుశ్శరీకుఁ జంపక యున్నరాజు చెడు వాత్సల్యమ్ము లేనట్టి యిద్ధరితాత్మన్ వదియించి ద్రోవదికి సంతోషమ్ము గావించెదన్.

(కృష్ణార్జునులతో భీముఁడు ప్రవేశించును.)

అశ్వ— కానిమ్ము దీని కేమి, మంచిపనియే చేయించితివిలే.

చ. గీ. పరశురాముండు మును రాజవరులనెల్లఁడునిమెననిచెప్పబడికొంతత్రుష్టపట్టె మరలఁ బొగరెక్కె నీ రాచమండలంబుఁ తిరిగియును బ్రహ్మతేజమ్ము దెలిపితీవు.

అమ్మహాత్ముఁడు వోవుగతికే యేనునుం దోవుదుఁగాక. (సంకయముతో) అమంగళము శాంతించుఁ గాక. అతఁడు తుట్టతుడకుఁ గురువంశజఁ డగు భీమ్మునిచే నవమానింపఁ బడియె; నట్లు నాకునుం గలిగెడినని స్ఫురించుచున్నదే ; (నైవసముతో) కానిమ్ము బ్రహ్మశిరోశ్రుంబు నాయొద్ద నున్నంతవఱకు నీ కురువంశజులగు నర్జునుండును గిర్జునుండును, భీముండును గీముండును న న్నేమి నేయఁగలరు. (నిష్క్రమించును.)

కీ. జావా : యదువందన : నీవింత మెల్లగా రథము నడిపినం గాదు. త్వరగాఁ బోవనిమ్ము. లేదా నేను ముం దేగదను. మీరు వెనుక రండు. ("గురువుత్రుండు" అనునది మరలఁ జదివి పోఁబోవును)

కృష్ణ— (చేయి వట్టుకొని) జావా :

చ. గురునుకుఁ డన్న నేమియనుకొంటివో ; ద్రోణునికన్న నెక్కు దెవ్వరికి నపద్యుఁ ; దీవు బలవంతుఁడవే యనుకొ ; మృతైనమన్ ద్వరపడు బొప్పనే : యతని దర్శ మెఱుంగనిదే : యుపాయమున్ బఱవినఁ గాక మత్తకరిఁ బట్టుకొనన్ వక మౌనె యేరికిన్ :

భీము— (కోపముతో) ఏమంటివి :

క. ఏమంటివి గురునుకుఁడా ; నాముందఱ నిల్చువాఁడు ; నా గద యశ్వత్థామను గిశ్వత్థామను ; భూమికి బలియీదె, దీని పొగ రెఱుంగనిదే :

అట్లు— అన్నయ్యా! కాంతింపుము.

తే. గీ. అతఁడు చిరజీవి వివిధకస్తాప్రవేదియతనిఁ జంపఁగ మనకెట్లు లలవియగును?

పరిభవ మొనర్చి ద్రుపదాత్మభవకు దుఃఖభరము దీర్చుటయే పెద్దభరము తుదకు.

క. ఇరువురము సమానమ్ముగ । గురునొద్దన్ జదివితమి; యగుం బుత్రుం దా
గురున కితం దే శిష్యుఁడ । నిరువురకున్ భేద మింత యిట ముందుఁ జామి.

చ. అతఁ డిటువంటి పూనిక మెయి నాహవభూమికి బుద్ధిపూర్వక
స్థితి నరుదేఁడు; వచ్చినను జేసెడి చేతయె లేదు; నేఁడు దు
ర్మతి యగు నా సుయోధను పరాభవమున్ విని స్వామియప్పు దీ
ర్పు తలఁపు వుట్టి యిప్పనికిఁ జొచ్చె నతం డతి రౌద్రమూర్తియై.

కృష్ణ— సంశయమేమి? వెనుక నారాయణాత్మమ్ము ప్రయోగించినప్పు డేమైనది?
అది యీతఁడుమాత్ర మెఱుంగనిదా? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నల్లు
రును మన కజేయులే. అయినను, అందు రెండు సముద్రమ్ముల నాయా
యుపాయమ్ములం జేసి దాటితిమి. తక్కు రెంటితో మన కప్పు డంత
యవసరమే లేకపోయినది. ఇప్పు డిప్పనియైనను.

క. అనయమతి యైన దుర్యో । ధనువంపునఁ జేసెఁ గాని తనయంతన కా
నొనరించునె గురునుకుఁ దెం । దును ధర్మార్థవద్దకులు నేరఁడొకో.

అట్లు— సంశయమేమి? ఎంత యోగ్యుల కైనను రాజనిరోధమ్మునఁ గొన్ని
యకృత్యమ్ములు పొనఁగుచుండును.

చ. గురుఁడును భీష్ముఁడున్ మనకుఁ గూర్చెడివారలు కారె. వార లి
ర్వురుఁ జనుదేరె యుద్ధమునఁ బోరఁగఁ, జంపర పెక్కుమంది, నె
వ్వరుఁ దను పూను వేషమును బట్టి చరించుట యొప్పదే; మతుర్
దిరుగవె తన్మయం బగుగతిన్ బవరంబు లొనర్చుపట్టనన్.

కృష్ణ— నీవు చెప్పినదియే యిక్కడఁ దగియున్నది. నాటకములోని వేషధారులే
యొకప్పుడు తన్మయు లగుచుఁ దత్తత్కృతులకు సిద్ధ మగుదురు. అట్టివో
విజయుగా యుద్ధసన్నద్ధు లగువారి కాయా సమయమ్ముల బంధుత్వాదికంబు
పొడకట్టనే?

భీము— యుద్ధసన్నద్ధు లగువారిం జంపిన నీతఁ డపరాధియే కాఁడు.

క. ఎదఁ జేయి పెట్టికొని పొరి । నిదురించెడి వారిఁ బట్టి నింద్య మనక చం
పెదరఁజె శూరులు! లోకం! బిది మెచ్చునె? పరము గలదె! యహముండెదినే?

కృష్ణ—అతవననే కదా, యితఁడు గురువుత్తుండైనను బరాధవింపవలసి వచ్చినది.
(పరిక్రమింతురు)

అర్జు—అదిగో ద్వైపాయనాశ్రమము. అటఁ బరాశర్యముపేంద్రులు శిష్యసహితముగాఁ బుణ్యగోష్ఠిచేఁ గాలం బవనయించుచున్నారు. వారి దర్శింపవలసినదే కాని వారిపట్టి మన యుద్యమమ్మున కంతరాయ మొసరింతురు. కాన నిటనుండియే నమస్కరింపుదము. (రథమును దిగుదురు, నమస్కరింతురు)

భీము—(కొంత ముందు నడచి దృష్టి నిగుడ్చి) ఇదియే భాగీరథీతీరము. మన మాతని నీయెడలనే వెదక వలయును.

కృష్ణ—అదుగో : ఒక పిన్ననన్యాని, కాఁడు కాఁడు అశ్వత్థామ.

తే. గీ. కేలజపమాల మెయినిండ రాలు బూది
దండమ గమండలువు మ్రోలదర్శనౌష
నయనములు మోర్చి కృష్ణాజినంబుమీదఁ
గూరుచున్నాఁడు తపనియై గురుని కొడుకు.

బావా : పవననందన :

చ. తనపొనరించు దుష్కృతికేఁ దద్దయుఁ బాండవు లల్లి వత్తురో
యనుభయమో, యిసీ : ద్విజుఁడనై పొనరింపఁగ రాని కృత్యముగా
బొనరిచినాఁడ నా హృదయమో ద్వయమో గురునందనున్ విర
క్తివిఁ గనఁజేయఁ బోయఁ బరికింపుమ యీతనిదైన వేనమున్.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును.)

భీము—(పండ్లు పటపట గొఱుకుచు) నీవు మొదల నుడిచిన హేతువే సరిగా నున్నది. (ముందుకునడచుచు) ఓరీ! విప్రకులారామ! భూజహత్యాపరాయణ!

ఉ. బాణకలాభిమాన మది భగ్నముగా నినివేళఁ బోయి ని
ద్రాణులఁ జంపి దొంగవలెఁ దాపనిపై యట కేగుదెంచితే!
ద్రోణుప్రతిష్ఠ గంగఁ బడఁ ద్రోచితేఁ యింతన చావు దప్పెనే!
ప్రాణము లింత తీపె? పసిదాతరఁ జంపితి వేమి? దుర్మతి!

అశ్వ — (చూచి తనలో) ఓహో! భీముఁడా! వెనుకఁ గృష్ణార్జునులుగూడ నున్నట్లున్నారే! అగుం గాక, వీరిలక్ష్యమేమి. (ఊరకొనును)

భీము—తే. గీ. లేచిరావేమి రోరి? నీ పీఠ మడఁచు
నీచవుం బనిఁ జేసియు నేమమేల?

గురుసుతుండ వటం చూరకొందు మనుచుఁ

దలఁపఁజోకును: యా దారి తప్పెనేడు.

చ. చదివితి వేమి సార్థకము శాస్త్రము వేదము నెల్ల విదైలున్ ?
మది నొకయింతయున్ దయయు మానము లేని వివేకహీనపుం
బ్రదుకును గణ్యమే? యెటకుఁ బాతిన నెయ్యెడ సొచ్చివన్ తమిం
పదు గద: నే తమించినను మద్గద యోరి దయావిహీనుడా :

(ప్రహ్లాద్యనులు సమీపించుచున్నారు.)

అశ్వ— (తనలో) మనమూరకున్నను ఈతఁడూరకొనునట్లులేదు. ఈ ప్రేరి
కిదియే యుత్తరం బగుఁగాక (తృణమునభిమంత్రించి) తల్లి: బ్రహ్మశిరంబు:

చ. దర కలిగెం గదా! యనెడి దర్పమునన్ బొగరెక్కి “దేవునై
గురువునునై” యనుంగతిని గ్రొవ్వి చరించెడి యిద్దురాక్షులన్
బొరిగొని నాడుపున్కి మెయి భూమి నపాండవమున్ బొనర్చి య
క్కురుకులనాడు చిత్తమునకున్ మదమున్ దనుకంగఁ జేయుమా.

(విడుచును.)

కృష్ణ— (తృణముతో) అర్జునా! అర్జున:

ఉ. పావనివల్కులన్ గనలి బ్రహ్మశిరంబు సరంహఁదై మహీ
దేవసుతుండు వింటె నిది ద్రిప్పఁగ నాకును, నీకునున్ మహా
దేవునకున్ గడింది వెన దీనికి దీనినె వంపునుయ్య యా
పైవిధిఁ జూచుకొంద మదె పావని చచ్చెడిఁ జచ్చెడిన్ సఖా :

అర్జు— (శరమభిమంత్రించి విడిచి)

శా. అమ్మా! బ్రహ్మశిరంబు: నాగురుఁడు ద్రోణదాద్యువుక్రండు జీ
వమ్ముం బాయక యుండఁగా వలయు; మావంశమ్మునున్ మేము సౌ
ఖ్యమ్మున్ గాంచవలెన్; బ్రవంచమునకున్ గవ్వమ్ము రా రాదు; నీ
విమ్మైనమ్ము ననుగ్రహించి చనుమీ: యాయుష్టమున్ ద్రిప్పమీ:
(తెరలో) ఓహో! సాత్యవతేయ! దగ్గఱ నుండియు నిట్టిసవి చూచుచు మూర
కుంటినేమి ? వారింపుము వారింపుము.

(వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యా— (అకాశమువంకఁ జూచి తనలో) ఓహో! నారదులవారి వాక్యములా యివి:
(నారదుఁడు ప్రవేశించును.)

నార— ఓ అశ్వద్ధామార్జునులారా :

ర. ఇప్పటికి నెన్నియధము । లిప్పుడమిం జరిగె; నెవ్వరేనియు దీనిం గుప్పిరె ? యిది జగ మడఁపదె ? । యిప్పావపుఁబనికి మీర లొట్లాప్పిలిరో ; వా— అట్లునా :

ర. గురువన గురునుతుఁడననొ । క్కరూపు గా కున్నె; యతఁడు రనలిన మనకుం ద్వరపడు టుచితమె; శరమున్ । మరలింతువు గాక బగము మాయించెదవే; అట్లు— (వినయముగా) మహాత్ములారా ! క్షమించి నామనవి చిత్తగింపవలయు.

ర. మీయానఁ గట్టవడి నే । నా యత్నము గ్రమ్మఱింతు నతఁ డారీతిన్ జేయునొ చేయఁడొ యిది మీ । రే యూహింపంగవలెఁ జూడీ దయకలిమిన్. (అత్తమువంకఁ జూచి) అత్తరాజమా :

తే. గీ. గురువునెడ భక్తిఁగలనేని గూళకనపుఁ । బనికిఁ జొరనేని వీతులఁ జెనకనేని విన్ను నమ్మి పూజించితినేని శాంతిఁ । జెంది లోకహితంబు నేసెదవుగాక. నార— కుమారా! వీయత్తముం గూడ నుపసంహరింపుము.

అశ్వ—ఇదిగో నుపసంహరింపుచున్నాఁడను. (తనలో)

గీ. అతఁడు దేవాంశసంభవుఁ డగుటఁజేసి । యధిక గురుపాదనిరకాత్ముఁ డగుటఁజేసి యుపశమింపఁగ నేర్చె నా కుపశమింప । రాదు, చేసెడిదేమిఁ యామీఁద నేను. ఇట్లగుంఁగాక (వ్రతాశముగా) మహాత్ములారా ! వినుండు.

ర. ఎఱుఁగుదు నిట్టి యత్తమును నేయుట తప్పని; రాజరాజ నాఁ బరఁగు నుయోధనున్ శరము వ్రయ్యఁగఁ దన్నిన దానిచేఁ గృతా భరము వహింపలేక యిది పాంథవులన్ గడతేర్చుపొంఁజ నేఁ బఱచితి లోక మీ శరముబారికిఁ దా గుణి గాక యుండుతన్.

వా—ధర్మాత్ములగు పాంథవుల వధింబట నీ తరముగాదు. మామాట విని మఱి లింపుము. మఱియు నింకొకటి వినుము.

తే. గీ. పోరు దుర్యోధనునితోడఁ దీతె మీకు నిరువురకు నాల మియ్యది యెందుకొఱకు ;

నార— ఎందుకొఱ కననేల ? ఇతఁ యొసర్చిన యకార్యముంబట్టి సహేతుకమే యయినను యేదో యొకవిధమున నంది యగుట శ్రేయము.

వా—(అలోచించి) గురునందనా ! యెవరేని నీది తప్పనక తీరదు. సత్యవ్రతిఱ్ఱులగు పార్థులు మిన్నక పోవువారు గారు. కావున,

తే. గీ. నీ శిరోమణి వారి కీ నేర్పెదేని

వంది యగు నింత కొండు పొనంగ దిందు.

అశ్వ— (తనలో) ఓహో! మును లెంత పక్షపాతముగాఁ దగవు దిద్దుచున్నారు. అగుఁగాక. ముని నైతింగదా! ఇంక వైరము తగదు. ఈ మఱితో నా కేమి యవసరము? (ప్రకాశముగా)

చ. కురువతిఁ గెల్చి రత్నములు కొల్లలుగాఁ గొనినట్టి ధర్మరూ
వరునకు నిట్టి రత్న మొక బ్రాతియె? విప్రుల ద్రవ్యమున్ గ్రహిం
చిరె నెగడఁ దలంచు నృపకేఱు? లిచ్చితి దీని నో మునీ
శ్వర భవదర్శితముగ, భవద్యుచనం బవిలంఘ్య మౌటచే.

ఇద్దాని ధరించువారలకు నాఁకిలియు డప్పియు శ్రాంతియు నెప్పుడును జనిం
పవు. ఇట్టి నాప్రాణమ్ము నిచ్చియు నిఁక శాంతి యెట్లుపొందనేర్తును? (కోపముతో)

రే. గీ. బ్రాహ్మణస్వాపహారస్తు పాండవులకు. వేదగ్రావున నిది పాండవేయ దార
గర్భములనెల్ల హరియించుఁగదా పదప. శాంచి గనుఁగాక కనుఁగాక సంతసంబు
కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! యీ దురాత్ముఁడు మరల నత్తమును బ్రజ్వలించఁ
జేయచున్నాఁడే!

మునులు— అందొక్కటి మా వచనంబున నిలుచుఁగాక.

కృష్ణ— విధిగా నల్లగుంఁగాక.

అశ్వ— (తనలో) ఉత్తరాగర్భము గాఁబోయను. (ప్రకాశముగా) మీ పక్షపాత
వచనమ్ము లిప్పుట్ల సాఁగవు.

ఉ. మీరును మీరునుం గలసి మెల్లఁగఁ జల్లని మాట లాడినం
దీపెధిపాటి గాదిది నుతీక్షణము బ్రహ్మశిరోస్త్ర. ముత్తరా
దారకు గర్భమంద భవితం బొనరించెడిఁగాక దానిచేఁ
బోరిది యేల వచ్చెనని పొక్కుచు నుండురుగాక పాండవుల్.

కృష్ణ— గురునందనా! యిటు చూడుము.

ఉ. నీదగు నత్త మిట్టిదని నేను నెఱుంగుదు; నందుకే కదా!
నీదెన నింత చెప్పితిమి నీ వటు చంపెదవేని వానికే
నే దయఁ బ్రాణ మిచ్చితిని నీవింక జేనెడి దేమి? పొమ్ము నిన్
గాదన నేల! నీకుఁ దగుఁ గా కిది యొద్దకు నెందుఁ జెల్లనే.

అక్కొమరుంచు నీ ఘనమాచుయొద్దనే యత్తవిద్య నేర్చికొని భూమిం బరి
పాలించుఁ గాక. నీ వి స్వాపమ్మునం జేసి మూడువేలేండ్లన్ననత్తమ్ములు దొరకక
దుగ్గందదూషితశరీరుండవై తిరుగుదువుగాక.

వ్యా— అది తప్పక యమోఘ మ్ముగుఁ గాక.

పాంధవాశ్వమేధము

అశ్వ— ఏమీ : నన్ను శపించితివిగా : నీకును నేను బ్రతికాప మీనేర్తును గాని యయ్యది నేఁట రేపట నొక్క పత్తివ్రతాశిరోమణిచేఁ గానై యుంటఁజేసి యూరకుంటి.

చ. విదురుని యంట విం దనుచుఁ బెట్టితి సంధి చెడంగ ; నాజికం గుదురవి వానిఁ బార్థుఁ బురికొల్పితి గీత లటంచుఁ జెప్పి ; యా పద గలవేళఁ గర్ణవయఁ బంపితి పార్థుకరంబు ; చక్రమున్ దుద కొకసారి పట్టితివి ; ద్రోహము లియ్యవి కావె : మాధవా :

ఇవి యిట్లుండుంగాక.

చ. నరుఁ డతధర్మతత్పరుఁ డనం దగు నుత్తముఁ డయ్యు నీ వచ స్సరణికి లోఁగి కాదె విరసమ్ములు పెక్కులొనరె ; నాఁటిసం గరమున నన్న నేయ టది కాపురుషుల్ పొనరించుకృత్యమా : పదుపు గలట్టి యుత్తముల పద్ధతియా : వివరింపు మో హరీ :

నీవు విష్ణ్వంశసంభూతుండ వగు మహానుభావుండ వగుటం జేసి నిన్నేమియు ననఁగూడదు కాని యైనను యథార్థమునకుఁ దప్పండఁగూడదు గదా :

ఉ. కర్ణుఁడు దుర్జయుం డగుచుఁ గౌరవనాథుని బాడుచేపె ; నీ నిర్ణయ మాదరించి యవివీకులు పాండవులైరి ; నీవునుం గర్ణుఁడు లేక యున్నయెడఁ గౌరవపాండవయుద్ధ మున్నదే : కర్ణుఁ డొకండె దుర్జనుఁడు గాఁచి నుమీ వసుదేవనందనా :

ఇఁక నొకమాట నీతోఁ జెప్పి విరమింప నెంచుకొన్నాఁడను. ఇదియుంగూడ పావదానంబుగ నాకర్తింపుము.

ఉ. పాపమందైన ధర్మజానిఁ బట్టివలార్చి నిరోధపెట్టి నా బావు వచింపఁజేసి కలశప్రభవున్ గితురించి చంపి ; తీ యేవపుఁగార్జునుల్ జగము నెల్లెడ నెవ్వ రెఱుంగనట్టివా : రీవిఁకఁ గోటిజన్మముల నెత్తిన నిద్దురికమ్ము వాయునే :

ఇంకను నీ దోషమ్ము లనేకములు గలవు గాని నేఁ టోవుచుంటి తమించి నా యందు దయ యుంచుము. (నిష్క్రమించును)

వ్యా— (రత్నమును భీమునికిచ్చి) నాయనా : పవమాననందన :

ఉ. ఈమణి నిచ్చి ద్రాణిశిరమే యనుకొమ్ముని చెప్పి పుత్రకో కామయమగ్నయౌ ద్రుపదునాత్మజ నూఱడిలంగఁ బల్కుఁడ :

క్కామిని ధర్మజాం దెనురుఁ గన్నులు గా మిము వేచి యుండ్రుః మీ
రీమెయి నిల్వకే చనుఁడ యేమును బోయెద మిచ్చకచ్చుగఁ.

(వ్యాసాదులు నిష్క్రమింతురు.)

(ధర్మరాజును ద్రౌపదియు బ్రవేశింతురు.)

ద్రౌప—అయ్యో! కుమారులారా! అభిమన్యుని మృతికే విచారించుచుండ మీరు
గూడ గన్పొంటిగితిరా? అయ్యో! అన్నలారా! అయ్యో తండ్రీ!
అక్కటా! పుట్టినదిమొదలెన్నఁడును సుఖమెఱుగనైతిగదా! అన్న
జూరమా! యెంతచేసితివి!

ధర్మ—దేవీ! యూఱిదిల్లు మూఱిదిల్లుము, క్షత్రియపుత్రుల కిట్టిమరణమే యెప్పు
టికైనఁ దటస్థించెడిది. (తనలో)

మ. గురులన్ జంపి కుమారులన్ గెడపి కోర్కుల్ మన్నుగాఁ జేసి యి
క్కురువంశమ్మును బాండువంశమును బొగ్గుల్ నేని తే మంచు విన
జరకాలమ్ముననుండి రాజవరు లుచ్చేదించరై రో దురో
దరమా! నీదగు పేరెఱింగియును గట్టా! మోసపోతింజామి.

ద్రౌప—అయ్యో! యీదుష్కృత్యము వలదని కృపాచార్యులైన బోధింపక
పోయెఁ గాఁబోయిను. తండ్రులారా! ఎంతదుర్మార్గురాలైనైతి నోయి!

(కృపాచార్యులు ప్రవేశించును)

కృపా—ద్రుపదరాజపుత్రీ! నేను దోధింపక పోయినవాఁడఁగాను. తల్లీ! యిది
యంతయు నవశ్యంబావియగు కాలపు దొర్మార్గ్యము. అట్లుకాదేని.

ఉ. ఏగురఁ బార్థులన్ మిషమెయిన్ దొలఁగించిన యాదవోత్తముం
డీ గుఱు తిండుకు తెఱుగఁదే! యిటు లొటకు నొప్పికాదె తా
మేగెడివేళ వీరి నిటనే దిగఁద్రావుట నాఁటఁ బాండవుల్
దాఁగిరి గాని ప్రాణములు డక్కుట దుర్లభ మేరికేనియున్.

ధర్మ—అచార్య! యెప్పుటికన్న నాఁటి విశేషమేమి?

కృపా—చెప్పెద నవదరింపుము.

చ. అటులు సుయోధనుం డనుప నయ్యెడ కేగెడివేళ మధ్య నొ
క్కట వికృతాకృతిన్ శివుఁడు గానఁగ నై తుదకున్ బ్రసన్నుడై
“యిటు విధిచోదితంబ యగు మీవు నిమిత్త” మటంచు ఖడ్గ మొ
క్కటి దయచేసి తా నతని కాయమునం దిమిడెన్ స్వయమ్ముగన్.

ధర్మ—వింటివా? పాంచాల రాజపుత్రీ! ఇది వ్రళయకాలరుద్రుం చొనర్చిన

కృత్యముగాని యశ్వత్థామది కాదునుమీ :

ద్రాప— మనుజులు నిమిత్తమాత్రులుగాని యన్నింటికని భగవంతుడే మూలము.

అయ్యో : తండ్రులారా : మఱుదులయందు దయగల్గి శ్రీకృష్ణునకు మీ యందు దయలేక పోవుటయు నా దురదృష్టమే :

ధర్మ— పతివ్రతా శిరోమణీ : ఇది యవశ్యంబావియే కానిచో.

ఉ. వెన్నుఁ దెలుంగనట్టి పని వీనము నుండ దెలుంగనట్టి భం
గిన్నటియించు ; భూభరము కేవలమునా హరియించుపొంపెఁ దాఁ
బన్నెనటంచు వింటిఁ గురుపాండవయుద్ధ, మబద్ధమౌనె ? యా
పన్నులఁ బ్రోచుకొరి కిది భారమె : పీఠల కాయుఁపుండినన్.

కృపా— సమస్తదర్శవేదులగు మీ కొరులు చెప్పవలసినది లేకమునుం గాన రాదు. అమ్మా : ద్రాపదీ :

ఉ. ఏల సమస్తముం దెలిసి యిట్లు వృథా విలపించెదమ్మ ? గో
పాలుఁడు నిన్నుఁ జెల్లెలిని బాలన నేయక మిన్న కుండునే
వీ రొకయింతయున్న ? నిది విశ్వజన ప్రళయంబు కానిచో
నలములోన లేవి గురునాక్కజుఁ దేమిటి కల్లఁగావలెనా.

ద్రాప— ఎందు కల్గిన నేమి. నా కడుపునఁ జిచ్చు పెత్తెనుకదా. అయ్యో : బ్రాహ్మణుడై పుట్టి యిట్టి యశ్వత్థమునకుఁ బాలుపడుట యెచ్చటను గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదు. కొడుకులారా : అప్పాపాత్ముఁడు మిష్టేంత కష్టపెట్టి చంపెనోకదా :

ధర్మ— (అలోచించి) అచార్య : యింక నొక్క బాహ్యకారణ మియ్యెడ లేక పోలేదు నుమీ :

చ. ద్రుపదుని నాటనుండియును ద్రోణునికిం బడ ; దక్కతమ్మునన్
ద్రుపదసుతుండు ద్రోణుతల ద్రుంచె నధర్మము గాఁగ ; దానిచే
గుఱితమనమ్ముఁడై యితడు కోలుమనంగెను నైన్యమెల్లఁ ; గో
పపరివృతాత్మ రోజునులు పాపముఁ బున్నెముఁ జూడ నేర్తురే :

కృపా— అవును. వీవనినదియు యథార్థమే (వరికించి) రాజా : భీమాద్భునులెక్కడ ?

ధర్మ— (సంకయముతో) పుత్రకోకాతుర యగు పాంచాలి నూరార్చ గురుపుత్రునిపై కరిగిరి.

కృపా— (కొంచెము కోపముతో)

గీ. అందఱమునల్పియుంటి మనర్హకృతులు : గణనచేసిన విందు యోగ్యతములెవరు ;
వీ వెఱుంగవో సంగతి నేనెఱుంగనొ ; భారతమె బొంతుగాదె యో పార్థివేంద్ర :

దర్శ— (తనలో) ద్రోణుని మృత్యుకై నాయొనరించిన దుష్కృత్యము నుగ్గడించుచున్నాడే? (ప్రకాశము) అవును, సత్యమే. నాకు గురువుత్రునిఁ బరాభవింపజలయంత యిష్టమేలేదు. మన కర్మమున కతఁ డేమియొనర్చును. మీరు భీముని కోప మెఱుంగిని వారు కారుగదా! అతనివెంటఁ గృష్ణార్జునుల నేడో యొకవిధమున సంధి గావించుటచని పంచితిని.

కృపా— రాజా! మంచిపని చేసితివి. నీకు సర్వవిధముల వృద్ధియగుఁ గాక!

చ. మిగిలిన వార మేని యిది మే ంది కీ డని చెప్పికొంచు దై
వగతికి నర్కజంపడుచు పండురువారల కొందొకళ్లు కాం
తి గలుగఁ జేసి కొంచు నుగతిగా గనుమార్గము చూచుకోక యీ
వగ లివి యేల? మీరనఁగఁ జార్జివ మేమన నేటివారమే?

క. మీరని కొమరుం డనియును । నారయఁ దొక్కింత భేద మాదేశికుఁ; డా
దీరుమొగ మైనఁ జూచి వి । దారింపితి మంచితోవ సారాచారా :

ద్రౌప— అయ్యో! పట్టరానిశోకమ్మున మారుతిం బ్రేరేపితి. దీన నేమి యుపద్రవము సంఘటిల్లునో? దైవమా! ఇప్పుడిక నేమి చేసినను నా కొమరులు లేచిరారుకదా!

కృపా— (తనలో) ఆహా! యీమె యెంతయోగ్యురారో కదా! ఇట్టి సమయమ్మునఁ గూడ వంశద్రోహి పట్ల విట్లు వశ్చాల్తాప పడుచున్నది. (ప్రకాశము) అమంగళము కాంతించుఁ గాక! కృతసంధులై యరుదెంతురుగాక!

(అంతఁ గృష్ణ భీష్మార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

భీము— పాంచాలరాజుప్రతిః ఇదిగో నాతని శిరోరత్నము. నీ ప్రతివ నెఱవేర్చుకొనుము.

ద్రౌప— (పుచ్చుకొని) దీనికేమి! యమ్మహాత్ముఁడు నా కొమరులవలెఁ దల్లికి దుఃఖదాయి కాలేదు కదా!

కృష్ణ— వ్యాసాదుల యనుగ్రహముం బట్టియు ద్రోణుని నిష్పక్షపాతముంబట్టియు నిప్పటికి మీయత్తగారును నాపెయ్య రన్యూరాండ్రే.

దర్శ— (సంకయముతో) అర్జునా! బ్రహ్మశిరంబు ప్రయోగించెనా యేమి?

అర్జు— అన్నగారి పలుకులం గనలి మొట్టమొదటనే యాతఁడు దానినుపయోగించెను.

గీ. గగనమెల్లను మంటలఁ గప్పిపుచ్చు । నప్తుహాత్తుడునకు నెవ రడ్డుపడుట!

యశనితంధ్రీయ యప్తమైయవతరించి మనలఁగాపాడె; లేకున్నమనముమనము.

దర్శ— అమ్మహాత్మునిం దలఁచుకొన్న నా కెవ్వరివాపుకన్న దుఃఖము వొడమెడుఁజూమీ!

చ. కొమరునికన్న నెక్కుడుగఁ గూర్చు తలంపున విద్య చెప్పె ; సా
ద్యమయిన వట్టుఁ దా మనలఁ దాఁకకయే బవరంబొసర్చె ; రా
జ్యము మన కేదలంచి తనదావున కేనియు నొప్పె ; నిట్టి యు
త్తముఁడు దటస్థమానె ? యిఁకఁ దమ్ముఁడఁ జన్మము లెన్ని యెత్తినన్.

అష్ట— ఒక్కయాయనయే యేమి ? వీరో.

చ. కృపుఁ డను నామ మీయనకె కేవలముం దగుఁగాక యాలమం
దెవు డెవరిన్ వధించు నటులే కనుపట్ట ; దసాద్యమైన దా
హవటిమ గల్గి యాతఁ డీటు లూరక యుండుటఁ జూడ, నన్నదీ
యపరిభవన కొప్పుమియె యో జుమి కారణ మెన్నిభంగులన్.

కృపా— నీ వనినట్లే సాద్యమైనంతవఱకు సంచరించినను దుట్టతుడ కీ ఘోర
కృత్యమునందు నేనుగూడ నుండవలసివచ్చెఁగదాయని విచారించుచున్నాడను.

దర్మ— గురువర్యః ఇవి యేటిమాటలు ?

ఉ. ఉండక తీరునే యొరులయొద్దఁ దగన్ గొలుపుండి ; యుండులో
భండన మావరించువనిఁ బట్టి చరించెడునప్పు ; శత్రులకా
గండడఁగించుటన్న సరిగా నగునే ; యొకవేళఁ గొన్నియు
ద్దండవుఁ గార్యముల్ వలసి తప్పని వయ్యెడుఁ దప్పు మార్గముల్.

క్రొస— ఇంతకు నెవరి కర్మమున కెవరు కర్తలు ? ఎప్పుడో యిట్టి దుఃఖము నిత
రులకుఁ గలిగించితిని. ఇప్పుడనుభవించుచున్నాను. ఒకరా ! యిద్దఁడా !
అయిదుగురు కొమరులు వోయి రాయివలె జీవించియున్నదానను.

దర్మ— ఆశ్చర్యమేమి ? నూఱుగురు కొమరులు వోయిన గాంధారి జీవించి
యుండలేదా :

కృష్ణ—ఇఁక నిట్లున్నకొలఁదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును. లెండు
త్వరగా స్నానము లాచరింపుడు.

క. పరలోక గతులకొఱకె . వ్యరు నింటన్ దాన మాడ వలదు ; తటినికై

యరిగి యటఁ గ్రుంకు లిడుటయ . మరియద సమస్త ధర్మమార్గము లందున్

కృపా— అది యట్లే, నీవెఱుఁగని ధర్మము లేవి గలవు ?

దర్మ— (తనలో) అక్కటా : నాకుఁ బెద్దతండ్రిపోలికయే వచ్చినదిగదా దైవమాః
(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరువతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు

పాండవాళ్ళమేధమునఁ బ్రథమాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

★————★

ద్వితీయాంకము

(అంత గాంధారి ధృతరాష్ట్రులు విదురసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

ధృత— దేవీ : మూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఉ. ఏకుటిలాత్ము లొడ్ల కెపు దెగ్గు ఘటించురొ యేరు పెద్దలన్
గైకొని యేలలో సకలకష్టములుం దుచి వారి కఙ్గు ; లో
తైకహితమ్ముగా నడచునట్టి మహాత్ములు సౌఖ్యధాక్కు ; లీ
శోక మిదేల ? దైవగతి చోద్యమే : శోకము కార్యకారియే :

గాంధా— (దుఃఖముతో) అయ్యో లక్ష్మణకుమారా : నీవైన బ్రతుకవైతివిగదా,
నాయనా :

ధృత— తండ్రీ : యింత జరుగు నని యెఱింగితి నేని నిన్ను రణరంగమునకే
పోనియింపాదును గదరా :

విదు — దేవి నోదార్చుటకు బదులు తాముగూడ నజ్ఞానమునఁ బడెదరేమి :

ఉ. ఇయ్యెడ శోక మందు పల మేమి ? సమస్తము మున్నెఱుంగమే ?
కయ్యము సౌఖ్య మిచ్చుటయుఁ గల్గినె : యా యభిమన్యుఁ డిట్లనే
యయ్యకు నమ్మకుం గడుపునం దనలం విడఁదే : బగమ్ములో
నెయ్యెడ నిట్టి శోకముల నెవ్వరు కుందనివారు ? పార్థివా :

ధృత—(కనులు దుడిచికొని) నాయనా : దుర్యోధన :

చ. కడుపు దవానలంబుగఁ బొకారెడిఁ ; గన్నులు మున్నె కానరా ;
వడలేడి మాకు నేమి గతి యంచుఁ దలంచితీ వయ్య ? సూర్యురన్
గొడుకులఁ గన్న మాకు నొక కొడ్కును జేతికి నూత లేక పో
యెడినె : విధాత నీయెడల నింత వహించునె వక్షపాఠమున్ :

గాంధా— తండ్రీ : దుశ్శాసనా : నిన్ను నేనెల్లు మఱచి పోదు నోయి :

విదు—(తనలో) ఎంత కష్ట మెంత కష్టము. వీరి కేమి చెప్పి యూఱడిల్లఁజేయఁ
గలను. ఇట్టి కష్టము శత్రువులకేని లేక పోవుఁగాక (ప్రకాశము) అమ్మా !
వధూనికా :

ఉ. శత్రుల నాజి నోర్చి పెలుచక జగ మంతయు నాక్రమించి నీ
పుత్రకు లేలి యేలి తుదిఁబోయిరి యాహవరంగముం : దిదే

క్షత్రియు లైనవారలకు సమ్మతః ; మేమవ నేల ? ద్రావదీ
పుత్రులు వోరే ? జ్ఞాతులకుఁ బోరిత మూరక యిట్లు కల్గెనే !

ధృత — (కొంచెము సంతోషముతో) గురునందనుఁడు మాత్రము తుదకు మంచి
పనిఁ జేసినాఁడు సుమీ తమ్ముఁడా ! ఇంతపని కట్లుఁ దేనియుఁ జేయలే
దనియే నా తాత్పర్యము.

విజ — (తనలో) ఇప్పటికిని వితని కీదుర్బుద్ధి వదలనే లేదు. అయినను నిప్పు
చేమియు మన మనఁగూడదు. (ప్రకాశము) ఏమంత క్షామ్యమైన పని చేయ
లేదు. ఈ యకార్యమునకు నీవంటి జ్ఞానవంతులు సంతోషించు టుచితము
గాదు. ఇంత యెందుకు ? అతనికి దాసటగానున్న కృపాచార్యులే యిందు
లకు సంతోషింపలేదుగదా : ఈసంగతి యాయన చెప్పినమాటలవలన వీకు
స్పష్టపడియే యుండును. “నర్వేజనా స్సుఖినోభవంతు” అంటఁబును సుఖ
ముగా నుండవలెనని యెవరు కోరుదురో వారికి భగవంతుఁడు కుభయుల
నొడఁగూర్చును.

గాంధా — అహ్లా : దుస్సలా : మామూలమున నీకు వైదవ్యము తటస్థించినదికదా :

ధృత — ఓహో : పుత్రకోక మెంత తీవ్రమైనది : తండ్రీ : దుర్యోధన !

ఉ. అల్లాభు వోయినప్పుడుఁ ద్వదాత్మజఁ డీల్గిన యప్పు డెల్ల రా
ట్రల్లజా లేగినప్పుడు నెదం గుదియించితిఁ : గర్జుపోరకున్
దల్లడ మంతగాఁ గొనవి దైర్య మదెక్కడఁ బోయె నేఁడు నీ
తెచ్చినవార్త వింటిఁ గడతేటితఁ జచ్చితిఁబో పొకాటితిన్.

గాంధా — అయ్యో : అయ్యో : (మూర్ఛిల్లను)

విజ — (తనలో) అహో : పరివ్రతాశిరోమణీ : నీకుడువున నెంతటి దుండగులు
పుట్టిరి : (ప్రకాశము) అమ్మా : గాంధారరాజపుత్రి :

ఉ. కన్నులు లేని భర్తదళఁ గాంచఁ గదమ్మ : యతండు నీదు దుః
ఖోన్మితిఁజేసి ప్రాణముల నూడ్చెడి : సౌఖ్యము వైచి. కష్టముల్
పన్నిన దాతకై యదలఁ బాడి యటమ్మ : ద్వయమ్ము తుల్యమే
యన్న బుదోక్తులం దలఁపవమ్మ : పురాకృత మీదఁ బోవునే :

గాంధా — (మూర్ఛదెలిసి) అయ్యో : భీముఁ డెంత దుష్కృత్యము చేసినాఁడు.

ధృత — దేవీ : మన బంగారము మంచిదైనఁ గంసారి యేమిచేయును ?

ఉ. “మాయ దురోదరం బుడుగుమా” యననో : “ద్రువదాత్మజాత న
చ్చాయము నేయఁగాఁ దగదురా” యననో : “వెనఁ బాలు పంచి యా

దాయలతోడఁ గూడఁ దగదా" యననో : వినఁదాయె నింతకున్

దాయని మంచిచెడ్డ లవి పట్కలఁ దీఱునె ? యింత వేయవే :

(కొంచెము కోపముతో)

గీ. స్వాంతుండవై కొంపను గూలద్రోచి : తాత్మజుల మేనమామవై యడచివైచి

తీవు చేరిన ఫల మిప్పు డింత తేట : తెల్లమాయె : వృథా మాట దీరు లనరు.

విడు—అన్నయ్యా : యేమి మీపెట్టి. శకుని యేమిచేయును ? దైవగతి యిట్లున్నది.

గాంధా— అయ్యో : తమ్ముడా : నీ వెందుంటివోయి ?

దృత— (తనలో) ఓహో : ఇది యీమెకు మఱింత దుఃఖపేతు వైనదే : (ప్రకా

శము) దేవీ : శోకావేశమున నొడ లెఱుగక యెల్లంటినే కాని యతఁ దేమి

కర్తుఁ దేమి యెల్లపుడును మన బాగునకే ప్రయత్నించిరి. అయిననేమి ?

మన మీరుపురమును దురదృష్టవంతులము.

గీ. ఎన్నడో పెట్టిపుట్టితి మిన్ని బాము : లనుభవించుచున్నార మవియె యిప్పుడు

కాదు కూడదటన్నఁ బోబోదుసుమ్ము : ఎవడు చేసిన కర్మమ్ము నెవడు గుడుచు ?

విడు—(తనలో) ఇట్టిసమయమున నికని నేమియు ననరాదుగాని, ఐనను (ప్రకా

శము) అన్నయ్యా : మొదటి నుండియు మీకి ట్రాంతియే యింత తెచ్చినది.

చ. శకునియుఁ గర్ణుడున్ నలుపు సంగతులం దొకదేని మీరు లె

క్కకుఁ గనజేయుఁదీ నుకృతకార్యము : వీరఁ బొత్తుఁ జేసి కొం

పకుఁ గలిగెన్ వినాశనము పార్థివన తను : యెందు బాలనా

యకము నశింపకుండునె : వృథాగ్రహముల్ తుది ముప్పొసర్పవే :

దృత— అవును. తమ్ముడా : ఇది యంతయు నా లోపమే.

చ. పొరిఁ జెవి నిల్లు గట్టుకొని పోరితి : వేనును దేవియుం దురో

దర మది యాదిగాఁ బ్రతిపదమ్మును జెప్పితి : మింత వంత ను

స్థిర మయి యుండఁ బోలుఁ : జెవిఁ జేర్చక పోయె నొకింత యేని య

క్కురుకులపాంసనుండు : కడకున్ మముఁ ద్రోచె విచారనీరధిన్.

(యోజించి)

లే. గీ. అంతరించిన వంశంబు నడగ నీక : మన విశామహి తెందుకీ మమత పుట్టఁ

గావలయుఁ గావలయునిన్ని కానివనుటఁ కోవలయు దానినాగగొనియెరులు ?

(అంత వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యాసు— (తనలో) అయ్యో : ఎంతకష్ట మెంతకష్టము : కొడుకుని కోడలి పే

మొగముతోఁ జూతును : అక్కటా : శాపకర్తృత్వ క్షేత్రమున మూడినది.

చీ : అజ్ఞానము నన్నుగూడ నావరించుచున్నదే.

ఉ. గీతలు సూత్రముల్ దగ లగించితి మేటి విరక్తి నంది లో
కాతిగమైన జ్ఞానమున కాస్తద మైతిని ; నన్ను గూడ నీ
జ్ఞాతివధానలమ్ము పెలుచన్ గరగింపఁగఁ జొచ్చె నక్కటా ;
రాతికినేనిఁ దప్పదు భరమ్మగు దుఃఖము చేత మున్నచో.

(విదురునితో ప్రకాశము) ఓహో యింత జరిగినదా ?
విదు— మహాత్మా ! వీరి దుఃఖమ్ము నావ నావళము గాకున్నయది. తా మివ్వారిం
దేర్చి యనుగ్రహింపవలయు.

ధృత— (తనలో) ఏమీ : నా తండ్రియగు సాత్యవతేయుఁడా : (ప్రకాశము) దేవీ :
యూఱడిల్లుము.

వ్యాసు— అంటికేయా : ఏమి నీ యజ్ఞానము :

తే. గీ. ఎవ్వరేనియుఁ జేసెడి దేమి గలదు ? పాండుమరణంబువిని నేను బ్రతుకలేదె?
దానినటులుంచు భీష్మునంతటి సహోదరుండఁచోయియు నిటులాంటి నుండవలసె
గాండా— అయ్యో : అయ్యో : యెంత పాపాత్మురాల నైతిని. ఒక కొడుకునేనియు
మిగుల్చి నైతివిరా నాయనా భీమన్నా :

విదు— అమ్మా : గాంధారరాజపుత్రీ : వ్యాసభగవానులు వచ్చినారు. ఇంక మనకు
దుఃఖోపశాంతికలుగును. శోకముమాని వారి దివ్యోపదేశములను విందము.

ధృత— తండ్రీ : సాత్యవతేయ :

చ. జగ మఖిలమ్ము నోర్చె జయకాలి భృగుద్యహు నాగెఁ దండ్రిచేఁ
దెగవివరమ్ముఁ గైకొనియె దీరుఁడు భీష్ముఁడు ద్రెళ్ళనేల ? యే
వగ నతఁ దింపళయ్యవయి వండురుచుండెనొ : వంకవృద్ధు వి
ట్టి గతికిఁ దెచ్చు కూళలకు దెప్పరమే యింక నేను నానుతుల్ ?
వ్యాసు— తనయా : అటు లనవలదు.

చ. తన కులమెల్లఁ బోవునని కా మునుమున్న యెఱుంగుఁ గాన నా
యనుజుఁడు స్వేచ్ఛజేవి యగు నైనను జూడఁగలేక యాదినే
పని నెఱవేర్చి కొందొక నెవమ్మున విట్లానరించెఁ గానిచో
మన మెటు లొప్పుఁ జెప్పును ? కుమార ! కుమారుల చావు చూడఁగళా.
అదియునుంగక.

చ. అతని యనుజ్ఞఁ గైకొనియె యట్లానరించిరి వారు ; కానిచో
బ్రతుకఁ దరంటె : కృష్ణు నొక బ్రాత్రుగ జూడని భీష్ముముందు దే
వతలకునేని ; నీ కొమరునైఖరు లింతకు వింతఁ దెచ్చె ; దు
ర్మతు బుదయించు వంకములు మాయవే ? పెద్దలు బుద్ధిహీనులే :

విదు— “బుద్ధిఃకర్మానుసారిణీ” ఇంతకు నిది యిట్లు కాక తప్పదు.

చ. ఇరువుర మేలు గోరు జగదీద్యుఁడు భీష్మునికన్న, వంశపుం
గురువగు ద్రోణుకన్న, ననఁగూడదు గాని, యొరుల్ వలంతులే ;
యెఱిఁగియు నాపయిం దురము నేమని తా సరిపెట్టఁడయ్యె న
క్కురుపతి : సర్వనాశనము గోరకయుండిన వింతసేయినే !

వ్యాసు— మన మిప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము :

చ. జరుగవె పెక్కు యుద్ధములు, చావరె పల్వరు, పూర్వకాల మె
వ్వరికివి నిట్టి సంగరము వచ్చినయట్లును నిట్టి దుర్మృతుల్
దొరఁగినయట్లునున్ వినము ; దోర్బల ముండిన నుండుఁగాక, యొం
దొరులు నశింతురే : కడుపు లొక్కటఁ గాలిన యన్నదమ్ములై.

ధృత— అయ్యో : దై వమా : సర్వసముఁడ వగు నీకీ పక్షపాత మెందుకు :

ఉ. ఐదుకు రైదుగు ర్గలిగి యట్లన యుండిరి సోదరాత్మజుల్ ;
నాదు నుతుల్ శతంబును వినాశము నందిరి ; యిందు నొక్కఁడు
స్నిదయకున్ దగంధె : యివివీతి యొకింతయు లేదె వారియం :
దేఁ దగువాఁడనే దినము నీవయి వారిడు పొట్టకూటికిఁ :

గాంధా— అందుకును భీముఁ దొప్పికొనఁడు. ఇంత వెట్టి యెందుకు : కొడుకుల
కన్నను మనుమలకన్నను మనకీ మేనులు త్యజింపరానివా :

ధృత— చక్కగా నుడివితివి.

ఉ. ఇంతకుఁ బూర్తిగాఁ జనర, యేగుచునుందురు ; వారి నాకపుం
త్రాంతమునందుఁ గూర్చెడి యుపాయము మేను పరిత్యజించుటే ;
యంతము లేని దుఃఖముల నార్తి వహించుట కన్నఁ జచ్చుటే
శాంతి ; మఱెందు వింత కువశాంతులు గల్గవు గల్గి వెమ్మొయిఁ.
ఎవరురా యక్కఁడ : మాకుఁ జితిఁ బేర్పింపుము.

న్యాసు— కుమారా : యేమి నీ యవివేకము :

ఉ. చచ్చినవారితోడఁ బడి చత్తుమె : యాత్మవిహాతుకత్వముల్
దెచ్చునె సర్గతిఁ : వలదె తేఱువ : యార్యుల పేవ లేదె : యు
ద్యచ్ఛరితుండు ధర్మజుఁడు కండ్రికి నెక్కుడు నిమ్నుఁ జూడదేః
నొచ్చుకొనందె నీగతి గనుంగొని : వేఱొక చూపు చూచునే :

క. మీయన్న కుకుడు విద్య ల : నాయాసముగాఁ బఠించినట్టిడు బాల
ప్రాయమున మృతిం గన నే : నాయుర్దాయమున నుండనా : గనుగొనుమా.

ధృత— తండ్రి : నే నెవ్వరిం జూచికొని బ్రతుకుదు :

చ. ఒక కొడుకేని యుండెనని యుందునో : మన్మలకోస ముందునో :
యకట : యమంగళాస్పదములైన మొగంబులతోడ నేడ్చు కొం
డికతనవునా వధూమణులు నిండిన సంస్కృతిఁ జూడనేర్చుచే
సుకరమొ : చావు మేలో : తగజూచి వచింపుము నాకు నిమ్మొయిన్.

వ్యాసు— నాయనా : విదురునివల్ల నమస్త ధర్మములు వినియున్న నీకు నే నిప్పుడు
క్రొత్తగాఁ జెప్పవలసిన దేముందును :

చ. ఎవరినిఁ జూడ నేమిటికి : నెవ్వరి తెవ్వరు : మాలసంత : కా
లవళమునన్ జనుర్మరణలక్షణముల్ జను లొందుచుండు రి
య్యవి గనకే నిరంతరము నాత్మ తిరుండయి యుండు జ్ఞానముం
దవులని వార లియ్యెడ వృథా విలపించెద రింతయేటికిన్.

విను— సంకయ మేమి : జననమరణప్రవాహభూయిష్ట మగు నీ సంసారమునఁ
బ్రాజ్ఞు లంతగా మమత గూర్చుజనదు. అన్నయ్యా :

ఉ. ఎందఱి కీవు తండ్రివొ మఱెందఱికిం దనయుండవో మదిం
గొందల మందనేల : కనుగొమ్ము విచారణసేయు మయ్యయో :
తుండుడుకింత చెల్లినె బుడుండవు గావె యెఱుంగవే : ధృతిన్
తెందుము చిత్తవృత్తినిటు చిందఱవందఱఁ జేయ నాయమే :

ధృత— తమ్ముడా : యిది యంతయు నిట్టిదే.

ఉ. ఇప్పటి కెన్నిజన్మముల నెత్తితిమో యిక నెన్ని యున్నవో
యెప్పటి కప్పుడే మఱచి యీగతి వండురుచుండు : మేరికిన్
దప్పదు కష్టమున్ సుఖము త్రానునఁ దూగుచునుండు : నైవసున్
ముప్పన నిట్టి బాద నను బోటికి ధాత విధించి యుంచునే.

వ్యాసు— అదియే యజ్ఞానము.

ఉ. ధాత యెవండు సేయుటకుఁ : దక్కొరు లేవ్వరు : ప్రాకృతంపుఁ గ
ర్మాతిశయమ్మునగా గలుగు నన్నియుఁ : దానిని దాటఁ జాలఁ దా
ధాతయు వానితాతయును : దప్పక తత్ఫల మంది తీరుచే
చూతుము కాని వేతొకటి చూడము చూడగనేర రన్యులన్.

గాంధా— అయ్యో : నా దుర్లభవంటి దుర్లభ వినినదియు వినిబోవునదియుఁ గూడఁ
గాదు. దైవమా, దైవమా : యెంత దుర్లభఁ దెచ్చితివి :

వ్యాసు— గాంధారరాజపుత్రీ : విచారించకుము.

చ. కొడుకులు పుట్టలేద యనుకొన్ను ; కులానఁ గళంకునించు న
 కొడుకులు కొడ్కులే ; నయము కొంకర చెప్పితి చెప్పజేసి తె
 క్కుడుగ ; వినంద నీకొడుకు కూళతనంబున వింతకున్ జగం
 బదచు తలంపుతో నుదయమందె వికండు పతివ్రతామణి :

ధృత—అయ్యో, దైవమా :

చ. మనమునఁ దాపమాఱు గదమా తొకమాఱు తనూజలకా గనుం
 గొనుటకుఁ గన్నులేనిఁ దనకుం దయసేయవుగా ; మతెంత యా
 విన నదియేమొ దుఃఖమది పెచ్చగుచున్నది ; యీపె శోకమున్
 గనుఁ గొనఁ జాల ; నిందుఁ బ్రతికారము గన్నద దేమిసేయుదున్ ?
 వ్యాసు— దంపతులారా : మీకట్టి యభిప్రాయమున్నచోఁ జూడుదు. శ్రీకృష్ణుం
 దయ్యెడల దృష్టిని మీకుఁ బ్రసాదించఁగలఁడు.

విదు—ఇక నాలస్య మెందులకు ? ఇమ్మహాత్ముని వచనం బమోఘము. ధర్మ
 జాదులతోఁ గృష్ణుం దీపాటికి నయ్యెడకుఁ వచ్చుచుండ వచ్చును. మనము
 గూడ నయ్యెడకు దక్కుంగల జనులతో నరిగి యొకసారి చూచి యుచిత
 క్రియలు విర్వర్తించుటయే కర్తవ్యము. (నిష్క్రమింతురు)
 (అంతః పాండవులు కృష్ణసహితముగాఁ బ్రవేశింతురు)

ధర్మ—కృష్ణా : వాసుదేవ :

క. ఏ మొగమునఁ గనుగొందును । మోమోట మొకింత దక్కి ముది తొక్కుల దుః
 ఖాయమగున్లుల ; నకటా : । యేమాడ్కిన్ వీరిదుఃఖమిది చల్లాఱున్ ?
 పృష్ఠ—దావా : మీ శాంతమునకుఁ దగిన ఫలము గలుగనప్పుడు మీరేమిచేసెదరు ?
 భీము—(కోపముతో) ఓహో ! యేమి యావిరుద్ధము ?

చ. చచ్చినవాడు చావక వెనన్ గురువుత్రునిఁ బిల్చి యాకవిన్
 మచ్చికఁజేసి ద్రోవదికుమారులఁ దక్కిన రాజసైన్యమున్
 బొచ్చెముమై వదింపుటకుఁ బుచ్చిన దుర్మదునింక నొక్కమా
 తెచ్చటనైనఁ జంపవలదే ? యటుగామిని గోప మాఱునే :

ధర్మ—భీమన్నా ! “మరణాంతాని వైరాణి” యనుట యెఱిగియు నిక నెందు
 కోయా కోపము ?

భీము—అన్నయ్యా ! ఈ శాస్త్రములు లోకమునకేగాని యీ దురాత్మున కుపప
 రింపవు. ఏమంటిరా ?

చ. మరణముతోడఁ దీటుదురు మంచిప్రవర్తన గల్గువారు ; దు
 శ్చరితులు చచ్చియున్ బగఁ విశాసములై కనజేకు ; రిట్టి యు

ద్వరచరితము గలుగునె దుష్టచతుష్టయ మన్నయట్టి యీ
విరుదు సుయోధనాదులకె పేర్కొనగాఁబడెడిన్ జగమ్మునన్.

ధర్మ — తమ్ముడా : ఇది సమయముగాదు. శాంతింపుము. (కృష్ణునివంఠ చిరిగి)
వానుదేవా :

తే. తగుదునని యే మొగమ్ముతోదెగని వగల. బొగులు తలిదంపులను గనబోదునయ్య
ఇంత కష్టము దోపలే దెవుడు నాకు. నాఁడు వనవాస మప్పుచై నను మహాత్మా :

భీము — (కోపముతో) అన్నయ్యా : మీరు మొదటనుండియు (అనునర్థోక్తిలో)

అర్థ — (వారించి)

చ. ఒకరి నొకళ్లు చూచుటది యొక్కటి తప్పని కార్య మొటచే
నకట : యిటుల్ చనక వలసె ; నంతియెకాని ఘదోత్కంచుండు నా
దు కొడుకు ద్రోవదేయులును దోపగఁ జేసెడివంతకన్న దు
ష్టకుటిలబద్ధు లాత్మజు లెడందఁ బగుల్తురె తండ్రిగారికిన్ :

కృష్ణ — అజాతకత్తూ : మహారాజ :

ఉ. సామము చెప్పి చూచితిమి సందికిఁ జొన్నితి ; మెందు కేని యా
సోమరి యొక్కటన్ హితవు చూపఁగ ; కార్యము లేక యంత సం
గ్రామము చేయఁబూసితిమి ; కాలము చెల్లినవారు వోయి రి
చ్చోచునదోషమేమి ? యనసూయులకున్ సకలంబు దెల్లమే.

నకు — దేవా : జగన్నాథ :

క. మనమొగము చూచుటెలులని . జనకుడు శంకింపవలయు సందికిఁదాఁ బూ
వినఁ గాకపోవునే : యా . యనదోషముకాదె ? కులము నడుగంటించెన్.

సహ — జానా : దేవకీపుత్ర :

క. తల నెరవినంతనె పె. ద్దరె : తానొక్కంతఁ బూని తన తమ్ముని పు
త్రులమైన మాకుఁ జాలి. దలచినఁ బోకున్నె యిదియుఁ దగదే తనకున్ :

ధర్మ — అన్నలార : యెందుకీ గతజలసేతుబంధనము ? ఎటువంటి యాద్యుల
కును నొక్కొక సమయంబుల బద్ధులు తప్పుత్రోవలం బడియెడి.

చ. వనమున ద్వాదశాబ్దములు వాసము నల్పితి మౌగదా సుఖం
బును గనకుంటిమే యవుడు ? పోరాసేరించి జయించి రాజ్యముం
గొనుటయకాని లేదు కొడుకుల్, మఱియెవ్వరికోస ? మిప్పుడే
మమకొన నేమిలాభమగు ? నన్నియు నింతకుఁ దీఱఁ బూర్తిగన్.

భీము — అన్నయ్యా : అట్లనెదరేమి ? కొడుకులే కావలయునా ? మనుమలు
దినఁగూడదా :

ధర్మ— అక్కటా. యెంత వెట్టివాడవోయి :

ఉ. దుర్బగుడై న ద్రాణేశరమస్సహాపముచేతఁ గ్రాగుటన్
గర్భమునంద చచ్చియును గంజదళాక్ష ననుగ్రహమ్ముమై
నర్పకుఁ డెట్లులో యుదయ మందెడి నుత్తర కాతఁ డిమ్మహీ
భూర్బుతి నల్పవాడనుచుఁ దోషము వొందుదమయ్యః ఓమ్ముదా :

ఉ. పేరును బెంపునున్ వెలయు బెట్టిమదొ నభిమన్యుఁడ౯ మహా
భూతులు ద్రావదేయులును పోమునివంశము వృద్ధి నేయగా
నేరవియస్సు డీనిసువు నేర్పునటంచుఁ దలంచుచెట్లు ? సం
సారమునందుఁ గోర్కి కొనసాగిన వారలు లేరు తమ్ముడా :

పరిశీలించి చూచినచో నిప్పటి మన సంసారమునకన్న నేది యేనియు
సుఖకరమే.

ఉ. పిల్లనిమోముఁ జూచి పొరి బెగ్గిలి యుత్తర యేడ్పు; నాపె సొం
పెల్ల నళించెగా యనుచు నేడ్పు మభద్రః గృహం వికెల్లు శో
భిల్లెడి ? గేస్తు లిల్ల మభవింపగలారె ముఖమ్ము : లంతయున్
జెల్లనమీద రాజ్యమును జేయుటకన్నను దోనముండునే :

కృష్ణ— (దృష్టినిగొప్పి) ధర్మనందనా : అరుగో, విదుర దృతరాష్ట్ర లిటు వచ్చు
చున్నాడు. మనము వారి నెదుర్కొనవలయును. (పరిక్రమింతురు)

(విదుర దృతరాష్ట్రులు ప్రవేశింతురు)

విమ— అన్నయ్యా : అదేపొలికలను, దగ్గఱకు వచ్చినారము. దైర్యమవలంబించి
బిందుగులం గనుగొందువుగాక.

దృత— తమ్ముడా : యింతకన్న దైర్య మేముండును :

తే. అందఱుఁ గుమారులును బోయినట్టి వార్త . వినియు నీగతి నుండె జీవనముతోడ
వృక్షమో : లేక రాయియో : పీడుమనుజుః జన్మమేయైన విదియెట్లు పంథవించు ?

ధర్మ— (దగ్గఱకరిగి) తండ్రీ :

ఉ. జూదరి జ్ఞాతిభూతుకుడు జీద్రుడు శీతకరాన్వవాయవి
చేడి యజాతకత్రుఁ డను చెల్లనిపేరు వహించువాడు నీ
మోదము నెల్ల నాణివిన మూర్ఖుడు కష్టుడు పీడ నేడు నీ
పాదయాగమ్ము మ్రొక్కెడిఁ గృపన్గవి తప్పులనెల్ల నైవవే.

దృత— (కొగిలించుకొని) నాయనా : ఇందు నీకప్పే మున్నది :

శా. ఐదుశ్శేవియుఁ జాలు నంచు హరి నీ వంపింపగలేదె ? నీ
దేదీనేరము : దానిపై నుతుండే నిప్పింపగా లేని వా

దే బౌద్ధార్థ్యముగాక ; నిన్ను నుఖిగా దీవించితిన్ దండ్రీ : నీ

వేది క్కేమని నిన్ను గూడఁ జెఱుప న్నే నెంతు నో పుత్రతా :

భీము— (నమస్కరింపజోగాఁ గృష్ణుడు వారించును.)

దృత— (ప్రేమతో) నాయనా : ధర్మనందన : భీమున్న యే దోయి ?

కృష్ణ— (తనలో) అబ్బో : యెంత ప్రీతియో, పాపము : (వ్రతాశము) ఇటుగో
(భీమున భీముని ముందటికిఁ ద్రోయును.)

దృత— (తనలో)

చ. కొడుకుల నెల్లఁ బొట్ట నిడుకొన్న దురాత్ముడు వీనిఁ జంపి నా
యడు కొకకొంతఁ దీర్చుకొను బొప్పదె : యింతకు వీడు పాపి . పెం
దొడ గద నుగ్గుజేసి తలఁ ద్రొక్కునె : తత్ఫలమెల్ల వీని ని
ప్పుడ గుడిపించెదఱ మదము నొంది మదార్కజఁ డుబ్బునట్లుగన్.

(వ్రతాశము)

ఉ. ఏల కుమార : కొంతు గొననేటికిఁ దప్పొనరించి నాసుతుల్

కాలముచేసి : రెవ్వరికిఁ గానివి కష్టసుఖమ్ము : లందులోఁ

గాలము చేరు వైనపుడు కల్పషపున్ మకు లావహిల్లు : నా

పాలిటి కీవె పుత్రుడవు : పల్వరు గల్గిన నేమి లాభమా :

(కౌగిలించుకొని నలిపివేయును. అందఱును నాశ్చర్యము సూచింతురు.)

కృష్ణ— (ఏకవక్త్రముగా) మామా : కురుకులగరిష్ఠ :

చ. విజయగు భీముడే యనుచు నీమది గల్గిన కోపమెల్ల న

క్కజముగఁ జూపి యిమ్ము పొడిగా నొనరించితి : నీమనంబు ద

మ్మజునికిఁ బోలె నా తెఱుగ లానిది గాదునుమా : యెఱింగి నీ

గతివిజి మాన్వగా నిటలు కల్పన నేనీతి నిన్నభీమునిన్.

దృత— (వెలవెలబోవుచుఁ దనలో) అయ్యో : దుఃఖములో నవమానముగూడఁ

దటన్పించెఁ గదా : ఇక నేమి చేయుదును : ఇందుపాయమేమి ?

అట్లు— (తనలో)

చ. వదివేలేళ్లుల బలము : న్నది యీతని కంచు నంద తాడుట విని యి.

య్యది యతిశయోక్తి యని నా : మది నెంతు వికింతవాడు మహిలోఁ గలచే.

పకు— (తనలో)

క. ఇకదే విజయగ సంగ్రా : మ తలమునకు నర్రెనేని మన మొక లెక్కా :

చతురుదదిపరితంబగు : షీతియెల్లను నొక్కతైనఁ జేనెడి దున్నే :

పద— (తనలో)

గీ. ఆన్నకన్నను జలవళు లవని లేర । యనుచు ననుకొంటి నితనిముం దాతఁడెంత
పూర్వకాలపు వారి కి పురుషులకును । నింరభేదము గల్గుట యిప్పుడు తెలిసె.

భీము — (సంరంభముతో)

ఉ. భీముడ నీ కుమారకులఁ బెక్కురఁ జంపినవాడ మోరసం

గ్రామములోన నీకొడుకు రక్తము గ్రోలినవాడ విన్నుదు

రీమహితుఁ మదగ్రజుని ప్రేరణఁ జేసి పరామృశింపగా

నీమెయి వచ్చినాడ నిపు డంతయుఁ జూచినవాడ నీకృతిన్.

ధర్మ — (నిర్వేదముతో) తమ్ముడా ! కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొన్న కులవృద్ధులతో
మన కి యధికప్రసంగ మెందుకొయి ?

భీము — ఇప్పుడును నన్నే మందలించ వలయునా ?

తే. గీ. వృద్ధుఁ డంటిని సత్యమే యెందుకీదు । రాగ్రహము వృద్ధలక్షణమందువేమొ
పరమచందాలుఁ దీతఁ డెట్టివాడయేని । నిజము వద్యుండు వద్యుండు నీవేఱుగవు.

ధర్మ — తమ్ముడా ! నామాట విని యంతతోఁ జాలింపుము.

క. సుతశోకజ్వరమున సం । ప్రతిపన్నం బయ్యె నన్నిపాత మితని కి

ట్టి తఱిఁ బొనర్చువనిదు । వృకతమో సుకృతమొ తెలియునే రోగులకున్.

కృష్ణ — మామా ! ఆంబికేయ !

గీ. కొడుకులా లేరు ; వారల కొడుకులేని । లేరు ; వీరల నెల్ల బల్మిని వడించి.

యవయశమునొందుటయెతక్కనక్కటకట ! యెవరికిచ్చెదురాజ్యమ్మునెఱుగజెపుము

భీము — ఎవరి కెందు కివలెను ? తానే పరిపాలింపఁ గలడు. చేతకాదా యేమి ?

భగవంతుఁ డెఱిగి గ్రుద్దివానిగాఁ జేయబట్టి గాని లేనిచోఁ బ్రపంచమంతయు
మ్రుంగక పోవునా ?

ధర్మ — భీమన్నా ! యిక నీ వితనిం గుఱించి మాటాడితివేని పొందునృపాలుని
యడుగులకుఁ దప్పినవాడవు. ఏదో చెప్పదగిన సంగతి బావ చెప్పుచున్నాడు
చాలదా ?

కృష్ణ — మామా ! సత్యవతీపౌత్ర !

క. తనకడు పొక్కటియును ద । మృనికడు పొక్కటియునే నమున్నతమగు వ
ర్తన గల్గు నుత్తముల ? కే । మన నేరుకు మింతకన్న నధికముగ నిమన్.

విదు — వాసుదేవా ! మహానుభావ !

చ. ఎఱుగనివాడు గాడు “పరమేశ్వరు నంశమ వీ” వటంచు ; నీ
యరయుట వీరికిం గల దటంచు నెఱుంగనివాడు గాడు ; న

త్వరమున భీముఁ జంపుటకుఁ బాల్పడి మేటియవజ్జ నేనె ; సా
దరమతిఁ జూచి యెట్లయినఁ దప్ప డమింపగదయ్య మాదవా :
దృత— దేవా : వనుదేవనందన :

చ. సుతులను జంపె నీఁ దనెడి శోకభరం బది దేహమెల్ల వ్యా
వృతమయి రాజి రాజి యొక పెట్టన బగ్గున మండి యిట్టి దు
స్కృతిని వివేకమున్ విడిచి చేయగబూనితి. సత్యమే ; కృపా
రతి ననుఁ బ్రోవగవలె శరణ్యుని నిన్ శరణంటి మాదవా :

ఉ. మామను : బెద్దవాడను నమస్కృతి చేసెదనన్న దాన నీ
నేమము వోవు నంచు మది చెల్లదు ; దేవుడ వయ్యు నీవు మా
భూమిని బుట్టి చుట్టతీకమున్ మముబోలులతోడఁ గల్పుచే
సూ : మది నిట్టి సంశయముఁ జొప్పుడఁ జేసెడు హేతు వల్లుదా :

కృష్ణ— మామా : నీవు నిజముగా నపరాధివయ్యును బశ్చాత్తప్తుండవై నిర్దోషి
వైతివి. (చేత భర్తృజు విద్దేశించి)

మ. ఎదుటఁ జెప్పగరాదు గాని యితడీ పృథ్వీభరం బొక్కటా :
త్రిదివం బేనియు నేలగాఁ దగిన వర్తిస్తుండు ; కృష్ణుండు మ్రొ
క్కదగున్ వాఁ డనుకోకు ; మీతడు జగత్కళ్యాణశీలుండు మ్రొ
క్కదగున్ వాడును మాకు నెల్లరకు ; నిక్క బిట్టి దొండుంటునే :

నిడు— కృష్ణా : మహాసుధావ :

ఉ. నీవరితం బ దిట్టి దని నిర్ణయ మెవ్వడు నేయనేర్పుఁ గా
నీ చతురబ్ధివేష్టిత మహీవలయమ్మున దర్శనూతి కే
రాజకొమారులు నవకు రారను మాటది నిక్కువంబు సం
కోచము లేదు లోకమునకుఁ గురు వీతరె శీలనంపదన్.

కృష్ణ— సంశయ మేమి ? ఒక శీలముననే కాదు, సర్వవిధములచేతను నితని
కొరులు సాటిగారు. మామా : కురుకులజ్యేష్ఠ :

ఉ. అట్టి యితండు నీమెడ మహాదరముఁ గడుభక్తియుం గలం
దెట్టియెడన్ సహోదరులు నీతని యాజ్ఞకుఁ గట్టు దప్ప రీ
విట్టికుమారు లుండియును నెందుకు దుఃఖము నొందె ? దయ్యయో :
చెట్టలుసూర్యు రుండిన విశేషమే : యిట్టి దొకండు చాలదే :

దృత— కృష్ణా : దేవకీనందన :

ఉ. ఈ వనివట్లు భర్మసుతుఁ డిట్టిడ, బుద్ధి జనించె నాకు నీ
నేవ కతమ్మునన్ మునుపు చేసిన పాపము లెల్లఁ బోయెఁ గా

నీ వగ వింకసున్ మనము నీటుగఁ జేయుచు నున్న దయ్య! యో
దేవ! మహానుభావ! యిది తీర్చగ వేడితి నిన్ను మాటికిన్.

సన్నొక్కసారి కన్నులారఁ జూచినం గాని నాకీ దుఃఖ ముపశమింపదు.

ఉ. మున్నొకసారి జూచితిని; ముద్దులు మూటలు గట్టఁ జాలు ని
యన్నువ రూపు; దాని నిపు డారయఁ జేయు మిఁకొక్కసారి; యే
జన్నములన్ దపమ్ములను సాగనిసౌఖ్యము దానఁ గల్గ నం
చున్నది లోనఁ గోర్కి; దయ యుంచుము భక్తవరా! వరాత్పరా!

కృష్ణ — (తనలో) పాపము కొడుకుల నందఱిం గడసారి జూచుటకై కాబోయి
నిట్లు కోరుచున్నాడు. (ప్రకాశము)

తే. గీ. తనుగొనుము నేచు నీవుత్రగజమునెల్ల | రాజబంధులతోఁగూడ, రమచిరోఽ
నిచ్చితిని దృష్టి, పాలికలనిదుగొ చూడు | మా! యొకించుక దూరాన మానవేంప్ర.

చృత — (కలయంజూచి) నాయనా! యొక్కసారి దగ్గఁగాఁ దీసికొనిపోయి
చూపింపుము.

కృష్ణ — ఇదిగో, నిటరమ్ము. (అందఱును విరికమింతురు)

చృత — (చూచి)

చ. విటిగినతేరులా యివి : భువిన్ బడిపోయిన గొరుజారులా :

సురిగిన నూరులా! యకట! చూడగఁ జాల జనార్దనా! మహా
భగ మనిపించుచున్నది; కృపన్ మరలింపఁ గదన్న దృష్టి; యే
వరమును మందలొగ్గఁ డగువానికి మోదము గూర్చజాలునే!

(తెరలో)

కా. కోదండై కగుడుండు తండ్రీ ; యసదృక్షిల్ పెద్దతండ్రుల్ పితృ
వ్యాదుల్ ; పీఠ లటుండఁ గేవలము లోకాధ్యుండు జీవం బిడం
గా చక్షం డగు మేనమామ ; రివుచక్రం బెల్లు నిన్ జంపె నా
దొ చొల్పొగ్గమ కాక నీకు రిపు లన్నా! గడ్డిపోచల్ గదా !

కృష్ణ — (వివి) బావా! నుభద్ర కాబోయను దుఃఖించుచు నిటు వచ్చుచున్నది.
నీవు పోయి యోదార్చి వెనుకకుఁ బంపుము.

నకు — (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

చ. అన్న ప్రతిజ్ఞ త్రిప్పుటకునై చని యే బ్రతిమాలుకొందు నా
వన్న శరణ్యఁ దాతడు కృపన్ “బతిభిష్” మటన్న “లేదు పొ”

మృతను “గాదు కూడ” దని యప్పటి కెట్లులా “యొప్పు తెప్పదా నన్నరు” నంటి నావలుకు నాటకపోయె నికేమి నేయుదున్.

దర్శ— (విని) అర్జునా! దుస్సల కాబోలును. నీవే పోయి యాపె నోదార్చుము. అట్లు— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. పేరును పెంచునున్ వెలయు పెద్దలు ద్రోణుఁడు మున్ను గాగ న
వీర్వులు కౌరవేశ్వరుని ప్రేరణ కారణమై యహో! దురా
చార మటం చెఱింగియు నసాధ్యు నినున్ బొరిఁ జాటుముట్టిరే!

వేరము దీర్చి యే మనుభవించిరి వారపక్షి దక్కినన్?

దర్శ— పాపము. ఉత్తర కాబోలును. అయ్యో! దైవమా! యెక్కడఁ జూచి
నను రోదనదర్శని తప్ప రెండవ ధ్వని వినిపడదుకదా!

దర్శ— తమ్ముడా! నీ వరిగి యాపె నోదార్చుము.

సహ— (నిష్క్రమించును)

(మరలఁ దెరలో)

ఉ. ఒక్కరొ యిద్దఱో శతము నొక్క మొగిన్ బలియిచ్చి భీముఁడన్

కెక్కలిశక్తి. కెక్కరణిఁ దీవపుశోకముఁ బట్టినేర్తు; న

మృక్కకు! యిదేమి దారుణమొ ప్రాణము వోవదు పొమ్మటన్న; నే

నదక్కలు రావు నాదరికి నందను మెక్కుడు నున్న వక్కటా!

క. కొడుకా! యంతటి రాజ్యము | విడిచి జనకు విడిచి నన్ను విడిచి యనుజాలున్
గొడుకులును దోడ రా న | బ్రథవిని నిలు గట్టికొంటివటరా! తండ్రి!

దర్శ— (విని) తమ్ముడా! ఆపె పరమవూఞ్జ్యురాలగు గాంధారరాజపుత్రి- మనకుఁ
బెద్దతల్లి; అమెకుఁ గోపోపశాంతిగా వేడికొని యామె యనుగ్రహముం
విడయుట కిట్లు ప్రార్థించుము.

ఉ. అమ్మరొ! నీవుపుత్రకుల నందఱు జంపితి ధర్మమో యధ

ర్మమ్మొ రణమ్మునం, దనపరాధిగఁ జూచి కృపారసాభిషే

కమ్మొనరించు చూడ్కులను గాంచగదమ్మ! భవత్పదాంబుజా

తమ్ములు దక్క నిష్క్రమింపఁ మ్మిఁక లేదు గదమ్మ! యె మ్మెయిన్.

శీమ— (వెళ్ళబోవును)

శీమ— బావా! మాట. (రహస్యముగా) అమె నిన్నిట్లనంగలదు.

గీ. “బోదురురుగాక రిపులజంపుదురుగాక | రాజ్యమును గొంధ్రుగా కెందు రాజవరులు
రక్తమును గ్రోలివట్టు లే రాజ్యమందు | మున్నువంటిమః యోరోధిమూర్ఖతముడ”

ఇందుకు నీవిట్లు తరమిమ్ము.

చ. “పరమపతివ్రతన్ ద్రుపదుపట్టినిఁ బట్టి భవత్పుతుండు ము

ష్కరమున వల్వ లొచ్చితటిఁ గట్టినయట్టి ప్రతిజ్ఞకై నిజా

ధర మొకయింత రక్తమునఁ దర్పితి నంటయకాని యంత త

ప్పెఱుగనివాడనమ్ము : మది యేవము నైచునటమ్ము : నమ్ముమా.”

ప్రము— (నిష్క్రమించును)

(తెరలో)

౨. రాజాజవై యశేషధ : రారమణులు గొల్చు నిన్ను గ్రద్దలు చుట్టం

జేరెనే : ధర్మజానకుముదమాదెనె నీదగు నవస్థ మాదెనే : తనయా :

ధృత— కృష్ణా : నీచొసంగిన దృష్టి మా దంపతుల కెంత యవికార మగుచున్న

దోయా తండ్రి :

ధర్మ— (తెరవంకఁ జూచి) అమ్మా : గాంధారరాజపుత్రీ :

౩. నీకొడుకులఁ జంపించితి : నాకొడుకులఁ జంపుకొంటి నయహీనుడ దు

ర్శికుడఁ బాపాత్ముడ లో : చ్యాకారుడ నాకు కాప మర్పింపఁ దగునో.

ధృత— తండ్రి : నిష్కలుఘండ వగు నీకు కాప మెందు కీవలయు :

విచు— గీ. ధర్మమకదాయనుచుఁ గేల ధర్మమాని

గుణమకద యంచు నద్దాన గుణముఁ గూర్చి

తంతియే కాని నీవేరి కాహవమున

నవకృతి యొనర్చి యెఱుగ వయ్యయ్యో రాజ :

(తెరలో) కృష్ణా : కురువంశ కృష్ణవర్తమ :

౪. కూకటివేళ్ళకోడఁ గురుకోటికురుట్టుటలిన్ వెలార్చి తీ

వే కుటిలాత్మ : జ్ఞాతులకు నింతలు పుట్టనె లేకయున్న, లే

వే కలహమ్ము లెయ్యెడను : నీయుసురంతయు నిన్ను నల్లనే

తాకి నశింపజేయు నిది తప్పదు నేనొక సాద్వి నైనచోనో.

కృష్ణ— (లేని సంతోషముతో) అత్తా : నీవు నాకు కావమిచ్చినను నది యనుగ్ర

హముగానే పరిణమించినది నుమీ :

౫. యాదవు లేరికిన్ సమరమం దవిజేయులు చచ్చు పెద్దాకో

యా దురహంకృతుల్ భువికి నేగతిఁ దీఱునొకో భరం బటం

చేఁ దలపోతు; నీకొడుకులే యనుకొంటిని నీవుఁ గూడ నా

ప్రే దయఁ జూపి భూభరము చాపితి వంతియ చాలు నెమ్మొయిన్.

ధర్మ — బావా : పాంథపుంవలనఁ గదా మీవంశమునకుఁ గూడ నిట్టి యాపత్తు పుటించుచున్నది. అయ్యో : పుణ్యమునకుఁ బోయినఁ బాప మెదురగుట యిదియే కాబోలును :

గీ. ఎన్నివిధముల సందికి నియ్యకొల్పి. తెంత కష్టించితివి పోయె నిదియునెల్ల
నక్కటా! యాపెయొక్కొంతయరయదయ్యె. సైవగదవయ్యమాతల్లిసాహసంబు
కృష్ణ — ధర్మనందనా : సీకింత నిర్వేద మెందుకు : ఇది యీమె శాపంబువలననే
కాదగినది కాదు. మున్నిట్లు యాదవులకు బ్రాహ్మణ శాపంబున్నది. అది
యట్లుండ.

క. ఎందులకు నేనియును జం. కందగుఁ జావునకు జంకగా రా దది తా
నందుట యొక్కపరియె యగుఁ. గుండగ నేమిటికి దీనికోస మ్మనఘా.
విచు — దేవా : మహానుభావ ! అజ్ఞులకుఁ గాని యప్పట్ల భవావ్యులకు దుఃఖ
మెక్కడిది? ఆపె యేనియు సమస్తధర్మము లేటిగినదే యైనను నెందు
లకో యప్పట్ల తొందరపడినది. ఇంతకును నీ వనినట్లు.

తే. గీ. ఇతరమగు శాపమిచ్చిన నించుకంత. జంకగావలెఁ గాని యీ శాపమునకు
జంకఁ బనిలేదు; చావక శాశ్వతమ్ము. గా నిలుచువార లంచు బగానఁ గలరె :
ధృత — దేవా : జగన్నాథ ! మాతస్య లన్నియు క్షమించి మమ్ము మన్నింపుము.
కృష్ణ — ఇం దెవరి తిప్పును లేదు. ఏది యెట్లు జరుగునో అట్లు కాక మానదు.
మనము విమిత్రమాత్రముగా నుండక తీరదు.

(తెరలోఁ బెద్ద రోదనధ్వనులు)

విచు — (విని) అరుగో ! అంతఃపుర జను లందఱును నొక్క పెట్టఁ దమతమ
బంధుజనంబులకు విలపించుచు నిటు వచ్చుచున్నారు. మన మీపాటికి
పీఠం నందఱివి నోదార్పి యుచితక్రియలు నెరవేర్చఁ బోవుదము.

కృష్ణ — ఇక నిట్లున్నకొలదిని దుఃఖ మతిశయించుచునే యుండును గావున
నట్లొనరింపఁబయ్యె మంచిది. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ....తరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాంథవాశ్వమేధమైన ద్వితీయాంకము.

పాండువాళ్ళ మేధము.

తృతీయాంకము.

(నారదుడు బ్రవేశించును)

నార— ఓహో! నేటి దినమున ధర్మజుని పట్టాభిషేకమహోత్సవముట. అది కరిగెదను. అయ్యోడ శ్రీకృష్ణదర్శనము నైతముఁ గలుగును. కానఁ దీర్ఘమును స్వార్థమును గూడ గలనీవచ్చును. (పరిక్రమించి) ఏమీ! యీ ద్రాహ్మణు లందఱును గుంపులు గుంపులుగా నేమేమో చెప్పుకొనుదుఁ బోవుచున్నారు. “విఘ్నేశ్వరునిపెండ్లికి వేయి విఘ్నము” లన్నట్లు రేచేని యంతరాయము రాలేదుకదా! (దివ్యదృష్టింజూచి) నే ననుకొన్నట్లే జరిగినదే! పాపము!

క. ఇంత దనుక దాచిన యా! కుంతికి నే మంతవచ్చెఁ గొడు కవి కర్ణుకా మంతనము విడిచి చెప్పర. వంశేనియు సిగ్గువలదె: యాడుదిగాదె:

ఇంతకు నామె యేమిచేయును! కర్మలోపమునకు శంకించి నొడివి యుండును. (కోపముతో)

గీ. ఎదుటనన్నను గోపించి యెగిరి మీదఁ! బడి శపించునుగాని దుర్వాసు లకిది కొంపతీరకుగాక తాఁ గుంతి కేల! యీయగావలెఁ గన్నియ కిట్టి వరము: సరే, అపె చేసిన శత్రుషకుఁ బ్రతిఫలముగా నిచ్చియుండును దానికేమి.

తే. గీ. సూర్యుఁడేమంత యోగ్యుడు: సుదతివన్నుఁ! బిలుచుగాకవరమితితెలిసికొనుగ వచ్చెదో! మునియాజ్ఞయవార్యమౌట! డిబ్బుక్షమియింపు మన్నప్ప దొప్పవలదె. దీనికేమి గాని కర్ణుని మనోవిశ్చయము మాత్రము కొనియాడగినది.

క. ఎఱుగును బాండునుటలు పో! దరులనియఁబైతీగి మనమునం దించుకయున్ గరుణ జనియింపకుండ బ! వరమున నరికట్టుటన్నఁ బైపైఁ గలదే!

ఇకటిట్టివాడు గనుకనే యనేకులు యోధవరులుండ “గర్జనతల భారత” మను పేరికనిక వచ్చినది. సరే ఇంతకు మనము వచ్చినపని వాకిటనే నెఱవేతినది. ఇక మరలిపోకెందుకు? (మరలి) పోనీ వచ్చినవాడను రానే వచ్చినాను. ఒకసారి చూచిపోవుట మంచిది గదా (కొందొక పరిక్రమించి) అదిగో ధర్మజుం డవటనే విదారముగాఁ బాంచాలీసహితముగ సోదరులతోఁ గూర్చున్నారు. పోయి పాప మాతని నోదార్చెద.

(అంతః బాంధవులు ద్రావదితోఁ బ్రవేశింతురు.)

దర్శ — (అర్జునుంజూచి కోపముతో) అక్కటా ! తల్లి యెంతవనిచేసినది ! ఇఁక శ్రీరహస్యగోపనక క్తి లేకపోవుగాక (శాంతముతో) తమ్ముడా ! అయ్యే రోపముకన్నను నా తెలివితక్కువ యిక్కడ నెక్కు దనకతప్పదు.

ఉ. కుంతిమొగమ్ము తీరచటఁ గొందొక గన్నద సంతయించి “యా వింత యిదేమి” యంచడుగ వేమఱు నాలుక జాఱబోవ నల్లంతనె “భావ్యమౌనె యిది” యంచు మరల్పితిఁ గాని యాపెతో మంతనమందుఁ బల్కిన సమస్తము నా తెఱిగింపకుండునే.

నార — దావారికా ! మేము వచ్చితిమని చెప్పము.

దావా — (ప్రవేశించి) జయము జయము నారదులవారు విచ్చేసిరి.

దర్శ — ప్రవేశపెట్టుము.

దావా — స్వామీ ! ఇటు దయచేయుడు. (అందిఱును లేతురు)

దర్శ — బ్రహ్మపుత్రా ! నమస్కారము. ఆ యాసనము నధిష్ఠింపుచు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

నార — అభీష్టావాప్తి రూపయాత్.

చ. హరి కరుణావిశేషమున నర్జును గాండివపాటవమ్మునన్
గరువలిపట్టి బాహుబలగర్వమునన్ రిపులకా జయించి భూ
భర మడగించి రాజ్యమును బాలన గేయుచు నుంటివే ! వసుం
ధరసుకృతమ్ము లిప్పటికిఁ దద్దయుఁ బండెనె ? గోర్కి నిండెనె ?

దర్శ — (విచారముతో) దేవా ! మహానుభావ !

ఉ. జ్ఞాతుల నెల్లఁ జింపి నిరిఁ గైకొనినట్టి యపాత్రు ధర్మనం
జ్ఞాతుని మిమ్ము టోటి మునిసత్తము లింత ప్రళంస చేయగాఁ
జూతురె ! యెల్లవారలును మాతతనూజుని గాగఁ జూచు న
ర్వాతిశయిండు పోదరుడె యౌనట ! మాకిక నేమిసేయుదున్.

ఉ. తల్లి వచించె నాడు పితృతర్పణముల్ వచరించునప్పు “దా
సల్లలితుండు సూర్యుని ప్రసాద” మటం చతఁ దేము నైనచో
నెల్లజగమ్ము లొక్కటయి యెత్తి పయిన్ బడెనేని లక్ష్మిమా ?
చెల్లె సమస్త మిప్పటికిఁ జేసెడిదేమి ? మునింద్రచంద్రమా !

వీణు — (విషాదముతో)

ఉ. “నన్నుఁ బరాభవింపఁ దగునాయకుఁ డెవ్వఁడురా !” యటంచునే
మున్ననుకొందు నేటికి నమూల మెఱింగితి నర్కటక్కటా !
మున్నరికంపు మాటల సముద్ధతిఁ జూపితిఁ బాపి నైతి నా
యన్న యటం చెఱుంగక మహాత్మ : కడుం జెడిపొలి నింతకున్.

అట్లు — (విచారముతో)

చ. అతఁ డెదురై న యప్పు డని నర్కులు వేపురు దోచినట్లు నా
మతిఁ గనుపట్టి “కూర్మదను మాటిది నిక్కువ హానోకో : యదే
ఋత మగునేని యట్టిదృతి యింతటి చే విటువంటిపౌరుషో
న్నతీయు ఫటించునే ?” యనుచు నామది నెంతు ననేకభంగులన్.

సకు — ఉ. ఎన్నడు నేరిఁ జూచి భయ మించుకయుం గని యే నెఱుంగ ; నా
కన్నరనాథుఁ జూచినపు డాత్మనదేమొ, భయోదయంబు మా
యన్న యజాతకశ్రుఁ గనినప్పటికన్నను గొంత హెచ్చెడున్ ;
మన్ననఁ జేసి తత్పదనమస్కృతి సేయగ బుద్ధి వుట్టెడున్.

సహ — ఉ. అని సతని నప్పడప్పుడు । గని “యింతటి మేటి గొల్వొ గావించునె యొ
క్కనిచెంత” ననుచు నామది । ననుకొంటివిగాని, యట్లు లినుకొననైతికా.

ప్రాస — అక్కటా : నాడు సభామద్యమున నన్ను నెకనక్కెచ్చుమాటల గేలిసేయ,
నదియేమో : సుయోధనునియెడఁ గనలిన మన మిమ్ముహాత్మునియెడ
సంతగాఁ గనలక నమ్మతిం గనఁజేసెను. అయ్యో ! అత్తగారు మీతోఁ
జెప్పక పోయిన నాతోడనైన నించుక చెప్పక పోయిరిగదా !

నార — అమ్మా ! ద్రుపదరాజనందని !

ఉ. ఇంత యమాయకత్వ మది యెచ్చటఁ జూచి యెఱుంగఁ గారణం
వీంతకు నిట్లు యంద మఱి యెవ్వరు నేటికిఁ జెప్పగవలెన్ ?
వంత ద్రువమ్ముగా మిము నవశ్యము చెంద విధించె ధాత యే
మంతన మిట్లు డాగెనను మాటలు మున్నెపుడేని వింటిమే ?

చ. తనకుఁ దనతండ్రి నెప్పదో : జనని వచింపదో యి దిట్టిసంగతి యనిఁ మం
తనమునఁ గృష్ణుడు నెప్పదో : విసజాలెనె యతడు ? మీకు వెట్టి యిదేలా.

ధర్మ — మునీంద్రా : యెవరు చెప్పినను మాయన్నగారితోడనే చెప్పిరి గాని మాకు
నొక్కింత చెప్పక పోయిరి కదా : పోనిండు.

ఉ. ఎట్టి రహస్యమైన మది నించుకనేపు వహింపలేని మీ
యట్టి మహాసుభావులును నన్న దదృష్ట మదేమొ ? నాటకా

గట్టిగ బిగ్గఁ బట్టి మముఁ గాపురుషాగ్రణులం బొనర్చి య

ట్టి ట్టనరాని దుఃఖమున కిక్కలఁ జేసితి రేమి పాపమో :

నార— (నంకయముతో) రాజా : యిప్పట్టున నేను గూడ వ్రతభంగం బొనర్చు కొన్నమాట సత్యమే. ఏమంటివా : దానికిఁ గారణము లేకపోలేదు.

క. ఈరణ మెటులైనను భూ । భారహరణమునకె మున్ను బ్రహ్మాదులు దా
మేరుపఱచి; రిట విఘ్నము । నారదుఁ బొనరించె ననుచు నాపైఁ బడరే :

అప్పటికేనియు నేను దాచెడివాడను గాను గాని.

క. ననకాదులతో నరిగ । దైను గూర్చుండఁ దగువాడ దీనిని నే నే
మని నీతోఁ దగుదు నటం । చును జెప్పుదు ననుచు లజ్జ చొప్పుడె ననఘా :

దర్శ— మునివర్యా : తమ రిప్పు డీట్లు తప్పకొనుచున్నారు గాని నిజముగా మా
యందుఁ దమ కనుగ్రహ మున్నయెడల.

తే. అనయమును మాకు శాత్రవుడైనయట్టియల నుయోధనుతోనైన గలతెలుంగు
తాము గరుణించి చెప్పిన దానిమీద । నతడు భండనమునకేల యనుమతించు :
(కర్ణు నుద్దేశించి)

కా. అన్నా : నీవు గతించుమీద భవదీయం బైన రాజ్యంబు గై
కొన్నాన్ గొందును గాక న్యాయ్యమగుటన్, గుంతీమహాదేవి యా

జ్ఞ ప్తికే మునుమున్న భార్య యగు పాంచాలిన్ గురుద్రోహియై
యి స్పీచుండు పరిగ్రహించె నకటా యాదోషముం బోవునే :

భీము— అన్నా : హరిదశ్యనందన :

చ. “కురువతి యంగరాజ్యమునకు న్ననుఁ బట్టముగట్టె” నందు నం
బరవడి; తెవ్వఁ దాతఁడు? భవత్సరిపాల్యమకాదె యర్ధరా
జ్యరమయు దీనిలోన అవమైనను నుండునె యంగభూమి, బం
గరు మనీపాఁత గట్టఁ బడెఁ; గార్యము లేదిక నేమి నేయుదుఁగా :

అర్జు— అన్నా : దొక్కైకవీర :

క. “ఎన యొకరి కొకరు కర్ణా | ర్జును” అని జనులొడుకొన నసూయవచ్చుదు “నా
కెనయోనెఁ నూతనుకుఁ” దని | మనువును యీ తప్పొకండు మన్నించిననున్.

సీ పాంచాలికాసతీ పరిణయమ్మునను వీ | తోఁ బోరి నిజా బాఱఁదోలితి” నని

“ఉత్తరగోగ్రహజోత్సవమ్మున నిను | మించి వెన్నంటి భంజించితి” నని

“సర్వముఖాశ్రుప్రసారంబు కృష్ణుని | దయఁ దప్పె లేఖన్నఁ దప్పని” దని

“అనమయమ్మున బాడియగుఁగా దనక | బాణమేయకుండిన దెగఁ దీతఁ”దనియు

తే. గీ. నొక్కొకప్పుడు మనమున సూహసేకు | సంతియేకాని నాజయ మఖిలజించి

“యావు పేక్షించితి”వటంచు నెఱుగనైతిఁగ్రూరమత్నితి గృష్టుండు గొంపకేదె.

(కృష్ణుడు ప్రవేశించును)

కృష్ణ— అవును. సావము నేనే కాదు కొంపతీసినది; మీయన్న తీయలేదు కాఁ
బోలును. ఆవేళ నతనిచే నవమానింపబడి విన్నును నన్నును నేమనియెనో
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుము? ఇంతకును జీతమును బత్తెమును లేవి మీకొందవు
గొలిచినందులకు నన్నిట లనవలసినదే.

దర్మ— ఇంతకు మాకర్మ మిట్లున్నప్పుడు నీవేమి చేసెదవు?

ఉ. “సూతజాఁ జంపలే వయితి శూరుఁడ నంచుఁ బ్రగల్భపుకా వవ
శ్వాకురి జూపఁ గాఁ గలవె. చాలును గాండివ మింకనేల నీ
చేత దరించెదో?” యనుచుఁ జిన్నెలు వన్నెలు వెట్టి తిట్టితిన్
బాతకినైతి ముక్కు తెగబారెడు చేసితి నిక్క ముద్యుతా:

భీము— సరే, అందులకు మాత్రమితఁడే కాఁడా నిమిత్తము?

దర్మ— కమ్ముఁడా! అక్కడేమి చేయును? నంది కరిగినప్పుడు మంతనమ్మున
నమ్మహా మహానితోఁ గలతెఱుంగు వచియించెనుగదా! అతఁ డొప్పుని
యప్పు డీతని తప్పేమున్నది?

భీము— అంతతో నేమిలాభము?

ఉ. చెప్పినె యన్ను “తమ్ములను జేరుము నీ” వని యంత మాత్రఁ దా
నొప్పెడివాఁడె కర్ణుడు మఱొక్కరి యట్టిఁడె! యన్నమాటకున్
దప్పునె? యా సుయోధనునిఁ ద న్నెద నమ్మినవాని సూరకే
యొప్పరికించునంతటి యయోగ్యుఁడె? నీ కెనఁగాడె యన్నిటకా:

నకు— దావా! నీకుఁ గోపము లేనిచో నేనొకటి మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

చ. ఎఱుంగియింపు “సూతజాఁడనే” యను బుద్ధి సుయోధనున్ నిరం
తరము ఖండితి తత్కృపను దా నొకరాజులు “పార్థునోర్తు సం
గరమున” నంచుఁ బల్కి. తఱి గల్గినయప్పు డెఱింగి తానయై
మరలి మమున్ గనుంగొనెడి మాత్రమె? యాతని శౌర్య మల్పమే?

సహ— బావా! నీమనమున నిజముగాఁ గవటమే లేనియెడల మాతో నిండుత
చెప్పవలసినది.

గీ. అట్లు చెప్పితివేని మాయన్నగారు | కోరి బ్రతిమాలి రాదకోఁగొంత చెప్పి
యొప్పుఁగాఁ జేసి యాపక్షముండునటుల | సలిపి యాతని రాజుఁగా నిలుపకున్నె!

ధర్మ— తమ్ముడా! అంతవఱకెందుకోయి ?

ఉ. అన్నగదా! మనందరికీ నాశనిమాటకు నడ్డువారమే ?

యిన్నరుఁ డేనుఁ బావనియు వీరలుఁ గృష్ణుఁ డొకింత చెప్పకే
తమ్ములు మూసెఁగాని “యలకొరవనాథుఁడె నాకు సమ్మతుం”

దన్నను “మంచిదే” యనమె? యాతనిఁ గొల్పుట కొప్ప కుందుమే?

ద్రౌప— అవును, మీరు “రాజ్యము వదలి యరణ్యమునకుఁ బడం”దనిన నెదురు
చెప్పనివా రమ్మహామహాఁడు “దుర్యోధనుసేకే రాజ్య మి”మ్మన్న నట్లొన
రించుటకు సందియమేమి ?

నార— (తనలో) వీరల కిండుక కలహమును బెంచెదఁగాక. (ప్రకాశము) అవును.
తక్కినవారి మాటకేమిగాని శ్రీకృష్ణులవారు మాత్రము కొంచెము సూచన
యైనఁ జేయవలసినది.

కృష్ణ— (క్రోధహాసములతో) మహానుభావా! కలహభోజన! యేమి యిట్లు నెల
విచ్చుచున్నారు :

ఉ. ఏనటు చెప్పచే నిజమ యేనియు వీరలు సేసినట్టి య
హ్నునములో వ్రతిజ్ఞులవి యొప్పునె? వీరలు సమతించు రె
తైనను మూడువురో విఱుచుటా! రుదిరమ్మును గ్రోలుటా! మృతుం
గా నొనరించుటా! యొకటికాదు గదా! మఱి యేరి కిన్నియున్!

అర్జు— బావా! బలభద్రసోదర !

చ. వ్రతిన యనంగ శత్రువులపైఁ బ్రసరించునె కాని యెయ్యెడన్
హితులకు నన్నదమ్ములకు నిట్లగునయ్య? స్మరింపు మమ్మహో
ద్ధతు వదియింపలేని నను ధర్మజుఁ డిండుక దూఱ నేనుఁ జి
న్నతనము చూప నే మనుచు నాఁడు వచించితి వీవు? మారవా !

ద్రౌప— (కొంచెము నవ్వుతో) అన్నా! విన్న వారు వృథాగా నాడిననాడుదురు
గాక, నే నట్లనుదానను గాను గదా. ఇయ్యెడల నెఱిగియో యెఱుఁగకో
సీయందు లోపముమాత్రము లేకపోలేదు. సీకత్తి యెవ్వరెఱుఁగనిది ?

నార— (తనలో) అయిన నేమిగాని చక్కఁగా వదిగినది. దీనికేమి యుత్తర
మిచ్చునో ?

కృష్ణ— (ధారముగా) ఇంతకు “నేను గవటముగాఁ గర్ణునిఁ జంపించి నా” నని
కదా! మీరందఱును విందించుచున్నారు. సరే మందియో చెడ్డయో యిందు
లకు నేనొప్పుకొన్నాడను గాని.

చ. అలయభిమన్యునిన్ ద్రుపదునాత్మజులన్ మఱి వీకుమారులన్
గలవ వధించువాఁ దీతరు గాదు గదా : కపటమ్ము పన్ని, వా
రల బ్రతికించుకొం డవల రాధనుతున్ బ్రతికించి యేను నా
తల విడిసట్టి తప్పిదము తప్పగఁ ద్రోసెద నింత యేటికిఁ ?
నార—ఎందులకేని నీవే సమర్థుండవు గాని వీరలవలన నేమగును ?
ద్రౌప— మహాత్మా : చక్కగా నెలవిచ్చితిరి.

భీము— బావా ! అభిమన్యునిమాటకు నేను జెప్పజాలను గాని తక్కినవారి మరణ
మునకు నీవు గాక మఱియెవ్వరు ఏమి త్రము ?

తే. గీ. మమ్ము నెద్దియొ యొకనిమి త్రమ్ము నెప్పి | శిఖరమును బాసినట్టి విశిష్టదృష్టి
యారకే కల్గెనే వీకు ? గారణమ్ము | నెఱిగియును జెప్పకుంటచే నింతపుటై.

అర్జు— బావా ! క్షమింపుము.

కా. నీతోబుట్టువు పూర్ణగర్భవతికి న్నేఁ గలమున్ బుచ్చుఁ గం
జాతవ్యూహవిరమ్ము నెప్పునెడి నాసాధ్వీవతంసమ్ము ని
ద్రాతైక్ష్యమ్మునఁ గ న్మోగుద్ద శిశు వంతస్థాయి యాకొట్టుచోఁ
గాతర్యమ్మున మధ్య పచ్చి యది విఘ్న మ్మందగాఁ జేయవే ?
నార— అవును. ఈసంగతి నేను స్వర్గమున నప్పడవ్వడు విన్నదే. అతనికిఁ
బద్ధవ్యూహము చొచ్చుటయే కాని మరల వచ్చుటఁ దెలియమి కిదే హేతు
వని మాత్రము ప్రవాద మొకటి లేకపోలేదు.

కృష్ణ — మహానుభావా ! మీరుఁ గూడ నాయెడల నింత యనుగ్రహించుచున్నా
రేమి : కొంచెము సందర్భాసందర్భములు విచారించ నక్కఱలేదా : ఊరకే
యనినంతలో నేమగును ? గర్భములోని శిశు వెక్కడనేని యూఁకొట్టినా ?
యూఁకొట్టనే యనుడు. దానిచే నాకుఁ గాతర్యమెందుకు : సరే, అప్పుడు
నేను విఘ్నముచేసినచో మఱియొకప్పు డితరు తనికొమరున కా కేషమును
బోధించగూడదా :

నార— చిగురు సంగతికి నే నుత్తరము చెప్పజాలను గాని దాని వెనుక సంగతికిఁ
జెప్పఁ గలను.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో ! ఈయన విష్కారణముగా నాపై లేచిపోని తుట్ట
వేయుచున్నాడే : (ప్రకాశము) పోనీ దానికేని తగిన యుత్తరము నెలవిండు.

నార— ఎందుకా కాతర్యము, సంపూర్ణముగా విన్నచో నభిమన్యుని జయించువా
రెవరును నుండరుగదా : అప్పడతనికై మరల నీవే యవతరింప వలసి

వచ్చును. “గోళ్ళం చీరెడివనికి గొడ్డ క్కెందుల” కని యట్లానరించి యుండ వచ్చును.

కృష్ణ— (నవ్వుచుఁ గొంచెము కోపముతో) మునీంద్రా! మీరు మఱియుఁ జక్కగా సమర్థించు చున్నారే!

తే. గీ. లేకలేకాక్క వెలియ లాలేమకొక్క | డే నుతుండట : యవ్వానికికడు మేన
మామయట : వావివృద్ధితై మానసమున | గనలునట : పంటిమే యిట్టికట్టుకఫలు
నకు— బావా! క్షమింపుము.

క. వరకాసురుండు నీకుఁ గొ మరుడేకడ : యతని నీవు మడియింపవె : ఛా
భరము నివారించెడి నీ : కరయగఁ బుక్రుడనిఁ శ్రతు వనియుం గలరే.

కృష్ణ—దుర్మార్గుడైనచో భూమికి భరముగలిగించుగాని సన్మార్గుఁ డట్లు చేయడు
కదా : అభిమన్యునకును నరకునకును నెక్కడిసాటి :

తే. వరగుణుండైన పార్థవి వట్టి నాకు | మేనయల్లుండు సుగుణనిదాన ముట :

యతని కతమునఁ బుడమి తే యడరుగిల్లు : | నెవ్వరును సమ్మరీగాధరింతవిజము.

నార— భవిష్యత్పందర్భము లెఱింగిన నీతో మాటలాడఁ గల మట కాని.

తే. ఒక్కడెవ్వందొడక్క నీయద్దమందు : మడియు రాజులు లోకనమ్మకులుగారె :

వీరు భూభారకారులు గార యేని : యెందులకుఁ దెచ్చిపెట్టితి విట్టి రణము :

దర్మ— (తనలో) ఓహో! యితరుల కలహమునుజూచి సంతసిల్లెడు నారదుఁడు
స్వయముగనే కలహమునకు ఓగుచున్నాడే : (ప్రకాశము కృష్ణునివంకఁ
జూచి) కృష్ణా! వాసుదేవా :

ఉ. ఏవిషయమ్ముగూడ “విద మిత్త” మటించు వచింప లేము గా

నీ విను మొక్కమాట, యెది యేనియు గోచర మౌను నీకు ; నే

కోవిదు లేవి యిప్పుడుకుగూడ దనం గలవారు కారు, నీ

నేవకులైన పాండవులనేగికి నెప్పుడు నొప్ప వచ్చుతా :

నార— రాజా! నీవు చిగురునఁ జెప్పినమాట సత్యమే. ఈతడు పాండవుల నేగి
కెప్పుడును నొప్పలేడు.

కృష్ణ— (తనలో) ఓహో! వీరు విరమించినను నిమ్ముని విరమింపక మరల
నేదో రెట్టించుచున్నాడే : (ప్రకాశము) మునీంద్రా! బ్రహ్మమానసపుత్ర :

ఉ. ఏ నొక మర్దుడకా నకల మెట్టు లెఱింగెద మిమ్మువంటి ప్ర

జ్ఞావిదు లైన సన్మునుల సంగతి విందు తెలింగి యున్న మా

దే విజ, మైన నయ్యది విహిం బిడనైదుట తప్పుకాదె : క

ర్మాను గతుల్ మరల్చు దరమా పరమాత్ముకునేని : నారదా :

ధర్మ— ఇంతకును నతడు వెప్పినట్లు కర్మ మనివార్యము.

ఉ. కడచిన దానికిన్ వగచి కార్యము లే దికమీద నైన నీ
గొడవలు మాని పాపమునకున్ దగు నిష్క్రూతి చేసి కొంచు న
ట్టడవిని మిమ్ముఁ బోలెడు మహాత్ములఁ గొల్పుచుఁ గాలశేష మి
ట్టుడునఁ దలంచి రాజ్యమిది యొప్పుగఁ జెప్పితి వాయు సూతికిన్.

అట్లు— (తనలో) ఓహో! తిరిగియు నన్నగారు పూర్వపు వైరాగ్యములోనికి
దిగుచున్నారే: ఇందు కేమి యుపాయము?

ద్రౌప— ఆయన మీ తమ్ములు గారా? మీ కున్న యడవు లాయనకు లేవా? తీర
దగు మువ్వల లన్నియు నిప్పటికే తీరినవి. ఇక నిప్పు డరణ్యవాస
మెందుకు? పోనిండు. అట్లానర్చిన మీయన్నగారు గాని తక్కినవారు గాని
లేచి వచ్చెదరా?

నార— రాజా! ఆమెయుఁ బుట్టెడుదుఃఖములో నున్నది. నీకై ధైర్య మవలం
బించి యాడుది యైనను నిట్లు వలుకుచున్నది. ఆ వలుకు విశ్వసింది.

తే. శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణంబు. నల్పుచును లోకులెల్లరు జయ మనంగ
ధర్మరాజును పేరు సార్థకము గాక. నేలుకొనుమయ్య ధరణీకి మేలుగాగ.

భీము— అన్నయ్యా: ఇందులకుఁ దా మొప్పితిరా నరే. అట్లుకాదేని.

చ. కొడుకులొ కొమ్మలో యెవరికోసము రాజ్యము నాకుమాత్ర; మే
జడమతి నయ్యు మీకతన జ్ఞానము కొంచెము నేర్తు: మీర లె
య్యెడ వనియింతురో యచట నేనును మీపదసేవ పేయుచున్
గడపెడఁ గాల; మాజ్ఞ యిడగాఁ దగు నాకు ననుగ్రహమ్మునన్.

ధర్మ— (వినువుతో) తమ్ముడా: నేనొక్కటి చెప్పెద నాలింపుము.

గీ. అదినుండియు నాకు రాజ్యమున గాంక్ష. యంతగా లేదు నిజమిదియనియెఱుంగు
దానిపై విన్నికష్టముల్ దాపరించి. 'దీ' యని విరక్తివొడమె నాచేతమునకు.

అట్లు— (తనలో) ఈయన కెవరు బోధింపఁగలరు? మొదల నుండియు నీయన
యభిప్రాయ మిట్టిదియే (ప్రకాశము) అన్నా! ధర్మసందన!

క. ఇపు డీ వౌనర్పు యత్నం. ఇపుడే యొనరింప రాదె? యాత్మజులును భూ
మివతులు జ్ఞాతులు వీడగు. కృపను బ్రతికిపోదు; రెనగు గీర్తియుమనకున్.

ద్రౌప— సంశయ మేమి? అప్పుడే గట్టిగా నామనోవిశ్వయ మిట్టిదనిన నిం
దొప్పునివా రెవరు? ఇప్పు డిట్లనిన నేమి లాభము? వారికిని లేదాయె. మన
కంతకన్న లేదాయె, ఇట్టి వృథాప్రయాస మెందుకుఁ బడవలెను?

ధర్మ— ఎందుకా? ఇందుకు.

క. “అరులకు భయపడి యీతం । ధరణ్యములు దిరుగు” ననెడి యపయశమది నాకు రుచించెనేనియును మీ । కు రుచింపమి నిందు విగితః గ్రూరుడనైతిఁ.

కృష్ణ— సరే. అట్లయినచో.

క. “ఇం నేలలేక జానన । ములకేగెన్ ధర్మజుండు మొగి” ననియెడి పంక్తులు నైవలేరు వీత । మ్ములు వీరి నమగ్రహింపు మునుపటివలెనే.

ద్రావ— (తనలో) ఇప్పుట్ల నన్న మంచి సమాధానము చెప్పినాడు.

భీము— అన్నయ్యా :

తే. “కడు విరక్తివి నన్న కాటవి కేగ । దగిన తమ్ములుగల్గియుఁ దగవు చెప్పి మాన్పలేరై” రటించు ధీమంతు లనెడి । పల్లు లేగతి సహించు వారమయ్యె?

నాఁ— (తనలో) కొంచెము త్రోవఁజూపినచో ధర్మరాజునకుఁ దగినయుత్తరము చెప్పదగినవాడు భీముడే ; ఈ యంతుశము లేనిచో నా మత్తగణ మిదివఱకే యడపులం బడి పోవును.

సకు— అన్నా ! కౌంతేయాగ్రజ !

క. రణ మన్న యప్పుడే మా । రణ కర్మముగాదె ? యది హరణమునకే కా రణ మగునుగాని నుభకా । రణ మగునే : దీనిచే విరాగము తగునే ?

సహ— అన్నా ! సకలధర్మవేదివగు సీకౌరులు నెప్పవలయునా ?

తే. నృపున కన్నయుఁ దమ్ముడు నితరులును । సధర్మవర్తనులగునెడ దండ్యులెరదః కట్టుడు సదర్మవర్తియో కతన దండ్యు । డయ్యె నియ్యెడ సందియమందనేల ?

నాఁ— (తనలో) చిన్నవాడైనను మంచి ఖండితోత్తరముగాఁ జెప్పినాడు. భీమార్జునులు చెప్పినను నింత విరాఘాటముగాఁ గనుపట్టదు. ఇంతకు నితడు చెప్పినట్లు వారిట్లు చెప్పగలరు. ఏకగర్భజనితులుగదా. వీరి కైదుగురకును నట్టి భేదములేదు గాని, ఐనను అన్వేరి కాన్వే లెగ్గేనియుఁ గొంచెము దూరము కాకపోవునా :

కృష్ణ— ఇప్పుట్ల నితడు చెప్పినమాట కడుశ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. రాజులకు శత్రు మిత్రాది భేదము లేట్లు కుదురును. శాస్త్రమునుబట్టి పోవలయును. లేదా సరకము సిద్ధము.

ధర్మ— (విర్వేదముతో) ఏమీ : నేనా అమ్మహాత్ముని శక్తించువాడను :

ఉ. అక్కట ! యిట్టులాడఁ దగునయ్యె ? సరాక్రమశాలి దాతృతా ధిక్కృతకల్పపాదపుడు దీనజనావసనక్షపాతి పే

రెక్కనవాడు “స్వామి కృతి కింతటిసాహసి లే” డటంచు నే
నక్కడ, యాతడెక్కడ : యిసీ : జగ మిప్పుని కుత్సహించునే.

అతడు విధేయులమగు మాయెడల నెట్లు నటించినను నది తప్పు కానేరదు.
మాకుఁ దక్క నతఁ డెవ్వరి కేమి యపకృతి చేసెను :

చ. ఎవని భుజాబలమ్ముననె యంద్రతనూజుని వాయుపుత్రునిన్
గవలను నిన్ను నన్నెదురగా గమకింనె సుయోధనుండు, దా
నెవనికి దానుడై మెలగె నీజగతీతల మెల్ల నేలియున్.

శివశివ : యమ్మహామహునిజెప్పి మతోక్కనిఁ జెప్పునున్నదే :

బావా : ఇంత యెందుకు : సంగరమున నొక్క యర్జునుం దక్క మమ్ము
నలువురను నతఁ డవమానించుట నీ వెఱుంగనిది కాదు గదా : చేఁజిక్కి
నప్పుడు వదలిపెట్టుట కాతని నీతిదురంధరిత్వము తప్ప వేఱొందు కారణము
చూపుము : నాకన్ననే కాదు, ఎవరికన్నను నతడు లోకోత్తరుడు. చక్కని
బుద్ధితోఁ జరికించిన నతనియెడ దోషము వీసమేనియు నుండదు. (నిర్వేద
ముతో) అయ్యో : దాతృత్వమా : సీవు దిక్కులేని దానవైతిని సుమీ :

నార— విజమున కతఁ డట్టివాడే కాని దుర్యోధనునియొద్ద నుంటచే నతనియొగ్యత
కనుపట్టినది గాదు. అశ్రయ విశేషమునం గదా గుణములు శోభించ వల
యును : అందులో “దాతృత్వ మతనితోఁ బోయిన” దన్న నది యతిక
యొక్తి గాదు.

ఉ. అతని దాతృతామహిమ మయ్యుమరేంద్రుఁ డెఱుంగు “నిచ్చుదోఁ
జేతికి నెఱుఱు లే” దను ప్రసిద్ధికి నీతడె తగ్గవాడు : ప్ర
ఖ్యాతకరీరి కిట్లుఁ దీవు డైనను జావగ లేదు నిక్కమే
దాతృత దిక్కు లేని దయ తా నళియించెఁ జామి యమాత్యజా :

క. బలిశివదధీచు లిల మును : గల రెక్కుడు దాత లందుఁ గద్దనితోడన్
దుండూగువార లిరువురె : బలి కీతని దొరయుపాటి బలముం గలదే :

కృష్ణ— సంకయమేమి : తమరు నెలవిచ్చినట్లే.

గీ. అర్జుమీవచ్చుగాక నమస్తరాజ్య | మీయగావచ్చుగాక వెన్నెమ్ముమాంస
మీయగా కక్కమే చర్మమేరికేని | నితనికే వారికే తగ వింతవట్లు.

దర్శ— (కన్నీటితో)

ఉ. అట్టి మహాసుభావుఁ డిల యంతయు నేలిన నేలుఁ గాక నా
యట్టిను తాదృశుండగు సుదారుని రాజ్యముఁ బూని యేలివన్

దిట్టరె పండితుల్ : కవులు దిట్టరె ? పేదలు దిట్టిపోయరే ?

“పట్టి పినాని పీఠ” డనెను వా దెటు నే మెడఁ గట్టి కొందునే ?

కృష్ణ— బావా : నీ వా దాతృతయందును నాతనికిఁ దమ్ముడవే సంశయమేమి ?

చ. వెనుకటి రాజసూయమున విప్రుల నెందఱి నెన్ని భంగులన్

దనిపితి : చక్రవర్తివిగదా యిపు డంతకు నెక్కుదైన చ

క్కని నుకృతమ్ములన్ విరివిగా నొనరింపుము; జ్ఞాతివర్గం

డనజనితాఘసంహతు లణంపుము చింతిలనేల దీనికిన్ ?

భీము— అన్నా : దండధరనండిన :

చ. అమలమనిష నీవు ముద మారగఁ జేయఁ గడయ్య యశ్వమే

ధము దురితమ్ము లెల్లను యథా యథలై నశియించు దాన; “ద్ర

వ్య మిపుడు లేదుగా” యని లవమ్మును సందియ మండఁ బోకు, వి

క్రమధనులైన సోదరులకన్నను ద్రవ్య మొకండు గల్గునే :

నార— రాజా : మేము విధింపదగిన యంశమ్మును ధర్మజ్ఞఁ డగు నీ తమ్ముడే

బోధించుచున్నాడు. కావున నవశ్య మట్లొనరింతువు గాక.

అర్జు—

తే. ద్రవ్యమున కేమి సంపత్త్రదాత్రియైన | యంబుజాక్షివి దయ మనయందుగలదు;

కామధేనువు నట్టింటఁ గట్టిపెట్టి “కోర్కె | తొనగూర్చు”మని యొరుఁగోరనేల :

నకు— (పోరుషముతో) అన్నా : దర్శవిదగ్రగణ్యః అట్లేదో నిష్కృతి యొన

రించుకొను టుచితము. అంతియెకాని,

తే. రాచపుట్టువుఁబట్టి యరణ్యసీమ | దిరుగుదురె ? ద్రాక్షాణులమె ? విధించె దాత

మనకు భూభారభరణ. మమ్మహితు నాజ్ఞ | వమ్మునేయుట మీవంటివారి కగునె ?

సహ— అన్నా : కొంతేయగ్రాజు : ఇదియేనియుఁ బ్రాయశ్చిత్తార్థము చేయనక్కఱ

లేదు. రాజులకు నవశ్యావరణీయ మగుట నొనర్చదగినది.

తే. జ్ఞాతులను మన మేటికిఁ జంపినారః | మంతరించిరి వా రెల్ల నాత్మదోష

ముల కతమ్మున; నీవంటి పుడమి తేడు | జాతిధర్మమ్ము విడిచిన జగము నెడదె ?

ధర్మ—అన్నలార : యెఱిగీయెఱుగని మాటలు చెప్పుకుడు. కులవృద్ధగు భీష్ముఁ

డేమంత దోషియై యంతరించెను :

(అంత నొక పురుషుడు ప్రవేశించును. “ఇదిగో” యని ఉత్తరమిచ్చును.

పోవును.)

ధర్మ— (విప్పిచూచి కనలో)

క. తమ్ముంగుఱ్ఱలఁ గృష్ణుని । విమ్మనివరు నెట్టలేని యే నొప్పింపం

గ మ్మది నెంచితి; గులగురు । విమ్మాడ్కి విధించెదాత; యిక నేమందు ?

కృష్ణ — ఏమిచి రహస్యమా. మీలో మీరే యోజించుచున్నారు :

ధర్మ — (చేతికిచ్చును)

కృష్ణ — (చదువును)

క. “శ్రీరస్తు చిరంజీవికి | సారాచార్యున కజాతశత్రునకు ముదం

బారగ శంతనసుతుఁ డా | శీరాద్యంతమున వ్రాయు సేమపువార్తల్”

ద్రావ — (తనలో) ఏమని వ్రాయునో :

భీము — (తనలో) ప్రకృతానుగుణముగా నున్నచోఁ జక్కగా నుండును.

అర్జు — (తనలో)

గీ. ఆకట ! నాదు శరమ్ముల నంపనెజ్జ | గూలియుండి రవంతేనిఁ గోపమొంద

కిప్పుడు దీవించియే వ్రాయు నిర్దచరితు | శాంతి నా కెంతయేని లజ్జాకరంబు.

నార — తరువాత :

కృష్ణ —

క. “అరుల జయించితి రాజ్యము | కరగతముగఁ జేసికొంటి కావున ధర్మ

స్ఫురణమ్ము వలయు నీకది | యరసి వచింపగఁ దలంతు నరుదెప్పిటకున్”

ద్రావ — (తనలో) పానము : ఆయన యిప్పటి యాయుద్యమం దెఱుగుడు.

నార — అవును. ధర్మరాజునకుఁగూడ ధర్మములు చెప్పుట కా యనఘుడే తగిన

వాడు. తరువాత :

కృష్ణ —

క. “ఏ నిప్పుడు చెప్పనెంచిన | యీనీతులు రాజ్య మూవియే వినవరె వే

వే నీవు వట్టబ్రదుడ | వై నాకడ కరుగుదేగదయ్య కుమారా”

ద్రావ — (తనలో) అచ్చయ్యా : ఇప్పటికి బ్రతికితిమి. ఎవరిమాట తీసివేసినను

ఆయనమాట తీసివేయగూడదు.

భీము — (తనలో సంతోషముతో) ఇయ్యనఘుని వైరాగ్యగజమునకు మంచి

యంకుశము తటస్థించినది.

నార — (ఎకనక్కెముగా)

గీ. నారదుడు గాదు దేవకీనందనుండు | గాదు భీముడునుం గాదు కవలు గాదు

క్రీడి గాదు ద్రోవది గాదు కూడాదనిన | దీర దిక భీమ్మ దీకం దుదీర్ఘగుణుడు.

ధర్మ — (వినయముగా) మీరందఱును నాకుఁ దెలుపదగినవారు కారా : అందుచో

దమ రేఖి, హరి యేమి, ఆయనకన్నను మాన్యుట.

క. నామనము కేవలము చిం | తామగ్నంబైన కతనఁ దమయాజ్ఞకు నే
నై మొగియ నైతి దయతో | నీ మూర్ధ తమింపవలయు నియ్యెడ ననఘా :
నార— (నవ్వుచు) రాజా : నే నూరక యిట్లంటినే కాని దేవవ్రతుడు మాయుడు
పురకన్న వేయి రెట్లధికుడు.

కృష్ణ— సంశయ మేమి :

నీ. జననంబు నెంతుమా : నకలాఘనంహృతి | క్షమమగు గంగ గర్భమునఁబుట్టె :
బాధనంబు నెంతుమా : పార్థివాంతకుడైన | వరభరాముని నాజి భంగపఱచె :
సత్యమ్ము నెంతుమా : జనకుని పెండ్లికై | తా నన్నమాట నిం దమక విల్పె :
వ్రతనిష్ఠ నెంతుమా : పార్థుడే గూలి పు | జ్య దినమ్మువఱకుఁ దా నట్టె నిలిచె :
గీ. విందు నొక్కొక్కటియె కడు నెన్నదగిన | విన్నియునుగల్గు భీష్మన్ కేవలసాటి :
మమ్ములుండుము భువనైక మాన్యులైన | మూడుమూర్తు లియ్యనఘతో

మొనయఁ గలరె :

ధర్మ— (విచారముతో) ఇట్టి మా తాతగారును, నట్టి ప్రోణాదాద్యులవారును వీరల
తోడనే పోల్చఁ దగు మా యన్నగారును నేలొకో యీ రణమున విహతు
లైరి. అక్కటా : కాల మెంత యనివార్య మైనది :

నార— రాజా : ఇం దాచర్య మేమున్నది : భీష్మ ప్రోణు లిరువురును న్యాయైక
పక్షపాతమున మీ కుపకార మాచరింప నెంచి యస్థిరమ్ముగు కాయమ్మువిడిచి
నుస్థిరమ్ముగు యశమ్ము సంపాదించుకొనిరి. “నిష్పక్షపాతముగఁ బోరాడిన
వారు మీ యన్నగ రొక్కడే” యని విష్కర్షగాఁ జెప్పవచ్చును.

నీ. గోవదమ్మునకు సంకోచించి వేడిన | తఱిని విప్రుడు దయ దాపఁ దేని
బ్రహ్మావ్రమును గొను నట్లున భాగవుఁ | దెలిగి చెచ్చెర శనియింపఁదేని
పార్థునందలి పక్షపాతబుద్ధిని నిండ్రుఁ | దరిగి తన్నును బిచ్చ మడుగఁ దేని
యర్ధరతునిఁ జేసి యవమానపఱచి భీ | ష్ముం దనూయ నొకింతఁ జూప్య దేని
గీ. కుంతి “వర” మని పలుమాఱుఁ గోరదేని | శల్య సారథ్యమును ముప్పైసంగదేని
కృష్ణు డన్యాయవిధము పాగింపఁదేని | గర్జునోడించువారు జగన్ గలరె :

ధర్మ—మహాత్మా : యయ్యనఘుని గుణము లెన్ని విన్నును దఱుగవు. దుర్యోధను
దొనర్చిన యకృత్యములకుఁ గోపము గల్గియును నీతని ముఖము మాచు
నంతనే యయ్యది పటాపంచలై పోయెడిది. కారణాన్వేషణమునకు మనము
వ్రదుత్పించియు విట్లు జరుగుట యవశ్యంభావి యగుటచేఁ గాబోలు సంశ
యీక్ష మాత్రఘన వహించినది కాదు.

క. జనకుండు చిన్నతనమునఁ | జనెఁ నగ్రజాఁ డిట్టలాయెఁ నంసారము నె
త్తినిబడియెఁ : “విడిచిపెట్టెద” | ననుకొన్నను వీలు చిక్క దారుల కతనన్.
నార— రాజా : యీ యాశ్రమమున కే యాశ్రమమును సరిగాదు నుమా
వీమందువేని,

సీ. వేదవ్రతముల నాపాదించి చరియించు | బ్రహ్మచారలకెల్లఁ బట్టుగొమ్ము
అతిథులై చరియించునట్టి గృహస్థుల | నాదరింపంగఁ గల్పాగమంబు
ధార్మ్యకయుక్తులై వనమునఁ దిరుగు వా | నప్రస్థులకు రక్షణప్రసక్తి
సంసార హింసా రిరంసా విరక్తులౌ | సన్న్యాసులకును విశ్రాంతిభూమి
గీ. యైన గార్హస్థ్యమున నుండి యఖిల కర్మ | ములనొనర్చి తుదకుము క్రిబొందవచ్చు
నట్లుకాదేని యవ్వసిష్ఠాదిమునుల | కేల గార్హస్థ్యముననుండు తెఱుగఁ జెప్పెను ;
ధర్మ— మహాత్మా : మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాడను.

భీము— (సంతోషముతో) ఎకుల సహదేవులారా :

ఉ. ఇంతకు మున్ను వచ్చిన నృపేంద్రకుమారుల కెల్ల నేటి యీ
వంత నెఱుంగఁ జేయుటయు, వీ డఖిలంబు నలంకృతముగ
నెంతయు వేడ్క నల్పుటయు, నిప్పటికిం దగు కార్యముల్; పొసం
గించురు గాక యిప్పుడు లొగిం దగువారల నేర్పరించుచున్.

(నకుల సహదేవులు విష్క-మింతురు)

ధర్మ— అర్జునా :

గీ. ఇప్పటి విశేషములనెల్ల నెఱుగజెప్పి. “వఁయు సాధనసామగ్రి గలయగుూర్పు”
దనుచు ధౌమ్యులతో వినయమున నేను : మనవి చేసితినిని చెప్పమా కుమార.

(అర్జునుడు విష్క-మించును)

నార— రాజా : మేము తిరిగియుఁ బట్టాభిషేక కాలమున కరుగుదెంతుము.

ప్రిష్ఠ— బావా : నే నిప్పటికిఁ జని యుత్పవనమయమునకు సకుటుంబముగా
సరుదెంచెదను.

ధర్మ— అట్లనే యొనరింపుము.

చ. శషభిష లంతగా సలువఁజాలవు. నీవు, హలాయుధుం డక
లృషహృదయుండెయైన మనమాటఁ దలంచినమాత్ర మండు, నా
ఋషితులితప్రభావునకు నేగతినేనియు నొప్పుఁజెప్పి బల్
కృషి నొనరించి యియ్యెడకు నెట్లయినం గొవిశేవలెం జామీ.

నీవెంబడి భీమునిం గూడఁ దీసికొనిపోయి యతనిచేఁ దగు మాటలు నెప్పించి

యతనికిఁ గోపాపకాంతి కావించి యందులకు సమృద్ధింపజేసి తోడ్కొని
వత్తువుగాక :

కృష్ణ— మంచిది. (భీమునితో నిష్క్రమించును)

దర్శ— దేవీ : ద్రువదరాజనందని :

ఉ. వట్టపుదేవి నైతి నను భావమునన్ గరువంబు దాల్చి తె
ఱెట్టులు నేరి నేరిఁ దనియింపుట యొప్పుగు నట్టు లట్టులి
ప్పట్టున వారి వారికి సపర్యల సర్పణ నేని కీర్తికిఁ
బట్టగునట్లు లండఁ దగు ధారము నీతలఁ బెట్టితిం జామీ :
గీ. దసములా శాశ్వతముగావు ; తనువు లంత
తన్న శాశ్వతములుగావు ; కలిమిలేము
లబ్బుతటి నుబ్బుటయును దబ్బిబ్బునదుట
పారవిదురై నవారి లక్షణము గాదు.

ద్రౌప— నాధా : తమ యానతి చొప్పుననే సకలము నిర్వర్తించుదానను. మన
మిరువురమును దుఃఖాంబుధిమగ్నులగు మీ తల్లిదండ్రులకడ కరిగి
యోదార్పి యెట్టులేని యందులకు వచ్చునట్లు ప్రార్థింపవలయును.

దర్శ— దేవీ : చక్కగా తోదించితివి. ఇప్పుడే పోయి యట్లానరింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు
పాంథవాశ్వమేధమ్మున తృతీయాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

చతుర్థాంకము.

(అంతట నొక కవి ప్రవేశించును)

కవి— (విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడి కేగినన్ శిశువులే నృపతుల్ కవిభారసాయనం

బెక్కడః కుట్ట లెక్కడః యినీః యిటు లందటి రాజులన్ యశో

ధాక్కుల దాతృతాఖనులఁ బాండవు లేమని చంపిరో కదా :

యెక్కటః సత్కవిశ్వరుల కన్న మీ కేగతిఁ గల్గగా వలెన్.

(పరిక్రమించి చెవియొగ్గి) ఇయ్యడ రాజు నెట్లు పొగడుచున్నారో :

(తెరలో)

గీ. ఇంత శాంతుండులేడు లే దింత దాంతుఁ దింత వదయుండులేడు లే దింత దాత

ఇంతటి నిగర్వి లేడు లే దింత యోగ్యుఁ దింతటి యశస్విలేడు లే దింత రాజు.

కవి—ఇట్లెల్లయెడలం గొనియాడఁ బడుచున్న యీ రాజు నిజముగా “పంటవలంకి

నోచుకొన్న నోములపంట” యనినం దప్పేమి ? ఇట్టి మహానుభావుని దిర్ఘ

నమునకుఁ బోవుచుంటిని గదా : ఒక పద్యమేనియు రచించుకొనవలదా :

(రచించుట నభినయించి)

చ. కృతయుగ మూది నిప్పటికి నెందఱు రాజులుగారు : రామదూ

పతి యొకరుండు దక్క నినువంటి నృపాలకు లేరి : యాతడుం

“బ్రతి” యని జెప్పఁజాల మొకపట్టునఁ వింతటి భాగ్యకాలివై

క్షీతి నలరించు నీకు దయనేయు రమాపతి సర్వసౌఖ్యమూల్.

పద్య మనుకూలముగాఁ గుదిరి యుండునా ? కుదుర కేమి ? కాని కొంచె మతి

శయోక్తి పడినట్లు మాత్రము తోచుచున్నది. లేదు : రాముడు తప్ప వింతటి

రాజు లేనేలేడు. ఉన్నచో నాదికావ్యమును రచించిన వాల్మీకి యాతని చరి

త్రమునే యేల కైకొనవలెను : తరువాతఁ దిరిగియు నట్టి కవి యున్నచో

నీతని చరిత్రము వ్రాయఁ దగినది. ఇందులకు నిప్పటి వారిలో వ్యాసులవారే

తగినవారు. ఒక్కొక్క వట్టున ని య్యనఘునికి శ్రీరాముడుం దుయ్యడుగాను.

సత్యమే : ద్రౌపదిం జెఱగొన్న వైందవు నీతండు ప్రాణాపశేషముగా విడిచి

నాడు. రాముడో : నీతం జెఱగొన్న రావణునిఁ బుత్రమిత్రసమేతముగ

సశింపజేసెను. సరే, ఇక్కడికిఁ బద్యము కుదిరినది. రిక్తహస్తములతో రాజుం జూడఁ గూడదు. (దృష్టి నిగుడించి) అడుగోఁ, బండ్లమ్ముకొనువాఁ యొకఁ డటు పోవుచున్నాఁడు. వాని నిటు వీల్చెదఁగాక. ఓయీ! పండ్ల వర్తకుఁడా! ఇటు రమ్మ.

(అంత వర్తకుఁడు ప్రవేశించును)

వర్త— ఏమయ్యా విల్చినావు?

కవి— పండ్లు కావలెను.

వర్త— ఇదిగోఁ గొనుండు.

కవి— వెల యెట్లు?

వర్త— జో డర్దపావలా.

కవి— ఇంక నొక మాట చెప్పు.

వర్త— ఎన్నిసారులు చెప్పినను అంతే.

కవి— సరేగాని మీ రాజుగారు మంచివారు కదా?

వర్త— ఇంత మంచివా రెక్కడను లేనే లేరు.

కవి— తఱచుగాఁ గవీశ్వరులు వచ్చుచుందురా?

వర్త— రాకేమీ, తఱచు పండితులతోడనే కాలక్షేపము. తమరుఁ గూడఁ గవీశ్వరులవలెనే యున్నారే! రాజుగారు గ్రామములో లేరు.

కవి— (విషాదముతో) ఏమీ. యెక్కడికివెళ్ళినారు? ఎప్పుడు వత్తురు?

వర్త— భీష్ములవారియొద్దకు వెళ్ళినారు. వా రీదినమున స్వర్గమునకు వెళ్లెదరట.

కవి— (తనలో) ఇక్కడికి వచ్చినను మన దర్శితదేవత వెంటనే వచ్చినదే!

(ప్రకాశము) అయినచో నాకీవలము లక్కఱలేదు.

వర్త— పోవీందు (నిష్క్రమించును)

కవి— ఈగొడవ యడగినమీదఁ దిరిగియు వచ్చెదగాక. (నిష్క్రమించును)

(అంత శరతల్పగతుడగు భీష్ముడును బాండవులును విదుర

ధృతరాష్ట్రులును గృష్ఠుడును ప్రవేశింతురు)

భీష్మ— (దీనస్వరముగా) నాయనా! ధర్మసందన!

ఉ. నీ పరిపాలనమ్ము వివి విత్యము సంతస మందు చుంటి నే

యాపద లేక భూమిప్రణ లంఘనునా సుఖ మందు చుండి రో

హో! పరమాత్ముఁ డిప్పటికి యోగ్యతము న్నిను రాజుఁ జేసి పం

థాపము పండు భూపతికిఁ దానొనరించె ముదం బతంద్రుడై.

ధర్మ— (విచారముతో) వితామహా! గాంగేయ! సర్వబంధుసంహారం బొనరించి నే నిప్పుడెల్లు పాలించిన నేమి లాభము? అయినను

ఉ. భవదుపదేశవాక్యములపై మది నిల్చి త్రికాలవేది మా

ధవు ననుకాసనమ్ము గొని తమ్ముల సమ్మతి యూత గాఁగఁ బె
ద్దవిధుని యాజ్ఞ చొప్పున సదా విదురానుమతిన్ గృహియ్య కా
ప్రవిధికి లోఁగి నేనును యథామతిఁ జూతు సమస్త సంగతుల్.

కృష్ణ— తాతా! లోకైకపూత!

ఉ. ఎవరు సహాయు లెందులకు నీయనఘాత్మున కెన్ని యెన్ని ధ
ర్మవిధులు గల్గు నన్నియును. మాన్యచరిత్రుడ వైనయట్టి నీ
సవిధమునంద శిష్యుడయి సంగ్రహణం బొనరించెఁ; దాము పాం
డవులకుఁ గాదె దేహము కడంగి వహించితి రింతకాలమున్ :

చీష్మ— కృష్ణా! వానుచేవ!

గీ. ఎవనిలో నుండు లోకమ్ము లెవఁడు లోక! మెల్లడ వనించు నట్టి యోగీశ్వరేశ్వ
రుండ వీవుండ వేటొక్కరుండవలెనె? పాండవుల పాలి పరమబంధుండ వీవు.

విదు— సంశయ మేమి?

గీ. ఎన్నియో కారణమ్ముల నిమ్మహాత్ము! నవతరించుటకై పెద్ద లంద్రు గావి
పాండునుతరక్షణైకతత్పరతకుఁ బని! గట్టికొని వుద్దై నని నమ్మకమ్మునాకు.

చీష్మ— విదురా! జ్ఞానవిదుర! నీయూహ చక్కగనే యున్నది. ఐనను.

గీ. ఇమ్మహాత్ముని యవతార మెన్నియేని! గారణమ్ములు గలయది గాని యందు
దిక్కుమాలిన నావంటి దీనులకు వి! ముక్తి నొసగుటయేనుమ్ము ముఖ్యపలము.

ధృత— (కన్నీటితో) తండ్రీ! నీవు నిజముగా దిక్కుమాలినవాడవే యైతివి.

గీ. వీర వీరార్చిత! విదిత్రవీరునకు వి! వాహ మొనరించితివి కష్టపడి జయించి;
అతడు నేటికి బ్రత్యుపకృతిని విట్లు! లాచరించెను నావంటి యధము కతన.

అర్జు— (విచారముతో) తండ్రీ! ఇప్పట్ల నీవుగాని నీ కొమరులు గాని లేకమును
విందులు గాదు.

ఉ. అని నొనరింప లేక చని యాచనఁ జేసె నజాతశత్రుఁ; డీ
మనుమనియం దనుగ్రహముమైఁ దన చచ్చు నుపాయమున్ గృహ
బని వదియించెదాతఁ; “యగుఁ గా” దన కేనటు లాచరించి యు
య్యవముని ని ట్లొనర్చితి నహ! మము నిర్వర దూఱబొప్పగున్.

ధర్మ— తాతా! శంతనువుత్ర!

ఉ. “ఏమనికోరె వీడు గుణహీనుడు ద్రోహి దురూహుఁ డక్కటా :
పామరుఁ” డంచు నెంచక కృపామతి గుట్టెటిగించి తీవు మా
నేమముఁ గోరి; “యిట్టిపని గేయుట త”ప్పని యే నెఱింగియున్
భూమికి నానఁ జేసితిఁ; దపోమహితున్ గులవృద్ధుఁ జంపితిన్.

భీము— (విచారముతో) తాతా : శాంతిగుఱోపేత :

క. కులవృద్ధు ని ధ్లోనిర్నిన | బలులకుఁ గులవృద్ధి గలదె ? కాబట్టియె ని
స్కంధపులు సుతులు నశించిరి | కలనెల్లను దీరుపై నకారణ మనఘా.

అర్జు—అందునను, నేను బరమ దుర్మార్గుఁడను.

గీ. పరశురాము జయించిన బల్లిదుండు | తాత; యీతనిమెప్పుఁ దద్దయునహించి
నట్టి చెట్లంత కొడుకు దానాహవమున | గూలునే; దోనములుట్టి కుడువకున్నె ?

ధృత— తండ్రి : అర్జున :

గీ. కొడుక : మీరేల నిందించుకొనెదరోయి ? | దోషమిది యెల్లనాదు పుత్రులది నాది
దాయభాగమ్ము హయిరింప దలవకున్న | నింత పుట్టునెఁ యిట్లానె శాంతనపుడు :

ధర్మ— తండ్రి : అంబికేయ :

ఉ. నీకొడు కేమినేయు ? నవివీతుడనై చని యేను “తాత : నీ
పోక కుసాయముం దెలిపి భూమికి నన్ బతిఁజేయు” మంటి “నీ
దొ కడిమిన్ నహింపఁ గలమా ? దయ యుండు” మటంటి; దానఁ గా
దే : కులవృద్ధు నిట్లు బలి యిచ్చితి రాజ్యరమన్ గ్రహించితిన్.

(భీష్ము నుద్దేశించి) తాతా : దార్మికాగ్రేసర :

గీ. తొడల నిడికొని కడుముద్దు దొడర నెత్తి | పెంచితివి పెద్దజేసితి వంచితముగ;
పాపజాతికిఁ బాల్వోయునగిది యయ్యె; | నెన్ని జన్మములకును నాకిదియ చాలు.

భీష్ము— తండ్రి : ధర్మనందన :

ఉ. ఏల విచార మందెద ? వహీనులు మీ రొక రుండఁ బట్టియే
యాలములోన నాకు మృతి యయ్యె; నిదే కద క్షత్రజాతికిన్
బోరెదిదావు : యుద్ధమున ముద్దిడుకొందురె యెవ్వరేవి ? దు
క్కియరకున్ సహాయములు చేసెడివార లదండ్యు లొదురే ?

క. నాకేమి పెద్దవాఁడను | జీఁకు కుమారుండు వీని చేతులలో నా

పోక యుచితంబి కాదొకొ ? | శోకించుట తగునె జ్ఞానశూరుఁడ వయ్యుకా :

కృష్ణ— (కన్నీటితో) తాతా : స్వయం ప్రజీవన :

ఉ. చక్రము కేలఁ గైకొని విశాంపతు లంద “ఱిసీ : యిసీ : యిసీ
యక్రమ” మంచు దూఱ. రయ మారగ దాహులు వట్టి వెన్నె కీ
శక్రనుతుండు లాగ, నినుఁ జంపు తలంపున వచ్చునట్టి యీ
వక్రచరిత్రు తప్పిదము వాని క్షమించి యనుగ్రహింపవే.

భీష్ము— (చిలునవ్వుతోఁగూడిన భక్తితో) కృష్ణా : రీలామానుష విగ్రహ :

క. ఎందుకుఁ గనుగప్పెదు ? గో | విందుడ వని మొదలనుండి విని యుంటి మీ
చంచం బెఱుగుదు స్వామీ : | వందనములు నీ కొనర్తు వందలు వేయన్.

కృష్ణు— వితామహా : తురుతులాలంకార : నేను గోవిందుడనైన నగుదుం గాక
దానికేమి :

మ. అవసీచక్రము నెల్ల గెల్పితివి లోకారాధ్యుడైనట్టి వి
ష్ణవతారున్ భృగుపుత్రు మించితివి నీ వాజన్మమునా బ్రహ్మచా
రివి స్వామిత్వఁడ వాత్మకుద్ధుఁడవు వారింప నినునా శక్యమే :
యవివేకమ్మున నట్లొనర్పితివి తాతా : తప్పు నైరింపవే.

భీష్ము— కృష్ణా : పాపారణ్యకృష్ణవర్త : నాజన్మమునకెల్ల నేనొనర్చినవే యీ
రెండు తప్పులు. ఒకటి గురునితో నెదుర్కొనుటయు, రెండు నీ కెదురుగా
నుండి యనినట్లుటయు : భార్గవు నోర్చుట కేవలము నా శక్తిచేతనే యన
వలను వడదు.

క. గురు వగుట వృద్ధుఁ డగుటన్ | గరుణాంతఃకరణుఁ డగుటఁ గలన్ ననే న
పురమాత్ము నోర్వఁగల్గితిఁ | దురిత మొడిగట్టి కొంటి దుర్మతి నైతిన్.
ఇంతకు నప్పటి కయ్యనఘనియందు విష్ణ్వంశము లేకపోవుట ముఖ్యకారణము.

అర్జు— తాతా : ధాన్యమైకశరణ్య : ఇయ్యెడ నీ తప్పేమున్నది ?

ఉ. ఆయన కాయనై రణమునందలి కోర్కె నినున్ వరించె; లే
దే యిట దోష మించుకయు; నే మొనరించితి మెట్టికూశలున్
జేయగ రానికృత్యము; లజేయు నినున్, గురునిన్ భవత్సమున్
మాయమెయిన్ వధించితి మమాయికులనా గరుణాంతరంగులన్.

భీష్ము— నాయనా : ఇంద్రనందన :

అ.వె. వరుడ వీ వికండు నారాయణుండు మీ | చరిత మెఱుగనట్టి జరుడఁ గాను
మీర యిండి రనెడి కారణమ్ముననే యు | ద్ధమున కేను నవ్వుతమ్ము గంటి.
(సంతోషముతో)

గీ. మరణకాలమ్మునం దొక్కవరి నొడివిన | నెవని నామంబు మోక్షమ్ము నిచ్చితిరు
నట్టి విష్ణుండు నాదు ప్రయాణనమయ | మునకు దయచేసె నాపుణ్యమునన కాదె.

శ్రీము— (కన్నీటితో) తాతా : త్రిలోకవంద్య :

కా. ఆయాసమ్ముగ నుండఁ బోలు నిక మాటాడంగ లే వేమొ నీ
దాయాదావకృతుల్ క్షమించి కరుణన్ దైవార్ పిక్షించి యి
చ్చా యాశీర్వచనంబు : పాదములు తెచ్చూ యొత్తెదన్ మొక్కెదన్
గాయంబుల్ నిలువెల్లఁ గల్గియును శక్యంబే యిటుల్ నిల్వఁగన్ ?

శ్రీమ్మ— తండ్రి : వాయునందన :

చ. జనక పరప్రసాదమున సాయకబాధ యొకింత లేదు ; నీ
మన మతి నిర్మలం బెవుడు మాయ నెఱుంగవు వెట్టి కోపమున్
గనుటయ కాని, యంతటనె కారుణికత్వముఁ దాల్చు : నేవ చే
నిన సుకృతమ్ము గైకొనుము చెందె మనమ్ము ఘనప్రమోదమున్.

(కృష్ణునిద్దేశించి) కృష్ణా : పరలోకబాంధవ :

చ. మృదు వగు వెన్నవంటిది శరీరము నీయది, యెప్పు కష్ట ము
న్నది సలువంగ నేరదు పదాఱునహస్రము లిందుకై సదా
మది జపియింతు గోపికలు, మాధవ : నిష్కరుణుండనైన నా
ప్రదరము లిందు నాటి యపరాధ మొనర్చె ననుగ్రహింపవే.

దృత— (కన్నీటితో) తండ్రి : నాగతి యేమి చెప్పితివి :

గీ. కన్నులార లేవు, మదికి పొఖ్యమ్ములేదు | కొడుకులూ మమ్మలూ యెందుకోసమేను;
నన్ను నీవెంట గొనిపో వ్తునాధమైన | ప్రేత మిందున్న నందున్న నేమిఫలము?

శ్రీమ్మ— నాయనా ! అంబికేయ :

ఉ. ఏల యదైర్యముం గనెద వేగురు పుత్రులు గల్గి యుండియున్
బేలవె : కూశలౌ సుతులు పెక్కురు గల్గిన నేమి, యొక్కఁడే
చాలుగదా సుఖీలుడు : విశాలనయల్ మఱి వీర లందఱున్
జాలిఁ బడంగ నిత్తురె : విచారము నొందకుమయ్య పుత్రకా :

విడు— (కన్నీటితో)

క. ఏ సందియమ్ము గల్గిన | నా సందియ మంతలోన నడగించు నువ
న్యాసకు నిన్నుం దండ్రిని | బాని యెటుల్ ప్రాణములను బాయక నిలుచున్.

శ్రీమ్మ— విడురా : జ్ఞానవిడుర :

తే. కృష్ణునికి వీవనిన దయ కేవలముగ | వ్యయముగాఁ బండితుడవీవు చతురమతివి
నేను తెప్పనక్కఱలేదుగాని యిప్పు | హామహాభజింపు మిహమును నబ్బుఁబరము

కృష్ణు— తాతా : దేవప్రక :

క. దన్యుండ వీవు మును రా | జన్యులు పెక్కంపు గలరు జ్ఞానమున ధృతిన్
జన్యమున నన్యమున | మాన్యత వీవంటి మేటి మానిసు లేరీ :

భీష్మ— కృష్ణా : వసుదేవనందన :

గీ. అలబిడ్డలు లేకున్న యట్టి నాకు | సమయమున కబ్బె నీడుదర్శన సుకృతము
నెలవుదయ సేయుమయ్య : పీచే ననుజ్ఞ | గొంటినా పరమున నెందు గొడువలేదు.

అర్జు— (కన్నీటితో) తాతా : సద్గుణవాత :

క. గీతలలో హరి నెప్పిన | యాతీరెల్ల భవదీయమగు మరణమునన్
జాతు నిటువంటి విజ్ఞా | నాతీరులు కోటి కొక్కరై నను గలరే :

భీష్మ— నాయనా : హరినందన :

క. హరి యనగ నీవనగ నొం | దొడవులె : యవతారపురుష లోక్తోక కార్యాం
తరముల నిటు బద్ధించురు | నరనారాయణులు; వింటి నారదు కఠినా.

కృష్ణ—తాతా : భువనైకపవిత్రచరిత్రుండవగు నీ కెవరియాజ్ఞతో నేమియవసరము.

అ.వె. ఈవు దర్శపరుడ వెలుగతి దొక్కిటి | లేదు నాయెడల మహాదరమ్ము

గలుగు కఠిన విట్లుగాఁ బిల్కితివి నీయ | భీష్మనీధియగుఁ బ్రకృష్టహృదయ :

భీష్మ— (సంతోషముతో)

క. నీయాజ్ఞ వడసితిని నా | కేయలోకముల నేని నిఁక లోపము రా

దో యడునందన : కృష్ణా : | పోయెద దయయుంచు పురుషపుంగవ : నృహరీ :

(ధృతరాష్ట్రుల నుద్దేశించి) తండ్రీ, ధృతరాష్ట్ర : నాయనా, విదుర : కుమారా.

దర్శనందన : మీయందఱిచేత ననుజ్ఞాతుండనై పరసుఖింపున కేగుచుంటి.

నాకై విచారింపకుడు.

కృష్ణ— తాతా : నేడు మాఁకుద్ధ ద్వాదశి. ఇట్టి పుణ్యదినమ్మున నీవు దేహత్యాగం
బొనరించి పరమ్ము నలంకరించుచుంటివి. కాని నీదినము స్వతఃపవిత్రమైన
దయ్య మఱింత వన్నె తెక్కి నీపేరఁ బ్రసన్న వడయుగాక. మఱియు.

గీ. విప్రైశ్చెల్లరు నీకు దృష్టిగను నేటి | దినము ప్రతిపత్పరమ్ము నుద్ధీర్ణచరితు
నిన్నుద్ధానించి మిగుల మన్నించి తర్ప | జముల నిత్తురుగాక పుణ్యమును గోరి.

భీష్మ— దేవా : నీయనుగ్రహమ్మున నాకొక్కటియుఁ గొదవలేదు. నేను యోగ
మార్గమ్మునఁ బ్రాణమ్ములు విడువం దలంతుఁ గాన నా కించుక యావరణం
బేర్పఱచి మీరందఱును గొందొక దవున నిలుతురు గాక.

దర్శ— ఎవరురా. అక్కడ : (తెరవైతురు)

కృష్ణ— (తెరనందునుండిచూచి ధర్మజానితో)

క. చూచివె: ధర్మతా: స । త్యాచారుడైన యమ్మహామహా యోగ
 ప్రాచుర్య మ్మీటువలె నే । యాచార్యులు నేర రిది యథార్థము సుమ్మీ :
 విదు—(అట్లనేచూచి) ఓహో: యిది విచారకరమయ్యును నత్యాశ్చర్యం బగుచున్నది.
 గీ. ప్రాణముడిగినపట్ల శల్యములులేవు । కలవె: యిట్టివియును యోగగరిమ లెందు
 (అకాశమువంకఁ జూచి)

అదిగో: బ్రహ్మరంద్రమునుండి యనుసమాన । మైన తేజంబొకందేగునంబరమున
 (అందఱును నాశ్చర్యపడుదురు. వుప్పవృద్ధి కురియును)
 కృష్ణ— (అశ్చర్యముతో)

ఉ. చావులులేవె: యిట్టిక్రియఁ జచ్చినవారల నెందుఁ జూడ: మీ
 పాపను కారణమ్ముననె ధారతవంశము వన్నె కెక్కె: జ
 న్మావధిఁ జచ్చునంతకు రవంతయు లోటును లేవివారి నెం
 దే వినియుంటిమే: కనిరె యిట్టి విచిత్రము లెందు నెవ్వరున్ ?

ధర్మ— (కన్నీటితో) కృష్ణా: ఆర్తత్రాణపరాయణ: ।
 గీ. అక్కటా: యెంతతో రణ మాచరించి । రందు బెక్కెండుగులరు బలాతిశయలు
 కొడుకవియుఁ దాతయని చెప్పికొనుటగాదు । నిక్క మియ్యిరువరకు సాటి నేనుగాన
 దృత—అక్కటా: యెంత మందభాగ్యుడను ? ఎన్నిదుఃఖములు భరించుచున్నాడను ?
 గీ. కొడుకులందఱువోపుటకున్ సహించి । నట్టిమనమేమొ: యిదినవ్యవనివరిగియు
 బొంగిపొరలు దుఃఖంబుది బ్రుంగుచువడు । దండ్రీ నేటికి నమ్నుఁ బెద్దగ నొనర్చె.
 విదు— సచ్చరిత్రుల మరణమునకు జగమంతయు దుఃఖించును. ఇప్పట్లు బంధు
 త్యాదిక మనవనరము. (కన్నీటితో) తండ్రీ: గాంగేయ: ।
 గీ. ఏను వృషణుండనయ్యు విజ్ఞానినైన । నీవు చేపట్టి పేర్చి మన్నించు కతనఁ
 బ్రబలి రాజులచే విప్రుపండ నైతిఁ । గలదె లేకున్న నాకిట్టి గౌరవంబు: ।
 (వ్యాసులు ప్రవేశించును)

వ్యాసు—

గీ. బ్రతుకఁదగినంత కాలమ్ము బ్రతికి కులము । వన్నెకెక్కించి జగతికి దమ్ముదెలిసి
 యరిగె నాసోదరుం డమరాలయమునఁ । ద న్నెదురుచూచువారి ముదమ్ము దీర్చు.
 ధర్మ— (విచారముతో) తాతా: సాత్యవతేయ: ।
 గీ. తండ్రీలేని పిల్లలమని దయఁదలంచి । తక్కు మనుమలకన్న నదనము గాంచి.
 పెంచి విద్వేయ బుద్ధి చెప్పించినట్టి । తాత నిటు చేసినారము చేకులార.
 వ్యాసు— తండ్రీ: ధర్మనందన:

గీ. ఎవ్వరోయొక్కరు నిమిత్తమింతె కాని | యితరు దీకరుని జంపుటయే హాళికి
అందులోనికడనిన స్వచ్ఛందజీవి | యేల పరితాప మందె చోయా కుమార :

చ. మరణ మలంఘ్య మేరికిః ; గ్రమమ్మున వృద్ధుల బోక యందులోఁ
బరమకుభంబు దానికి లవమ్మును జింతిల రాద్యుః ; లిట్టి సో
దరుఁడు గతింప నేను బరితాపముఁజెందుట మానుచేని నీ
వరని మనంబునం దుడుగుమయ్య విచార ముదారవర్తనా :

కృష్ణ — దావా : వారి యుపదేశమునందలి సారమును గ్రహించి దుఃఖ ముడు
గుము. అదే భాగీరథీతీరము. మన మందఱుమును నివృత్తి నప్పరమపాపవి
యందు స్నానం దొనర్చి యిష్టహామహాని కనంతరకృత్యములు నెఱవేర్చు
నుంకింపవలయు నటు చనుండు. (పరిక్రమింతురు)

(గంగ ప్రవేశించును.)

గంగ — అయ్యో, అయ్యో ! తండ్రీ : వ్యాసాదులతోఁబాటు చిరంజీవి వగుచు
వసుకొంటిఁ గాని యింతలో నిల్లగుట యెఱుగనై తినోయి :

క. ఎనమంద్రు కొడుకులకు నొ | క్కని కేనియు నోవనైతిఁ గాలస్థితికే
మని వగతు గొంతికొడు కే | మని నిన్నువధించె : నేడి యాతడు : కొడుకా :

తే. జనన మందినదాది యీవరికి లెక్క | కొక్క కప్పేని లేని విన్నోకుమార :
వంశవృద్ధవియేనిఁ గవ్వడి యెఱుంగ | దాయనా : నాయనా : యేమివేయనయ్యుఁ

అర్జు — (తలవంచికొనును.)

కృష్ణ — (అర్జునుని కడ్డముగాఁ దామ నిలిచి) అమ్మా, త్రిలోకపాపవి :

చ. ఎఱుగనిదానవేని యెవరేని వచించుట నీకుమారునిఁ

నరుఁడు వధించె నన్న నెటు నమ్మితివమ్మ : తదగ్రమందు నీ

నరు లటులుండ రక్కసులు నాకనివాసులు నొక్కలెక్కయే :

దరమునఁ గాదె భృత్యుని విరమ్మున మృత్యువు నిల్చె దవ్వగన్ :

వ్యాసు — అమ్మా, త్రిలోకజనని :

క. నరుఁడీతని వధియింపగ | హరశిష్యుండైన జామదగ్న్యునికన్నన్

కరవిద్య నధికుడే : యి | స్వరముడు తనయంతవిడిచెఁ ద్రాణముల నొగిన్.

కృష్ణ — సర్వజ్ఞువగు నీ వెఱుగని దేమున్నది :

తే. అతడు వసువులలో నొక్కడని యెఱుగవో : | శాపవశమునబుట్టు నంశమైఱుగవో :

తండ్రియచ్చిన వరము విరమ్మెఱుగవో : | నకలమెఱిగి శోకించుట చనునె నీకు :

గంగ — (కోపముతో) కృష్ణా : కురుకులమారక :

లే. అంతయును నిక్కమేయగు; నైననేమి | కడుపు దరికొనిమండు నెక్కరణివైతు;
నాయుసురు మిన్నకయబోదు నరునిశిరము | కొలదికాలమ్మునన త్రెక్కగలదుధ్రువము

దృత— (విదురునితో జనాంతికము) ఆడుదియైనను నెమి మంచి శాస్త్రి చేసినది.
నూలుగురు కొడుకులను జంపినను సూరకొనుటకు గ్రుడ్డి దృతరాష్ట్రుడు
గాడు. కాని యాశిక్ష భీమునకుజరిగినచో నాకడుపుమంట గొంతవల్లారును.
ఎట్లయిన నాడువాండ్రలో నీమెయు, మగవాండ్రలో నక్కత్తామయు, వీర
లిరువురే వీరల నధఃపాతాళ మడగఁ ద్రొక్కినవారు.

విదు— (జనాంతికము) అన్నయ్యా! యేమి నీ యవివేకము? మొదల నుండియు
నీ కీ యవివేకమే యంతతెచ్చినది. ఎప్పుడును దర్పము జయించును;
అధర్మ మడుగంటును. ఇంతకు గంగ శపించె నవికదా నీవు సంతసించుట;
అనెయు నిప్పట్ల నీవలెనే యవివేకురాదు.

లే. ఎవనిపాదమ్మునను జనియించు కతన | దనకు నింతటి మనత పావనత గలిగె
నతడు శ్రీకృష్ణు, దీతనికి నర్హుననకు | జచ్చినను జత్తు మన్నంత సఖ్య మమరు.

దృత— (జనాంతికముగాఁ బశ్చాత్తాపముతో) అవును, నీ వన్నమాట నిక్కమే.

క. ముతుయనశించిన కతమున | మతిచెడి యిట్లంటిగాని మహనీయులు పాం
డు తనయు లందును గృష్టుని | చతురత వారలకుఁ దెద్రసాయ మ్మనఘా.

విదు— (జనాంతికము) ఆదుగో! కృష్ణుఁ డేమో చెప్పుచున్నాడు. అది వినుము.
మనమిప్పు డిట్లు గువగునలాడుకొనుచుండుట యంత భావ్యముగానుండదు.

కృష్ణ— దేవీ, విష్ణుపాదోద్యవి :

గీ. ఎన్నడును లేని కోపమ్ము నిట్లు లూన | దగునెః మనుమడు ధర్మతత్పరుడు సుగుణి
విషయవంతుండు మిగుల వివేకి నీకు | భక్తుఁ దీతని కిట్టిశాపమ్మై? యకట!

వామ— (ఆర్జునునిచే మ్రొక్కించి)

క. మునిమనుమనిపైఁ గింది | త్రనుగ్రహము సూపుమప్పు; యాతనియాజ్ఞం
గొనియే యేనె నితం దో | జననీ! శాపాంతమును బ్రసాదించఁ దగున్.

గంగ— (శాంతముగా) కృష్ణా! రృష్టద్రైస్తవాయన :

క. ఇతఁ డుత్తముండె యగు నే | నితని శపించుటకు హేతు వీ రెఱిగినదే
మృతి గని యొకింతలోపలి | బ్రతుకున్ దద్విధము చెప్ప వలనుపడ దిటకా.

వామ— (తనలో) ఓహో, ఇదియో హేతువు : అన్నా : వసువు లెంత పట్టు
వట్టినారు :

లే. అయిన నేమాయె దానికి నహితులావ | తంసమైన యులూపి ప్రళంసనీయ
మైన వనిజేసె వనువుల నాశ్రయించి | నరకమునకన్నవిదియె యెంతయుహితంబు
కృష్ణు— (తనలో)

లే. బ్రతువాహను కతమున బవరమున కి | రంబు దెగు నీకనికి, దన రమణి నాగ
కన్య బ్రతికించు. గాంగేయు గలనగపట | వృత్తిబంపిన దొవగున కిదియెళాంతి.
దృశ— (విదురునితో జనాంతికముగా) తమ్ముడా : భాగీరథి యేమో కొంత దాచి
పెట్టినది. యది పిచ్చు గుఱుతింపగలవా : బావికార్యవేత్తవుగదా :

విదు— (ద్యానము నటించి) ఆ : తెలిసినది కాని యది దేవరహస్యము. బయలు
నేయ వలనువదను. ఇట్లు జరుగును. (చెవిలో జెప్పును)

దృశ— (తనలో)

గీ. తీర్థయాత్రను భార్యగఁదీసికొన్న | యందులకుఁదగ్గ యువకృతి నాచరించి
తే. యులూపి : మ దాత్మజా దీప్తికాంత | నొక్కతెను గట్టికొన్నవాడొకడులేడు.

ఈ రహస్యము పెరిబుచ్చినచో “బ్రతువాహనునితో నర్జునునకు సంగరమే లేక
పోవు” నని కాబోలును దేవదుని గప్పిపుచ్చినది. (తల వంకించి) పోసి దీని
నేను బయలుచేయుదునా : (పెదవివిటిచి) అయిన నేమగును :

క. తాత నిటు చంపినందుల | కితిని కొక కొంత నరక మేర్పడు దానన్
నాతనిని తీరునే : యిటు | లేతన్మాత్రము నరక మేరికి లేదే.

ఇంతకు విదియేని భీమునికై నం గదా, యేను సంతనింపవలసినది. విదురుఁడు
చెప్పిన ప్లదియును సమంజసము గాదు.

గీ. కన్నకొడుకులకన్న మిక్కిలపుజేర్పి | నన్నుమన్నించుచున్న పాండవులయెడల
దొవగు దలచుటకన్నను చోసమున్నె : | తిన్నయింటి వాసముల నెన్ననగునె :
నా కింతటినుండియేసి భగవంతుడు మంచి బుద్ధినిఁ బ్రసాదించుఁ గాక.

ధర్మ— (తలలో) ఏదో యొక గొప్ప యిక్కట్టును దప్పించుటకై యీమే యిట్లు
శపించియుండును. ఇంతకన్న గొప్ప కష్ట మేముండునో : (యోచించి)
ఉండకేమి, నరక మన్నిటికన్నను దురంత మైనది కదా : (ప్రకాశము)
దేవీ : శాపాంతము ననుగ్రహించి నాతమ్ముని మరల నా కిచ్చితివి.

ఉ. నీ కొమరుండు వోవుటకు నేను బ్రదానవిమిత్ర మిట్టి దు
ర్మికుని నన్నుఁ బోవించి దీనుడు తమ్ముని కల్గ నేల : నా
కీకతనన్ మహానరక మెట్లాడఁగూడదా : చెప్పు మమ్ము : నీ
వేకడ : యెట్టి పాతకుల నేనిఁ బిచ్చులఁ జేతు వెమ్మెయిగా.

గంగ— (కాంతముగ) తండ్రీ : నీ కన్నిటికిని గృష్ణుఁడే కలదు.

గీ. అశ్వమేధము నొనరింపు మదిలచోష | ములు నశించు నక్కతమునఁ బుణ్యలోక
మునకు దోనేర్తువీవు. తప్పులకు నెట్లు | లేని నరకము దప్పనిదే నిజంబు.
ధర్మ — (విచారముతో) తల్లీ : నాతమ్ములు లేని స్వర్గమునకన్న నాకును నరకమే
యనుగ్రహింపుము.

గంగ — కుమారా : యేది యనుగ్రహించుటకేని యెవరి వశమా ? వారి వారి
సుకృత దుష్కృతములంబట్టి యుండును. నీకు నరకము దర్శనమాత్ర
మునం దీటు. నీ తమ్ములకును ద్రోవడికిని బుత్రులకును దక్కం గల్లు
వారలకును యత్కించి దనుదవంబునం గాని తీతుదు. పదపడి యందడికిని
బుణ్యలోకము గల్లు. వత్సా : యొకవరి కొమరునిఁ గదసారి చూడటకునై
మనము తత్తవడుదున్నది. నా కచటికిఁ ద్రోవఁజూపుము.

ధృత — (నమీపించి) తల్లీ : నే నెప్పటికిని నిట్లు బుండవలసిన వాడనే కద !
నాకు విముక్తి ననుగ్రహించి రక్షింపుము.

క. పోయినవారలు వోయిన | నీ యనఘల యెదుట నైన నేఁ గాయంబుఁ
బాయుదునో : లే కిట్లన | రాయిత్రయన్ మోడుకరణఁ గ్రాలుదునొక్కో :

గంగ — తండ్రీ : ఆది యెవరితరము. ఇది ఎవరితరము ?

విదు — అమ్మా. త్రిపటగ !

గీ. ఏ నెవదనయ్యు భవదీయసూను దయను | గౌరవకుటుంబమందు నొక్కరుడనైతి
ఐతితపావని : నాకు నవ్య ఎగు మరణ | మిచ్చి కాపాడు చుచ్చురో : యదియదాలు

గంగ —

గీ. మీరలిరువురు గుంతి గాంధారి సంజ | యుండు గొంతొకవని దఃఖుండి పాండ
వులు గతింపక మున్న వోవుదురు; యాద | వులు నశించినపై బొందివులునశింపు.
మఱియు నొక్కవిశేషంబు. పాండవాగ్రజుండును నీవును ధర్మాంశ సంభవు
లగుటంజేసి సీతేజ మృత్యుహోత్సునియం దైక్యము నొందగలదు.

(గంగ నిష్క్రమించును)

వ్యాసు — తండ్రీ : విదుర :

క. కొంతొక కిరమున మాండ | వ్యం బాగ్రహమంది ధర్మ నొగి శపియించెన్
దండధరుడు దాసీపు | క్రుందై నాకతన నిట్లు దోచెను వత్సా.

కృష్ణ — మన మిక ని మృహాభాగునకు సుచితకృత్యములు నెఱవేర్చు భాగీరథికిం
జని స్నానము లాచరింపవలయును. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్య ఇది శ్రీ.... తిరువతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు.
పాండవాశ్వమేధమునఁ జతుర్థాంకము.

పాండవాశ్వమేధము.

పంచమాంకము

(అంత దౌమ్యులు ప్రవేశించును)

దౌమ్యు— (సంతోషముతో) భగవదనుగ్రహమువలన నేటికి మా యజాత శత్రు సకు మంచదినములు వచ్చినవి.

ఉ. చృతుడగు సుతరాసుకుడు కృష్ణ దయన్ బ్రతికెన్; దుషార ప
ర్వతమున కేగి యయ్యెడల వ్యాసులు చెప్పినయట్లు లద్రిజా
పతిని యజించి యందుఁ గల పాతఱలన్ బెరించి ద్రవ్యము
న్నతముగఁ దెచ్చె; యాగము నొనర్చుటయే కొద వింక మీచటఁ.

ఓహో! యిట్టి యాగ మెప్పుడును గన్నదియు విన్నదియుఁ గాదుగదా:

గీ. సవనపాత్రల లెక్కేమి? శాల గూడ | బంగరువుతోడ నిర్మింపఁబడియె; నింపుఁ
గొదవయేమి? మరుత్తిచ్చె గొల్లగాగ | ద్వీజాల; కదియెల్ల వీరి యదీనమయ్యె.
అహహ! ఆ బ్రాహ్మణులు వట్టుకొని పోయినది పట్టుకొని పోఁగా మిగిలినదే
యింక యున్నప్పు డంతయు నెంతయుంచునో! ఇంతకు నిప్పటి సుకృత
మా మరుద్భూపాలునిది. కాదు కాదు, ఋత్విక్కులది. సంశయ మేమి?
ద్రవ్యస్వామికిఁ గదా తజ్జన్యసుకృతము చెందవలయును. (యోజించి)
సుకృతము మా బట్టులుండ బ్రాహ్మణ ద్రవ్యపహరణ వోషము రటస్థించు
చున్నదే! ఐనను,

గీ. వారు పాఠింపై చెడి పట్టునందు | సమయము నొనర్చికొనిరట “జనుఁ దెవల
దీని గనుగొను నిది వానిదే”యటంచు | గాన విప్రస్వహరణకంఠ యట లేదు.

(పరికించి) అడుగో! ఆశ్వోత్పర్జనము చేయించుటకై నాచే నంపబడిన
నా ప్రయశిష్యుండు కాణ్వుండు వచ్చుచున్నాడు. ఇతనివలనఁ గొన్ని విశే
షములు తెలియఁగలవు.

(అంతట శిష్యుడు ప్రవేశించును)

కాణ్వ— గురువరా! నమస్కారము.

దౌమ్యు— విద్యాభివృద్ధి రూపయాత్. చక్కగా నాయశ్వోత్పర్జనమును నెఱవేర్చింప
గలిగితివి కదా!

కాణ్వ— దేవర యశిర్వచనమున నెందును గొడువ రాలేదు.

దౌమ్యు— అచ్చటి విశేషములఁ గ్రమముగాఁ జెప్పుదువుగాక.

కామ్య— చిత్తము. ప్రథమమున నేను ధర్మరాజుగారి యెదుటి కేగినదోడనే నను
స్కరించి మీ కుకలం బడిగిరి.

దామ్య— అశీర్వచనము నమయానుగుణముగాఁ జేసేతివా :

కామ్య— చిత్తగింపుడు.

ఉ. పోయిన వంశమా నిలిచె; భూరి యశ మ్ముదయించె; యాగమా
చేయగ నుంటి; సర్వమును నిద్దమ; సాధ్య మొకండు లేదు నీ
కోయవనీక ! దీవనల నొందు టిఁకెందుకుఁ గాని, యైననున్
శ్రేయము తృప్తికిం దగదు. చేకొనుమయ్య మహోదయమ్మలన్.

దామ్య— (సంతోషముతో) ఇఁక నేమి : నేను నీ వింతవాడవని యనుకోలేదు
నుమీ : తరువాత :

కామ్య— దానిపై రాజుగారు “ఇపుడు కావింప నున్న యశ్వమేధము నిర్విఘ్న
ముగా నెరవేఱునట్లాశీర్వదించవలయు” ననిరి.

దామ్య— కార్యాన క్రితే నాతఁడటు కోరెనే కాని, అందులకు మన యాశీర్వచన
మొందుకు :

క. ధనహీనుండయ్యను నొ | క్కవి బాధింపకయె వ్యాసు కారుణ్యమునన్
ధనకనకవస్తువాహన | ఖని యయ్యెన్ యాగ మింక గా కేమగునో :
ఇది యిట్లుంచుము.

గీ. నాలుగు సముద్రములఁ బోలజాలు ననుజ | లవుల గృష్టుండు సర్వలోకావనుండు
నిద్రసంకల్పఁడౌతండు సేయఁబూనె | నిందు విష్ణుములుమగూడ నెందు కమ్ము.
తరువాత :

కామ్య— అశ్వమును వదలుచు వెనువెంటిడి పోదలచిన యద్దనుతో నారాజు శేష
రుండు చెప్పిన మాటలు కడు నీతిదాయకములుగా నున్నవి.

దామ్య— అతని నోట నెప్పు డేది యుచ్చరించినను నది యట్టిదే, బసను
విందుము చెప్పుము.

కామ్య— మనవి చేయుచున్నాను. అజాతశత్రుడు తమ్మునిందిలిచి,

ఉ. తురగమువెంట నేగుము; చతుర్థలరాశిసరీతభూపురం
దరు లెవరున్ నిరోధము నొనర్చు; రొనర్చినచోఁ గృపారసం
బురలఁగ నప్పటప్పటికి నొప్పెడిరీతి నొనర్చు మాగ్రహ
స్ఫురణము చూచి వేగ పొరిపుచ్చకు మింతకె చచ్చి రెల్లరున్.

దామ్య— చక్కగా మవదేశించినాడు. దానిపైఁ బాల్కుఁ జేమనియెను :

కాణ్వు— ఇట్లు పలికెను. “అన్నా! ధర్మనందన!

తే. ధర్మజనియశ్వ మన్న నేధరజేపతియు | నద్దగింపడు సమరం బనవసరము.

భామ్య— సంశయ మేమి ?

కాణ్వు—గీ. ఎదిరిఁ దన్ను నెఱుంగక యెవ్వఁడేని

యద్దినను వాని యనువుల కాన గొనను”

భామ్య—ఇతడుమాత్ర మెవరు? ధర్మరాజు తమ్ముడు కాదా యేమి! తరువాత :

కాణ్వు— చురలఁ బొండవ్రాగజాండు, ఆయారాజులతోఁ దనమాటలుగా నిట్లు విన్నవించు మనియెను.

భామ్య— ఓహో! ఏమయా యీచినయము! ఏమని చెప్పమనియెను?

కాణ్వు— ఉ. జ్ఞాతులఁ దక్కుభూపతులఁ జంపిన పాపము నిస్తరింప మే
మీ తటి నశ్వమేధమున కిచ్చ యొనర్చుట; యంతెకాని వ్ర
ఖ్యాతికిఁ గాదు; మీరు త్వరగా సవనమ్మును జూడరండు, ద
ర్పాతిశయమ్ము చూపకు; డహంకృతి కాలము కాదు భూపతుల్!

భామ్య— సరే. ఆయన చెప్పవలసినసంగతి కనుకఁ జెప్పినాడు. కాని విజయుగా
నొక్కొక్క రాజెవఁడేని యెదురైనచో సంతమాత్రమునకు మరలదు.

కాణ్వు— అట్లు మరలనివారిం గుఱించి యిట్లు జరుపు మనెను.

భామ్య— ఎట్లు ?

కాణ్వు— ఉ. సాంధిఁ గొట్టియో, రథముఁ బక్కడగించియో వాజాలన్ వెనన్
బాటగఁ దోలియో, ధను వహస్తముఁ జేసియో నారిఁ ద్రుంచియో
వారి కొకింత నీదు బలవైఖరి సూపుదు గాని, భావరా
దేరును, సట్టివార్త విని యే నయిరింపగఁ జాలఁ దమ్ముఁడా!

భామ్య— అతని వచనము లెన్ని విన్నను దనివి తీరదు, తరువాత :

కాణ్వు—అశ్వమువెంట పాఠుఁ డరిగిన యనంతరమునఁ గొంతేయ్రాగజాండు
నన్నుం జూచి,

తే. అన్నియును జెప్పియే నరు నవిసినాడ | గాని మది సందియం బది మాన దకట
ఎక్కడేమగునో! యెవ్వరెదురుకొందు | రో యెవరిస్తుండునో దయయుడిగియితడు

భామ్య— సర్వమును కుట్రమేయగుగాక. రాజా! నీ కి సంశయ మెందుకు?

క. వడముది నవిసినచోఁ దుం | దుడు కేదియునేని యచటఁ దొడగిన దొడరున్

గడు కాంతుడు గవ్వడి యీ | తడు మఱుననె నీదునాజ్ఞ : తత్తటవడునే :

కాణ్వు— నేనును ఇట్లే పలికితిని. తరువాత నా నృపాలుడు,

తే. దర్శనంపేది విజ్ఞాని తండ్రివెనుక | తండ్రియంతటివాడు పెత్తండ్రి యమ్మ
హక్కుకడ కేగి యాశని యాజ్ఞవదని | యశ్వమేధమ్మనకుఁ గర్తనగుట మేలు.
అని నన్ను వీడ్కొని విత్పదర్శనమునకుఁ జనియెను.

చామ్మ— ఇది ముఖ్యముగా నిట్లు జరుగదగినదే. నాతోడ నేమియుఁ జెప్పు
మనలేదా ?

కాణ్ణు— “ఋషుల నందఱిని సత్వరమునఁ దిలిచి రావలయు” నని తమతో
మనవిఁ జేయు మనియెను.

చామ్మ— సరే. అట్లునుం దశ్వమువెంటఁ బుడమి నెల్ల గ్రుమ్మరి రాజపుత్రులం
చోడ్కొని వచ్చునంతకు మనమీపని నెఱవేర్చుకొనలేక పోదుమా యేమి ?
(యోశించి) ఎందుకేనియు ముందుఁ దనకున్న పని నెఱవేర్చుకొనుట కడు
మంచిది. కావున మనము ఋష్యానయనార్థ మరుగుదము రమ్ము.
(నిష్క్రమింతురు)

(అంత దనుర్దురులై ఇరువురు రాజపుత్రులు సూర్యవర్ణకేతువర్మలు ప్రవేశింతురు)

సూర్య— ఓ. మూకలతోడఁ దోరి కడు ముష్కరకృత్యము నేయుచుంటి నా
రాక యెఱంగియుఁ మరలి రావదియేమి ? మహాశ్వ మేన చు
మ్మీ కదియంగఁ బట్టితిని : మేటి మగండవ యేని నాపయిం
దాఁకి రణం దొనచ్చుము వినాకి నెదుర్చుట నేఁచు చూచెదన్.

అర్జు—(తనలో) ఓహో ! యీ బాదురిఁ జూచిన నామనంబు కరిణామయం బగు
చున్నది. (ప్రకాశము) క్షత్రికులాంకురములారా : నామాట విని మీరి
యశ్వము తోలికి రాకుడు.

గీ. అశ్వమేధచీక్షితుడయి యన్నమిమ్ము | విలువ నంపింప వచ్చితిఁ దిలుపుఁగొనుచుః
బందుగులమైన మన కేల బవరమిచ్చట : | గదలి మీరెల్ల వత్తురుగాక యటకు.
కేతు— (గర్వముతో) మేము జన్యమునకు వచ్చువారమే కాని జన్మమునకు వచ్చు
వారము కాము.

ఉ. బందుగు లిందుఁ బల్కితివి, బందులు గారె నుయోధనాదు ? లే
చుదమునన్ రణంబు కొనసాగెను మీ ? కది యెల్ల నేకు చూ
డం దలపూని వచ్చితిమి టక్కరి మాటలఁ దోవ చింకఁ; దో
రందగు గెల్వగాఁదగు దురంగమమున్ మరలింపగాఁదగున్.

అర్జు— మీతో నేనొక్కమాటఁ జెప్పెదను. దానిని మీరన్యథా గ్రహింపక విశ్వ
సింపి ప్రాణత్రాణం బొనరించి కొనుచు.

క. “మన రణముననే పోయిరి | జనపాలకులెల్ల వారిసంతానములన్
మనము గరుజింపఁ గావరె” | నని ధర్మజుఁ గానితెచ్చె ననికిఁ జొరకుఁచీ.
సూర్య— (మీనము దువ్వకొనుచు) ఏమీ : మీయన్నగారిట్లు పెరిచిచ్చినారేమి ?
ఓహో : యేమి యాయన యోగ్యత :

గీ. ధర్మరాజను మాట మాత్రంబ కాని | యంతయు నధర్మమే యత కాచరించె ;
నతని తమ్ముని నిన్నిపు డని వధింప | బుద్ధివచ్చెడుఁ బాప మాఘామిపతికి.

అట్లు— (తనలో) ఓహో : అధికప్రసంగములోనికి పిగుచున్నాడే : అయినను
నికొక సారి చెప్పి చూచెద (ప్రకాశము)

గీ. గాంధీవంది విడల్ల పాండవుండు | అక్షయంపుఁ దూజేరము లరయుఁ దివిగొ
అడుగొ : కపిరాజ కేతవమందుగనుచు | వినుచు నామాట యశ్వంబువిడిచి చనుచు
కేతు— (గర్వముతో) అశ్వమ్ము విడిచి చనుట ఏవా ? మేమా :

చ. “ఇరువురు వీర లే నొకడనే” యని వీతిలఁ బోకుమయ్య : యొ
క్కరు నొకమాటు గైకొనుము గైకొనుమొక్కరు నొక్కమాటు ; మున్
విరలుని యింట బంట వయి వీక ననేకులతోడఁ బోరి రం
చెటిఁగినయట్లు లోకు లను తింతయు నిట్టిది యయ్య : వాసవీ :

సూర్య— (క్రోధముతో)
గీ. గాంధీవం బని యాపయిఁ బాండవుడని | పేరు నెప్పినయంతనే వీతి వుట్టె
నొక్కొ : యిదియేమొ చూత మీ యుక్తులేల : | పిగుము రణరంగమునకు, నే
పిగిలి నిడిగొ.

(నిష్క్రమించును)

అట్లు— (తనలో) ఓహో : వీనికిఁ గొంచెము చవిఁ జూపినఁ గాని బుద్ధి కలుగదు.
అమ్మా : గాంధీవమ :

చ. కలన వధించి వీకు బలిగా నొనరించితిఁ బెక్కుమంది రా
జులఁ గడుఁ దృప్తిగంటి “వరిసూదన” మన్ యశమున్ వరించి తం
కలుగఁగఁ బోకు మమ్ము : సమయ మ్ముగునప్పు డజాతశత్రు వా
క్కులు స్మృతికెక్కఁజేసి యొకకొంత ననున్ వెనుదీయఁ జేయుమా.

(నిష్క్రమించును)

కేతు— (పరికించి) ఓహో : నా యన్నయే ముందు నారాచములు విడిచినాడే :
అరరే : అందులో నొకటి యర్జును శిరము దునుమవలసినదే కాని
యొక్కొంత తప్పిపోయినది. (విని) అట్లునుఁ చెమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో) గీ. బాలకుడ వయ్య మెచ్చంగవచ్చు నిన్ను

నాల మింతటితోనైనఁ జాలు నుడుగు

మేమి ప్రాణమ్ములన్న పీకింత బరువె ?

బ్రతుకజాలవె ? వలవని కుతుకమేల ?

కేతు— అన్న దీని కేమి యుత్తర మిచ్చునో ?

(తెరలో)

గీ. బాలకుడ నంచు నన్నేల గేలిచేసెఁ | దాహవమునకు వృద్ధులవన్న బాలు

రే తగినవారు నీవిది యెఱుగవొక్కొ ? | బాలకుడుగాడె యల్ల సుఖద్రక్షాడుకు ?

కేతు— తగిన యుత్తరమువే చెప్పినారు కాని యవమానము మాత్ర మంత జయ

నూచకముగా లేదు. మరల నర్హునుఁ దేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో)

క. అల సౌఖ్యదేయుని నీ | తలపున నెఱిగియును నన్నుఁ దాకుట మేలే ?

కులము విలువ నుంకింపుము | చల ముడుగుము యజనమునకు జనుదెచ్చునఘా.

కేతు— అక్కటా : యంత కాంతిగల మహాత్ముడు మును రణ మెట్లానరించెనో ?

(వివి) అన్న మరల నేమో యనుచున్నాడు.

(తెరలో) గీ. యజన మటు బంచు మిప్పు డీ యాజి చూచు

మవులఁ దక్కిన కార్యమ్ము లరయినట్లు

రావపుట్టువుఁ బుట్టి నారాచముననె

కాక యుత్తర మిత్తురే వాకు నొదివి ?

కేతు— (వివి) అతడును నారి పారించుచున్నాడు. బలే ! ఇప్పట్ల నన్న యెన్న

చగిన పని జేసినాడు. ఒక శరమైనను దనకుగాని పారదీకిగాని రథము

నకు గాని తగులకుండఁగదే వారించినాడు. ఇది నిప్పు దట్టనుఁ దేమి

చేయునో ? అదుగో దనుస్సునకు గుఱిచూచుచున్నాడు. (తెరతలుపుతో)

అప్పుడే విఱిగినదే దనుస్సు. బలే ! చచ్చినం జచ్చుగాక, యితనితో యుద్ధ

మొనర్చినదే జన్మము. అన్న మఱియొక దనువు గైకొని యమ్ముల

విడుచుచున్నాడు.

(అంత నితర తమ్ము దింకొకడు దృఢవర్మ యనువాడు ప్రవేశించును)

కేతు— (చూచి) తమ్ముడా : నీవు గూడ నెందుకు వచ్చితివోయి ? ఇతనికి మేము

దారి మనియా :

దృత—

క. నరుడాకి సమర మొనరుప | గర మనురాగమ్ము గలదు గాన సమఱా స
త్వరమున బంపుము రాచకో | మరులకుఁ బండువులుగా సమరకృత్యంబుల్ :
తేతు— అటు చూడుము.

గీ. అన్నపైచిన బాణమ్ము లన్ని ద్రుంది | యన్నరుం వొక్క యమ్మున నన్న గొట్టె
అక్కటా, అయ్యో !

గీ. సొమ్మసిలై నతండు (నైరము దెచ్చికోని) ఏ రణ మొనర్చి
బదులు తీర్చెద నికె పోయి పాఠు నడచి.

(నిష్క్రమించును)

దృత— ఓహో ! ఏమి ? యీ యుద్ధచమత్కారము :

ఉ. ఒకరు సిగిచ్చి దాణముల నొంచొ రంకిరమందుఁ ద్రుంచుచున్
బ్రతుటనఁ జేయఁ బూనిరి స్వబాహుసరాక్రమముల్ : క్రమమ్ముగా
నుకరము గాక యుద్ధ మిది సూత తరమ్ముగఁ దోచె; నన్న యిం
తకుఁ బంపచేయి యయ్యె నికిఁ దప్పిసెదె జయ మంచు నెంచెదఱా.
పాఠులు శరములు విడుచుట గట్టిపెట్టి యేమో యనుచున్నారు.

(తెరలో)

అ.వె. అన్నిపాటుజూచి తాక దీపుటికిని | మూర్ఖులెలియదయ్యె ముగ్ధమతిని
గాను, మింపనైనఁ గొంతెయజన్మము | చూడరమ్ము బవరమేడ : పొమ్ము.

దృత—అన్న తగిన యుక్తరమును తెచ్చిపోయి.

(తెరలో) జన్నమా ? చూడెడిది బన్నమా ?

గీ. బవరము నొనర్చునట్లు నెవ్వరికినేని | మూర్ఖురచ్చుటయంత తప్పుగ గణించ
రంతమారాన బయమందినట్లు లాత్మ | సంకపించుట మాత్ర మొకింత తప్పు.

దృత— పాఠులు మరల నేమో యనుచున్నారు.

(తెరలో)

తే. తాతకంఠ్రులు నాటి యుద్ధమునఁ జచ్చి | రనెడి పౌరుషమును మానుచుయ్యఁ నారి
కన్నె నదికుండ వెంచును గావు వీవు | ఇంతకును దగ్గ తారణ మేని లేదు.

దృత—(చూచి) అన్న యాతనిమాట వినిపించుకొనకయే శరపరంపరలు నిగుచ్చు
చున్నారు. అడుగో! అతడును మొదలు పెట్టినాడు. (సంతోషముతో)

గీ. అన్నబాణమ్ము పాలమ్మునందుదాకి | పాఠు దొక్కింకి కనలి విస్ఫారమౌర
శరమొకంటను సరిదమ్ముఁ జక్కదంచె | సారథిని నొంచె వేఱొక్క శరము నించి.

అదిగో! అన్న యనేకబాణముల నొక్కుమ్మడిగాఁ బ్రయోగించి యతని జీతాకు పఱచుచున్నాడు. అయ్యో, పాపము! అర్జునుని భనుస్సు చేతనుండి జాబీ క్రిందఁ జడినది. ఇతఁడు మునుపటి యర్జునుఁడు కానట్లు తోచుచున్నాడు. ఇదే మనకు జయము రాదగిన సమయము గానున్నది. పార్థుడు మరల దనువుగొని రథముపైకి జనుచున్నాడు. (ప్రక్కగా దృష్టి నిగుడ్చి) అదిగో! సమయమునకు మన యమాత్యుఁడు గూడ వచ్చుచున్నాడు. (మంత్రి ప్రవేశించును.)

మంత్రి— కుమారా! తుదకు యుద్ధమే స్థిరమైనదేమి? సంది కదురలేదా! ఆయన తనంతఁ దాను సందికి వచ్చినపుడు మనమెందుల కొప్పుగూడదు? దృఢ—

అ. వె. చనునె: చంకదుద్ధు శరణార్థిలోసంది | యన్న యాజ్ఞయంట: యాగమంట: | కరుణ నిట్టులంట గానియుద్ధమునకు | జంపడింట: యెట్లు సంభిహాసగు: |
మంత్రి— (చూచి) కుమారా! అటు చూచుము. నీయన్న రథముపై మూర్ఖిల్లి యొరగుచున్నాడు.

దృఢ— (తక్కినముతో) ఇది నేను వచ్చుచున్నాను. నిలుపుము. నిలుపుము. (పోఁబోవును)

మంత్రి— (చేయిపట్టుకొని) అరుగవచ్చును గాని నామాట మాత్ర మొకటి వినుము.

ఉ. క్రిడీ యనంగ లోకములు కేవల మొక్కట నెత్తివచ్చినన్
బాడి యొకింత తప్పకయ భస్మ మొనర్చగఁజాలువాఁడు మీ
రోదుట తప్పుగా దితని, కున్నతియే పయిపెచ్చు. నిల్చి పో
రాదితి రింతవట్టు. చనదా యకనై నను సందినేయుటల్:

దృఢ— నీ మాటలు నాకిప్పుడు చెవి కెక్కవు. (నిష్క్రమించును)

మంత్రి— (విని) పాపము! అర్జునుఁడు నావలెనే బోధించుచున్నాఁడే:

(తెరలో)

గీ. రావపుట్టువు పుట్టిన రాణ కింత | వట్టు పోరాదితిరి మెచ్చవచ్చు మిమ్ము
“నందులో నీడు సాహస మద్భుతంబు | చిన్నతనమయ్యు ననిక వచ్చితివి కడగి.
నివు మీ త్రిగ ర్తకులమునకు వన్నెదెచ్చితివి. సంతసించితిని. మీ యన్నల
సేదదేర్చి యింపనైన బవరం బురుగుము.

మంత్రి— (చూచి) ఆమాటలు వినిపించుకొనకయే ప్రావృష్టలదరమ్ము పగిలి
శరము లుండుచు నిగుడ్చుచున్నాడు. పాపము! అర్జునుఁ డెంత కరుణ

కాలియో గాని యాబాణములు వారిందుకొనుటయే తప్ప నొకళరముననేని యితనిం గొట్టకున్నాడు. కాని రథమును మాత్రము నుఱుమునేనినాఁడు. అక్కటా ! ఇప్పుడై నను జారిందిన బాగుండును గదా !

క. అదిదముబలకయు గొని దిగు | వెడలక యయ్యసముమీద నితఁ డేగఁగ గ వ్వడి చిఱునగ వడరగ జే | యొడిసి తటాచనను బట్టియును దెగడు కదా ! ఇక్కడికి తీసికొని వచ్చుచున్నాడు. (ఇరువురును బ్రవేశింతురు)

మంత్రి—(వినయముతో) అర్యా : నమస్కారము. ఈశిశువును మీరు బ్రహ్మకించిరి. అట్లు—(నవ్వుచు) ఏమోయి ! త్రగ ర్తవంశాభరణమా ! ఇంక నేని యశ్వమునువలె తప్పక నీయన్నలతోఁగూడ మాయన్నగారి జన్మమునకు వచ్చెదవు కదా ! చృత— (సిగ్గుతోఁ దలయాపుచున్నాడు.)

అర్జు— మీ రిరువురును పోయి మూర్ఖ మునిగియున్న రాకొమరుల నేదదీర్చుమి. (మంత్రియును ధృతవర్మయును నిష్క్రమింతురు)

అర్జు—(పరికించి) అదిగో ! అశ్వమప్పుడే ముందువోవుచున్నది. నేనుఁ గూడఁ బోవలయును. ఇతఁ ముందుఁ బ్రాగ్భ్యోతిషపురమ్ము సమీపించగలడు. ఆయ్యెడ భగదత్తుని పుత్రుడగు వజ్రదత్తుండు తండ్రివలని ప్రేరఘ్నన స్థితి రావచ్చును. (పరిక్రమించును) (వజ్రదత్తుడు బ్రవేశించును)

వజ్ర— (సంరంభముతో)

గీ. అడ్డగింపుడు గుఱ్ఱమల్లదిగా : పోవు | చున్నయది కట్టిపెట్టుడే నుక్కడంతు వాసపుడు వచ్చెనేని. యవ్వాసవాత్మ | జాండు లెక్కయె సందియమొందు వలదు.

అర్జు— రాజపుత్రా : నీకు శౌర్య మనాదిసిద్ధమే కాని నామాట యొకటి వినుము.

క. “ఇదివఱకె రాజులెల్లరు | చదిసిరి యెవ్వరినేనిఁ జంపవలదు ని ల్వఁ దగున్ జన్మమున” కం | చు దయామతి యన్న నెప్పెఱా నా కనఘా :

వజ్ర— (గర్వముతో) మీయన్న సికట్లానతిచ్చినది నిజమేయైయుండును. కాని.

ఉ. ఏనయి రాఁగ నుంటి మీఱు నెల్లర నెక్కటి పోరఁ ద్రుంప, నీ వే ననుఁ జేర వచ్చితివి : వెట్టినె. నిన్నికఁ బోవనిత్తునే : మానము గల్గి నిత్యః మునుమా జనకుం దతి వృద్ధఁ బోలచేఁ బ్రాణము గోలుపోయె ; బదు లప్పటి కిప్పుడు తీర్చి వుచ్చెదన్.

అర్జు— (తనలో) కొంతవఱకు రణము నడిచినదిమృదుఁగాని మన సామవదనము లితని కెక్కవు. అందులో నితడు సామాన్యుఁడఁ : సరకాసురుని మనుమడు. (వ్రతాశము)

లే. అనికి రమ్మంటి వచ్చెద సంతెకాని | నిన్ను జంపుట కాజ్ఞ మా యన్న యదడు
ఎందుకిట్టివృథారణ మెవరుమెత్తు? | రశ్వమునుపీడి యరుగుమా యపులకనఘ:

వజ్ర — (గర్వముతో)

తే. గీ. వట్టిమాటలఁ బోయెడివాడుగాడు | వజ్రదత్తుండు నిన్నుఁ జావగ నశంచుఁ
చోడు లేకుండ వచ్చితి తోయజాతి | బిలువనంపుచు: యరువురఁబిలుకుమార్లు.

అట్లు — (పరిహాసముగా) తోయజాతి నెదిర్చిన సీతాకగారి గతి నీ వెఱిగినదేకదా :
మృత గర్వాలాపము లెందుకు : నామాట వినుము.

పజ — మొట్ట మొదటఁ గేవలము గర్వాలాపములుగఁబోచినను ననుభవకాలఘ్నన
నిక్కపు విలాపములుగాఁ గనుపట్టునులే : రణరంగముని కవకరింపుము.

అట్లు — (తనలో) ఓహో : వీనికిఁ బట్టుదల గట్టిగానున్నదే. కానిమ్ము. శ్రమ
ముగాఁ దగ్గక పోవునా : (అకాశమువంకఁ జూచి) ఓ యంబరచరులార :

చ. కనుగొనుదయ్య మీ రిప్పుడు గాండివిసేత కృపారసమ్ముమై
వినిచెడు వల్కులస్నియును వీటికే బుచ్చి యతండు దానయై
చెనకుచు నున్నవాఁ డొకటఁజే యెటు జాఱునా ? యేమి యానా ? యే
వ్వనీకిని హాని నాకతన వాటిలకుండెడిగార మీచ్చువన్.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(గంధర్వుడు ప్రవేశించును)

గంధ — (తనలో) భారత యుద్ధానంతరమున నేటికి మరలఁ దగినవానితో నట్లునుని
యుద్ధము జూచుట తటస్థించినది. (చూచి) అయ్యో. వజ్రదత్తుఁడై రావతము
ననుకరించు నేనుఁగువై నుండి యమ్మలు విడుచుచున్నారు. అట్లునుఁచు
వాని నెల్ల నవలీలగాఁ ద్రుండుచున్నాడు. (పెదవి విటిచి) ఇతని సంరంభమే
కాని యతని సంరంభము లేకమును గానరాదు. కాకున్నఁ బొట్టునికిది యొక
లక్ష్యమా : అరలే : యేనుఁగు వీనుఁడైనదే : (పరికిరించి)

క. గద కేలఁ బూవి కడు దు | రృదమున భగదత్త సుతుఁడు మండలగతులన్
బొదలుచు వైకమ నరుని య | రదమ్మపయికి దుముకు నదిగొ రభస మ్మదరన్.
ఓహో : గాండివి గదగూడఁ జూర్ణము జేసినాడు. వాపము : వజ్ర
దత్తుఁడు విరాయదుఁడై యలఁ దింతకు మున్న విడిచిన యంపగముల
వారిండునుపాయము లేక కాటోలును, వెనుకకు జరుగుచున్నాడు. (సంతో
షముతో) వెవానురా : రాచకొడుకా :

క. వెన్నిచ్చినచోఁ దప్పిద | మన్న భయమునఁ బిలింది కలు చనుచును నీ
వ న్నరు మొగంబుపై దృ | స్థి స్నిగుడుచుచుంటి నీదుచేవ యలతియే.

అహా : కరుణాకారి యగు నట్టనుఁడు శరవ్రయోగమ్ము చాలించి యితని
వెనువెంట వచ్చుచున్నాడు.

(ఇరువురును యథోక్తముగాఁ బ్రవేశింతురు.)

అట్ట — (గౌరవముతో) కుమారా : నీసాహసము జ్ఞాఘ్యమైనది.

క. చనుదేవలెఁ జామ్మి : నీ | యనుగుఁడఁ జాట్టములు నీవు నందఱు సవసం
బునకున్; వచ్చెడి పున్నమ | దినమున కటనుండవలె విధిగ రాజమణి :

వజ్ర — (సిగ్గుతో) మీయాజ్ఞ శిరసా వహించుచున్నాఁడను.

గంధ — (తనలో) మరల నేదేనిఁ దగినయౌధ్దము దటస్థించినప్పుడు రావచ్చును.

ఇక నెందుకు ? (నిష్క్రమించును.)

అట్ట — (చూచి) అప్పుడే యశ్వము ముందరుగుచున్నది. ఇక సింధుదేశము
సమీపమగును. అచ్చట నా లోఁబుట్టువు దుస్సలకొడు కుండును. అతఁడు
గూడ నశ్వము నడ్డుపెట్టినా ? దుస్సల యట్టివని కొప్పికొనఁ గూడదు.
(పరిక్రమించును) అప్పుడే వచ్చితిమి. అదిగో : సింధునది.

(తెరలో)

క. పోనీకుఁ డశ్వమును రా । ట్టునుఁడు లేకున్న కొడువ చొప్పుడకుండం

గా నేగి పట్ట, డమరే । కానకనూజుండు మనకు శక్తుండు కదా :

అట్ట — (సంశయముతో) రాజపుత్రుఁడు లేఁపోవుట యెందుచేతనో ? వీర లెవరై
యిందురో ? రాజవిందువులై యుండ నోవుదురు. అక్కటా : దుస్సల
కింతటిలో నీదుఃఖ మెట్లు దటస్థించెనో ?

(దుస్సల మనుమని నెత్తుకొని (ప్రవేశించును.)

దుస్స — అన్నా. యర్జునా : యావనీబాలుని రక్షింపుము. రక్షింపుము.

అట్ట — (కొఁగిలించుకొని) అక్కా : నీకొడుకేమాయె ?

దుస్స — (దుఃఖముతో) ఏమి చెప్పుదును. నీ వశ్వమువెంట వచ్చుచుంటి వనువార్త
నింతకుఁ బూర్వమే చాచులవలన విని బెంగఁబెట్టుకొని నే నెంత బోధించి
నను నమ్మఁజాలక తుదకు మరణించెను.

అట్ట — (విచారముతో)

చ. కలికట : రాదపుట్టు విది కాల్యనె ? సేర్విసుమాత్రఁ బ్రాణ మూ
ర్చుట ఘటియిండు పాతకునిఁ జూచుట కెవ్వఁడు రోయకుండు : న

క్కటికము లేని పుట్టుపులకన్నఁ దిశాచము మేలుగాదె ? యే

మిటికి భయముఁ జెందెఁ ? దనమీఁదికి నే నని కుత్సహించునే :

ఒక్క తనమీఁదికే గాదు, “రాచనిసుపుల జోలి కించుకయుఁ బోకయే యశ్వమును ద్రిష్పకొనిర” మృనికదా ! యన్న యాజ్ఞాపించినాఁడు. నా రాకఁజెప్పినవారలమాటఁ గూడ నెందుకుఁ జెప్పరైలో ?

దుస్స— ఒకరెందుకుఁ జెప్పవలెను ? నేను “సికించుకయు భయము లే”దని చెప్పితిని. కాని, తండ్రియవస్త దలఁచుకొని వీతిల్లి తుట్టుతుదకు నిన్నుఁ బుత్రశోకార్తిలో ముంచినాఁడు.

అర్జు— అక్కఱఁ విచారించకుము. గతించినదానికేమి చేయఁగలము ? (పిల్లవాని నెత్తికొని) తండ్రి! నీవు చీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము. (దుస్సల నుద్దేశించి) తే. గీ. అన్న కానింపనున్నాఁడు యాగ మొనఁటిరమ్ము మనుమనితో నీరాక రెదురు చూచుచుండుము మా నెదునుమ్ము మాకులేరు నీరన్న నక్క నెల్లెంఱువేలు.

దుస్స—తప్పక వచ్చెదను. అన్నా! తల్లిదండ్రులకుఁ గుళలమకద :

అర్జు—ఆ : షేమముగా నున్నారు. నీరాకకు వారును నెదురు చూచుచుండుదు. ఇక నీవింటికి నరుగుము. (దుస్సల మనుమనితో నిష్క్రమించును.)

అర్జు—(చూచి) ఆప్పుడే యశ్వము ముందుఁ బోవుచున్నది. ఇటుపైని గొన్నిదేశములు తిరిగినవిదపఁ బాండ్యదేశము తదస్థించును. అచ్చటి మచేపూరపురము నాప్రియురాలగు చిత్రాంగద పుట్టినిల్లు.

తే. గీ. పెండ్లియాడితి నప్పుడు పేర్నికొలఁది

మరల నొకపరి యేనియు నరయ నైతిఁ

దరుణి నన్నెంత దూఱునో : దనయుఁ చేమి

యయ్యెనో ? యెటులుండెనో ? యరయఁబడదు.

కానిమ్ము. ఆశ్వముం గలిసి కొనియెద.

(నిష్క్రమించును.)

గద్య. ఇది శ్రీ....తిరుపతి వేంకటేశ్వర ప్రణీతంబగు

పాండవాశ్వమేధమ్మనఁ బంచమాంకము.

పాండువాళ్ళ మేధము.

షష్ఠాంకము

(అంతర్నాటకము)

(నాంది)

తే. గీ. ఆర్తుల తెవండు సంజీవనోషధంబు । గల్పపాదప మెవండు బిడ్డగణముండు
నెవనిమాయ దురూహ మా యాళ్ళరుండుఁ గుభములిడు జగన్నాటకసూత్రచారి.

సూత్ర— (నాంద్యంతమునఁ బ్రవేశించి) మారిష : ఇటు రమ్ము.

మారి— ఇదె వచ్చితిని.

సూత్ర— నాటక మారుఁ దని యజ్ఞాపించియు ధర్మరాజుగా రిప్పటికిని నధికు
విచ్చేయని హేతువేమో ?

మారి— తమ్మునియొద్దనుండి వార్తాహరులేని రాలే దని యోజించుచున్నారట.
అక్కతననేకదా కాలయాపనకై మనలం బిలిపించుట :

సూత్ర— (దృష్టినిగూర్చి) అదిగో : రాజుగారు దయచేసినారు. మన మీఁక నాటక
మారంభితము.

(అంత ముగ్గురు తమ్ములతో ద్రౌపదీసమేతముగ దర్శరాజు ప్రవేశించును.)

మారి— ఈనాడు మన మేనాటకము ప్రదర్శింపుదము :

సూత్ర— ప్రకృతోచితమగు బ్రథువాహనవిజయము.

మారి— చక్కఁగా యోజించినావు. కాని యాకతమున వారి మనస్సునకు నొచ్చి
కలుగునేమో ?

సూత్ర— “పుత్రాదిచ్చే త్పురాజయమ్” కనుక బ్రథువాహనునిచే నర్జునుఁడు
జయింపఁ బడుటకు వా రానందమునే పొందుదురు.

(తెరలో)

నిబంధుటితాంజలిపుణుండనై యేను మాతండ్రి దర్శనమునకుఁ బోవుచుండు
ననంబద్ధప్రలాపము లాడుచున్నారేమి ?

మారి— (విని) అర్జునుని దర్శనమునకు బ్రథువాహనుండు వచ్చుచున్నాఁడు నాన
మనమింక బోవుదము. (విష్కమింతురు)

ప్రస్తావన.

(అంత నర్జునుఁడును బ్రథువాహనుఁడును వేలువేలు వైపులను ప్రవేశింతురు)

బ్రథు— మా పెద్దతండ్రిగా రళ్ళమేధయాగదీక్షితులై యళ్ళము వెంట మాతండ్రి

గారి ననిపిరనియు, వారు మాపురము సమీపమునకు వచ్చి రనియు వింటిఁ గావున నెదురేగి వారిని బురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి సన్మానించి జన్మమును గృహార్థముగాఁ జేసికొనియెద. (సరిరమించి) అరుగో, తండ్రిగారు: (సమీపించి)

చ. తనయుఁడ బ్రభువాహనుఁడఁ దండ్రీ: భవచ్చరణాబ్జ దర్శనం
బునఁ గృతివైతి, మజ్జననమున్ గడు మాన్యత గాంచెఁ, బద్ధుణం
బున కొకసారి వచ్చి పరిపూత మొనర్చుగ వేఁడుకొందు. మ
జ్జనవి యిటల్ ననుం బనిచె, సర్వము విన్నప మాచరించితిన.

అల్లదె, యమాత్యపురోహితసామంతాదు లందఱును దమ రాకకై యెదురు చూచుచున్నారు. కృపావలోకనంబుల వారలనెల్ల వీక్షింపఁగోరెద.

ద్రావ—(తనలో) మూఁడుమూఁటల నితఁడు నిజముగాఁ బాండవమధ్యమునిపరెనె యున్నాఁడు. నాటకమైనను వేషము లిట్లుండిన నదిరమణీయముగ నుండును.

దర్శ—(తనలో) ఓహో, తమ్ముఁడా: నిన్నుఁజూచి యెంతకాల మైనదోయి: నేటి కీ నాటకులకకన మరల నినుఁ జూడగగ్గెను.

భీము—(తనలో) ఇతఁడా, బ్రభువాహనుఁడు: తమ్మునికి నితనికిని భేదమే కను పట్టదు.

సహ—(తనలో) ఇందుల కన్న యేమని యుత్తర మిచ్చునో?

సహ—(తనలో) కొమరుఁడు వచ్చి నమస్కరించినఁ గోగిలిండుకొని గౌరవింపక యేమో కోపముగా నుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు.

అట్ట—(అనాదరముతో)

ఉ. “నా కొమరుండ” వంచు నెటు నమ్ముదు? నళ్ళముఁ గట్టిపెట్టితో?

వీఁక నెదిర్చితో? యిదియు విం దగునే నరపాలనూతి? కీ

రాక, గనుంగొనంగ నిను “రా కొమరుండ” వటన్నమాటతే

లోకము విశ్వనింప దెటులో యిఁక “నాకొమరుండ” వన్నచోన్.

దర్శ— దేవీ: చూచితివా తమ్ముని యవివేకము: నేను తెప్పిన సంగతులు మరచి నట్లున్నాఁడు. తనంతటఁ దానే కయ్యమునకు దిగుచున్నాఁడు.

ద్రావ— నాదా: యిది నాటకము గదా: కవులు వారి వారి యిష్టానుసారముగాఁ గల్పింతురు.

భీము— అవును. ఏవనినట్లే, లేనిదో నిట్లు విరుద్ధముగా నతఁ డెన్నఁడును మాట రాడఁడు.

బ్రతు — (చిన్నవోయి తనలో) అక్కటా : లోకోత్తరుఁడైన వివేకి తండ్రి యేమి కతమున నిట్లాడి యుండునో? నే నెంత సంతోషమున నిక్కడికి వచ్చి తినో యంత విచారముగాఁ బోవలసిన వాఁడ నైతిని. కానిమ్ము. ఏమైనను జనకునితో వివాదము సమంజసము గాదు.

క. “జనకునికి విరోధించిన । తనయుఁడు తనయుండు గాఁడు తల్లికిఁ దత్పుత్రుని కతన సతీమణి గా । దను నవయశ మబ్బు” వందు రమలమనీషుల్.

ఇంతకు నన్నీ యనఁముఁడు మాతామహ కుటుంబమున కిచ్చివేయుటం బట్టియుఁ బుట్టినది మొదలించుకఁ జూడకుంటం బట్టియుఁ ప్రేమబంధము తెగి యుండును. “స్నేహము ప్రవాసాశ్రయమున నశించు” నని కదా పెద్దలు నెప్పుడుచుఁ (మరలి పోవుచు) తల్లికడ తరిగి అపె యేమనునో చూచి కాని యెందులకును స్వతంత్రింపఁగూడదు.

గీ. గర్భమునఁ బదిమాసముల్ కష్ట మనకిఁతన్ను దరియించి మోసి యంతటనబంధమైన వేదనఁ జ్రనువించినట్టి తల్లి । జనకుఁడన్నను హెచ్చగు కళగుణంబు.

దర్శి — పాపము : తలవంచుకొని మరలిపోవుచున్నాఁడు. (అతని నుద్దేశించి) తండ్రి : కుదుకులోద్భవుండ వగు నీ కిదియే యుచితము. ఎవ్వరో యొక్కరు దక్క మన వంశంబున నవిసీతు లిప్పటికి జనింపలేదు.

ద్రౌప — ఇది నాటకము. అటు చూచుఁడు, ఒక నాగకన్యక ప్రవేశించుచున్నది.

(ఆంత నులూపి పాతాళము నుండి ప్రవేశించును)

భీము — ఈమె యెవరో?

నకు — చిత్రాంగద యేమో?

నహ — చిత్రాంగద నాగకన్య గాదు గదా : రినఁబోవుచు రుచు లెందుకు? ముందు తేలవచ్చును.

ఉలూ — కుమారా : యిట్లు నిర్విణ్ణమానసుండనై యేగుచుంటివేమి? మీకల్లి మాత్రము నిన్ను “రణము చూసె” మను ననుకొంటివా? తండ్రి మనోరథమ్ము నెఱవేర్చుము. కూరులకుఁ దండ్రియుఁ గొడుకును నన్నయఁ దమ్ముఁడు నను భేద ముండదు. అందులోఁ బొందువంశసంజాతులకు బొత్తిగా బాంధవ్య మవిచార్యము.

దర్శి — ఈమె యెవరో గాని మంచిసీతియే బోధించుచున్నదే, అక్కటా! నా కతన వంశమున కెట్టి దుష్కిర్తి వచ్చినది. దేవీ! చిగురుమాట నీవు వింటివికదా?

ద్రౌప — నాటకము గదా, దీనిని మన మంత లెక్కగాఁ జూచుకోరాదు.

ధర్మ— ఎందుకుఁ జూచుకోఁ గూడదు? ఇం దసత్య మేమున్నది? నేను బంధు
భూతుకుఁడను గానా యేమి?

ద్రౌప— అగుదురు. కారు; దాని కేమి? అటు చూడుఁడు.

బ్రాహ్మ— (తనలో) ఎవరీమె; ఇంతకును నాలో నే ననుకొన్నసంగతు లెట్లు గుఱు
తించినది. (ప్రకాశము) తల్లీ! ముందు నీ వెవ్వరవో నా కానతీయవలయు.

తే.గీ. కార్తీకేయుని జననివో? కాక మన్మథాంబవో? జయంతు తల్లివో? యల్లసప్త
ఋషులమాతవో? త్రిభగమ్ములెల్లఁ గనినఁయాచి క్తివో? పదియింపుమచ్చైనాకు.

భీము— అడుగఁ దగిన సంగతి నడిగినాఁడు.

నకు— ఇంతకు నీమె “యితనితల్లి మాత్రము గా”దని తేలినది.

సహ— అంతయు నిప్పుడు విస్పష్టమగును.

ఉలూ— తండ్రి! నీకు నేను బెద్దతల్లి నగుదును. మీ యమ్మరన్న మున్న
మీతండ్రి నన్ను గాంధర్వవివాహమున పరియించె. నాపే రులూపి. పాతా
ళము నివాసము, నాగకన్యకను. నీ వియ్యెడఁ దల్లిబెనుక దల్లిదగు నామాట
విశ్వసించుము. తండ్రి మనోరథం బీదేర్చుము.

సహ— ఇక్కడికిఁ దేలినది కదా!

నకు— వధూనికా! నమస్కారము.

భీము— ఇది నాటకము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) నాథా! మీతమ్మునికిఁ దీర్థయాత్ర జహానివృత్తో జరిగినదినుఁదీ!

ధర్మ— (అనాకర్షితముగా) ఈమె యాకారము జూచినఁ బరమపతివ్రతవలెఁ బొడ
కట్టుచున్నది. ఇంతకు మున్ను వినికియు నిందుకు భిన్నముగా లేదు. అట్టి
యామె యేలోకో, యిప్పుట్ల నిట్టి దురుపదేశం బొనరించి కుమారుని
మనముఁ ద్రిప్పుచున్నది!

ద్రౌప— దురుపదేశమేమి? “తండ్రియాజ్ఞను శిరసా వహింపు” మని బోధించు
చున్నది.

ధర్మ— నీవు పక్షపాతముగాఁ జెప్పుచున్నావు. “చెల్లెలుగదా!” యని చెల్లెలిమాట
సాధించుట విషృక్షపాతము గలవారల కుచితమా?

ద్రౌప— (నవ్వి) ఇంతకు విది నాటకము గదా!

ధర్మ— నా మనమునకు విది నాటక మనిపింప కున్నయది.

ద్రౌప— కా కేమి, యటు చూడుఁడు.

బ్రాహ్మ— (తనలో) ఈ సంగతి తల్లికతన మున్ను విని యున్నదే. ఇంతకు మా
యరువురకును రణము దైవచోదితమై యున్నది. లేనిచో నీపె కాకతాళియ

ముగా నియోజకు వచ్చి యిట్లేల తోచించును. (ప్రకాశము) తప్పు నియాజ్ఞ నిర్వర్తింతును.

ఉలూ— నాయాజ్ఞగాదు, తండ్రీయాజ్ఞ.

బ్రతు— ఉభయమును మాన్యులే కదా, ఇదిగో, యద్దనన్వర్తించినై యరుడెంచె దను. (విష్కృమించును)

చర్మ— (తనలో) “ఇది యుచితము గా”దని తమ్మునితో తోచింపుదునా? లేనిచో నేమిచిక్కువచ్చునో? అయినను గొంతసేపు చూచి యిట్లానరింప వచ్చును.

ఉలూ— (తనలో) అకృత్యమైనను నవనరముం బట్టి చేయఁబూనినందుల కిక్కొమరుం దంగీకరించెను. లేనిచో నిష్టుహానుభావునికి ధీష్ణవధజనితదోషంబు వేయి జన్మంబు లనుభవించినను చీటదు. ఇంతకు పనుపు లనుగ్రహించి యిట్టి యుపాయ మొనరించినారు. (పరిక్రమించి) అడుగో, నాప్రియుఁడు! తిరిగియు నెన్నొక్క కీతని చర్మనమునకు నోడికొంటిని! ఇంతకు నాచెట్టి వట్టినదిమొద లేదియో యొక చిక్కిమ్ముహానుభావికిఁ దటస్థించుచునే యున్నది. నేను దురదృష్టవంతురాలను. అంతియ కా దిప్పుడు వరచు దుర్మార్గురాలనుగూడ నగుచున్నాను. కానిచోఁ దండ్రికిని గొమయనకును పైరము పెట్టుదునా? చిత్తమా! యొక్కొంతసేపు కాతన్య మవలంబింపుము. లేనిచోఁ గార్యము నెఱవేఱదు.

భీము— అడుగో! కుమారుఁడు నన్నద్దండై వచ్చినాఁడు.

(బ్రతువాహనుఁడు ప్రవేశించును.)

నకు— ఇతఁడు రెండవ యభిమన్యుఁడే.

నహ— ఏమో? వినియముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

బ్రతు—న. తనుఁగోను మయ్య తండ్రి! యొక గాండివమున్ నగుజం బొనర్చు “ఏ యనుమతియో ప్రదాన” మని యాహవమున్ బొనరింప వచ్చినాఁ.

తను; దనయుండు వీఁ! తను కటాక్షము చూపంగఁ బోకు; మేనునున్ గవకర మూనఁ “దండ్రి” వని; కాఁదగు నెయ్యదియో రయమ్మునన్.

చర్మ— ఓహో! చిలికి చిలికి గాలివాన యగుచున్నదే!

ప్రొఫ— మీతమ్ముఁ డేమో యానందముతో ననుచున్నాఁడు, వినుఁడు.

అచ్చ— (సంతోషముతో) కుమార! నీ మ్రొక్కిప్పుడు నైకొంటిని. ఇదిగో! ఆశీర్వాచనము.

కీ. మనుముచిత్రాంగదను పీఠమాతః జేయు మెలమి మాకు యశస్సునుగలుగజేయు
మస్తిర శరీరమున కేమి. యశము మనకు ముఖ్య ముద్దాన నీమది మునుఁగుఁగఱ-
డర్క— (తర్తఱపాటతో) దేవీ. వింటివా : తమ్ముని నోట నెప్పుడును రావి
మాటలు వచ్చుచున్నవి. శరీర మస్తిర మట! ఇట్లైందు కనవలెను ?
ద్రావ— అస్తిరము కాక మస్తిరమా! అం దేమి తప్పన్నది ? శేషము వినుఁడు.
అర్జు— రణభూమి నలంకరింపుము. ఇదె నేను వచ్చుచున్నాఁడను.

(నిష్క్రమించును.)

ధర్మ— వినుట కేమున్నది. రణమునకుఁ బ్రారంభించినారు. ఇదుగో, నేను పోయి
వారింజెదను. (లేవఁబోవును)

ద్రావ— (చేయి పట్టుకొని) నాదా : యేమి మీవెట్టి : యిది నాటకముగదా :

ఉలూ— ఇక్కడికి నేను నగము కృతార్థులను. తక్కిన కొదువ శీఘ్రముగనే
తీయవచ్చును. (పరికించి) కుమారుడు వింట నమ్ములు సంధించియును
నెండులకో ఊల మొనర్చుచున్నాఁడు. అవును, ముందు తండ్రి విడిచినం
గాని విడువఁడు. పరమపతివ్రత యగు చిత్రాంగదకును నఖండ సీతిధురం
ధరుం డగు విజయునకును పోడమి కుమార్తమున సీతఁ డడుగువెట్లునా?
అదిగో. నాదయితుఁడే ముందుగా నమ్ములు విడుచుచున్నాఁడు. అక్కటా:
కన్నకొమరునిపైఁ గఱకుటమ్ములను విడుచుటకు నాదా. సీతఁ జేతు లెట్లు
వచ్చినవి : బలే : యొకరికన్న నొకరు : తండ్రి శరములలో నొక్కటియుఁ
దక్కకుండఁగ నన్నిటిని నొక్క యమ్ముననే చూర్ణము చేసినాఁడు. (విని)
నాథుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

క. మెచ్చితిఁగదోయి : మదికిఁకా : వచ్చెను నీవర్య : “పాండువంశమ్మున ను
ద్యవృతికు లెందుఁ గల” రను. నచ్చెరు విది యొరవఁగఱక యఖిల బగతికిన్.
ధర్మ— దేవీ : నన్నెందుకు వారింజెదవు ? సుతి మించుచున్నది. ఎవరో యొకరు
తెగక తీరదని యూహించెదను.

ద్రావ— నాదా : “యిది నాటక” మని యెన్నిసార్లు మనవి చేసినను మీ మన
మిట్లు పరాయత్త మగుచున్నదేమి ?

ధర్మ— కొలఁది దినములక్రిందట నాకొక దుస్వప్నము వచ్చినది. అప్పటినుం
డియు నామనము మనముగా లేదు.

ద్రావ— ఇన్నాళ్ళనుండియుఁ జెప్పరైతిరేమి : దాని పర్యవసాన మెట్టిది ?

దర్శ— పర్యవసానము శుభముగా నుండఁ బట్టియే యంతవఱకు జీవించఁ గలిగితని.

ద్రౌప— అట్లయిన నితఁ బరితాప మెందులకు ? స్వర్థచిత్తులై కనుఁగొనుఁడు.

ఉలూ— (తనలో) ఈ యుద్ధ మొకలాగు జరిగినచోఁ గదు నెన్నదగి యుండును.

వీరలకుఁ బరస్పరజ్ఞాన మిందుక ప్రతిబంధించుచున్నది. (చూచి) ఓహో!

తుదకుఁ జూడఁకయ్యము గాకున్నదే ? ఒకరి నొక రెట్లు కొట్టుకొనుచున్నారో!

ఇట్లు లిఁక నొక క్షణకాల మున్న నొక్కరే కాదు. ఇరువురును ద్రెళ్ళవల

సినవారే. వల దని వారెందునా ! (యోచించి) అయ్యో! మరల నజ్ఞానమునఁ

బడుచున్నాను. వారించినచో ఘటించిన లాభమేమి ? పంజీవమణి దగ్గఱనే

యున్నది. ఓయమెందుకు ? పాపము : ఈసంగతి విని చిత్రాంగద నన్నే

మని నిందించునో !

(అంతః దత్తపాటుతోఁ జిత్రాంగద ప్రవేశించును)

దర్శ— (చూచి) డేపి ! యిది నాటకమే యైనను నేను జూడఁజాలను. “ఇంత
టితోఁ జాలింపు” మని భీమునికిఁ దెలియఁ జేయుము.

(కన్నులు మూసికొనును)

ద్రౌప— నాథా! మర్య మానిపించినచో రసాభాసముగ నుండును. అటు చూడుఁడు.
మఱియొక దివ్యసుందరవిగ్రహముగల యెలనాగ విచారించుచు వచ్చు
చున్నది.

చిత్రా— (అత్రముతో) తండ్రీ, తండ్రీ! యెంతటి యకృత్యము నొనరించుచున్నావు.
ఉడుగు ముడుగుము. (రంగమునకుఁ బోవుచుండఁగా)

ఉలూ— (తనలో) ఇది గొప్పయంతరాయముగాఁ దోచుచున్నది. ఈమె నెట్లు
వారెందును ? ఇట్లగుంగాక. (చేయి చట్టుకొని) అక్కా! ఇటు చూడుము.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా! వీవిక్కడ నుండియే కొమరుని దుష్కృత్యమును
వారింపకుంటివా ?

భీము— తమ్ముడా ! ఈమె చిత్రాంగద కాఁబోలును.

నకు— కావచ్చును, కొమరుని వారింపుటకై పోవుచున్నది.

సహ— వధూనికా ! నచస్కృరము.

ద్రౌప— (నవ్వుచు) ఇది నాటకము.

ఉలూ— (తనలో) ఇప్పట్ల నవత్యమాడక తీరదు. (ప్రకాశము) నాయావచ్చుక్తిని
జెప్పి చూచితిని. విన్నారకారు. అయిన నేమిలే, కొంతనేపటికి వారే
యూరకొందురు.

ధర్మ—(కోపముతో) ఓ! జాతిలక్షణము పోగొట్టుకొన్నావు కావు. లోపల విషము పెట్టుకొని పైకిఁ దేనెమాటలు చెప్పెద నేమి? ఇదియంతయు నీవు చేసిన పన్నుగదకాదా: ఆడుదానవై పోతివి లేనిచో నీబ్రదు కేమియగునో!

ద్రోప—నాదా: వృథాగా నీదీనురాలిపై నెందుకుఁ గోపించెదరు?

చిత్రా—(తనలో) ఏమి, యీమె యిట్లుచున్నది: ఇంచేమైనఁ గపటములేదు కదా: (ప్రకాశము) నన్నుఁ బోనిమ్ము. నేను వారిం చెదను.

ఉలూ—నీవు వృథా పరిశ్రమము పడుటయ కాని, లాభములేదు, విసరు. ఇంతకు వియ్యది వినోదముగా నొకరి శక్తి యొకరు పరీక్షించుకొనుట కేర్పడిన తయ్యమే గాని మఱియొకటి కాదు. “కొమరుఁడు తనయంతవాఁడగునో కాఁదో” యని నాధునకు నందియము గల్గినది. అది తీలుచున్నది.

ద్రోప—(తనలో) ఈమె మొదట నుండియుఁ గుటిలముగానే వర్తించుచున్నది. నిజముగా నిట్లు జరిగినేని యీమె యట్లాచరించుటకుఁ గారణమేమో?

చిత్రా—(చూచి) అయ్యో, అయ్యో! ఇట్టి విపరీత మెచ్చటనేనిఁ గలదా: ఇది పరీక్షకై యైనచో నింత పొరముగా నుండునా? నీవెఱిగియే దాచు చున్నావు. నన్ను నిర్బంధింపకుము. పోనీ, వినకుండురుగాక, నామనోభిప్రాయ మెఱిగించి నాధునియెడల నిరపరాధిని నయ్యెదను నన్నుఁ బోనిమ్ము.

ధర్మ—(తనలో) ఈమె పోయి చుద్య నిలిచినచోఁ దప్పక వీరు రణ ముచుగుదురు.

ఉలూ—(తనలో) ఓహో! యీమె నాఁగుట దుర్బలముగా నున్నదే: (ప్రకాశము) శ్రీలు పంగరభూమికిఁ బోవు ఊచితముగాదు. నామాట వినుము. (గట్టిగాఁ బట్టుకొని యాపును.)

ధర్మ—(తనలో) ఔరా: యీభుజింగి దౌర్మార్గ్యము: ఏదో యొక యడ్డు వెట్టి యీమె నాఁగుచున్నది. (ప్రకాశము) సాధ్యమే: యీ వామగామినితో నేమి? నీవు పోయి వారింపుము.

ద్రోప—నాదా: నాటక మాచునపుడు సభ్యులు మాట్లాడుట పరిహాస్యము కాదా:

చిత్రా—(చూచి) అయ్యో! అయ్యో! కొమరున కెట్టినారసము వెన్నుచ్చి పోయినదో! అక్కటా! ఆకోపముచేఁ గొమరుఁ డర్థవంద్రాప్తమును బ్రయోగించుచున్నాఁడు. దైవమా: యేమి చేయుదును? కరువు, వీపు, నిందెవరి యాపదఁ జూడఁగలను.

ద్రోప—(తనలో) పాపము: ఇప్పుడీమె యవస్థ యెట్లున్నదో?

ఉలూ—ఎవరికి భయములేదు. కొందెము పేపు కాకుము.

ద్రౌప— (తనలో) ఈమె చైర్యమేమో : విశ్చింతగా మాటలాడుచున్నది.

చిత్రా— (చూచి) అక్కా : అక్కా : యెంతదుర్మార్గరాంపైతివి : అదిగో !

నాధుని శిరము తెల్కినది. అయ్యో : అయ్యో : (మూర్ఛిల్లును)

చర్య— (కోపకోకముతో) దేవీ : అదిగో : నన్నువారింప విచ్చితివికావు. తప్పుని శిరము దెగినది అయ్యో : అయ్యో : (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప— అయ్యో : అయ్యో : (మూర్ఛిల్లును)

నకు— (మూర్ఛిల్లును)

నహ— (మూర్ఛిల్లును)

భీము— (దుఃఖముతో) అక్కటా : యిది యేమి విరుద్ధము : దీష్టప్రోబాదులతోఁ బోరునప్పుడేని నాతమ్మున కిట్టి దురవస్థ యెన్నఁడులేదే : ఇయ్యది నిజమై యుండునా : (చైర్యము చెప్పుకొని) కల్పితమై యుండును. (నలుచెసలు పరికించి) ఇది యేమి వీరందఱును మూర్ఛిల్లిరే : (అటు చూచి) ఓహో ! కుమారుఁడును ద్రెళ్ళినట్లున్నరే. రథముపైఁ బడియున్నాఁడు. (యోశించి) ఇది కేవల మనత్యము. తుట్టకుదకిట్లు నాటక మెప్పుడు నమాప్తినొందఁ గూడదు. వీర లిరువురును దిరిగియు బ్రదుకుట యుండవలెను. (సంకయ ముతో) తలదెగిన తమ్ముఁ డెట్లు బ్రదుకును : (కోపముతో) ఓరీ : పండిర మ్మన్యా. సూత్రధారా : యిట్టి దుష్టనాటక మెట్లు ప్రదర్శింపుచుంటివిరా : ఇదిగో : నీకల పగిలినది. చచ్చితివిరా, లక్షణజ్ఞానవిహీనులైన కుంతలు చెప్పిన నాటకముల నాది జగమును మోసము చేసెదవురా : దురాత్మా :

సూత్ర— (భయముతోఁ బ్రవేశించి) అయ్యో : నైపుఁడు. వీర లిరువురు విస్ఫుడే జీవించురు. ఇది మహాలక్షణవేత్తలనుఁ ద్రికాలజ్ఞానునగు కైలాసశిరో మణి భట్టాచార్యుల వారిచే రచింపఁ బడినది. దేవరకోపముచే మద్యనాటకము విరస మగుచున్నది. అనుగ్రహింపవలయును.

చర్య— (మూర్ఛియైతివి) అదిగో : “త్రికాలజ్ఞా :” ధనుచున్నాఁడు. ఇది యిట్లు జరుగఁ బోవునని యెఱిఁగి ముందే వాల్మీకివలె వ్రాసియుండును. ఇంతకు విది విక్కమే. అయ్యో : అయ్యో : (స్మృతి నభినయించి) గంగాశాపము వలన విట్లు జరిగినను దిరిగియు జీవించవచ్చును. (సూత్రధారు నుద్దేశించి) ఓయీ : త్వరగా నెఱవేర్చుము. చూడఁజాల కున్నారము.

సూత్ర— చిత్రము (విష్కమించును.)

భీము— (ద్రౌపదిని దమ్ములను లేపఁ బోవును.)

దర్శ—(వారిచి తమ్ముడా : వీరు తిరిగియు జీవించువఱకును చీరలను లేవకుము. వీరు చూడఁజాలరు. ఇంతదనుక నాటకమని యెఱిగియు నిప్పుడు వీరు తన్నయలై యుండురు.

ఉలూ—అయ్యో : దైవమా : యెంత పని జరిగినది : కుమారుడు మూర్ఖుని నాడు. నాధుడు త్రెళ్ళినాడు. అక్కటా, అక్కటా : యెంత మందభాగ్యురాలను : (స్మృతి నభినయించి) నేనుగూడఁ దన్నయలాలలై విచారించుచుంటి నేమి : ఇది సంతసించఁదగిన యవసరమేకాని విచారించఁదగు నవసరము కాదు. ఈ రూపముగా నితని పాపము కాంతించినది. (చిత్రాంగదం జూచి) అయ్యో : ఈమె యిప్పటికిని మూర్ఖుడై యెరియలేదు. (అలోచించి) ఇది యీపె కీనమయమున నుపకారమే. వారలం బ్రతికించి పిదప నీపెకు శిరోపధారము తొనరించెద. కానిచోఁ బతిసుతమరణము లొక్కటఁ జూచి యీమె భరింపనేరదు. హృదయమా : దైర్య మవలంబింపుము. నన్నక్కడికి రయమునఁ గొనిపోము. (నిష్క్రమించును)

చిత్రా—(మూర్ఖుడెరిసి) అయ్యో : అయ్యో : పితృఘాతుకుఁడగు కొమరునిం గన్న నాకెట్టి యాపదయైనను రావచ్చును. (తన్నుబలిచి) అక్కటా : కొమరుడు గూడఁ ద్రెళ్ళినాడు. శివ శివా : పరమేశ్వరా : యెట్టియాపద దెచ్చి పెట్టితివి : (లేచి శవములదరికిఁ దోపుదు మధ్య మూర్ఖులను.)

(అకాశమునఁ బువ్వువృద్ధి, సతీసుతపమేరముగ నచ్చునుడు ప్రవేశించును.)

దర్శ—(సంతోషముతో) దేవీ : (ద్రోపపదిని లేపును.)

పీము—(సంతోషముతోఁ దమ్ములను లేపును.)

అట్ట—(ఉలూపింజూచి తనలో) ఇట్టియుపకృతి నాచరించిన యీమె యెవలై యుండునో : (స్మృతి నభినయించి) ఉలూపి కాదుగదా :

ద్రోప—నాదా : వీరు మరల నెట్లు బ్రతికినారు.

దర్శ—అనాగకన్యక యెట్లో బ్రదికించినది యవి యూహించెదను.

పకు—మొదలఁగయ్య మెందుకుఁ బెట్టవలయునో :

పహ—పాపము : ఆమె యే మెఱుఁగును : అన్నయే కదా స్రవమకారణము :

దర్శ—దీని కేదో యొకకారణ ముండితీరవలెను. ఆమె మాత్రము పరమ యోగ్యురాలు.

ద్రోప—మీరిందఁక నాపెను. దూతీతిరి కదా :

ఉలూ—అక్కా, చిత్రాంగదా : లేము :

అర్జు— (తనలో) సంశయమేమి? ఈమె నిక్కముగా నులూపియే! ఇప్పటికి విస్పష్టమైనది. కానిచో “అక్కా!” యని యేల పిల్చును? ఐనను ముందుఁ దేలకుండునా? కాని యిక్కడి కెందులకు వచ్చినదో!

చిత్రా— అయ్యో, అక్కా, యెంతపనిఁ జేసితివి! నన్నుఁ బోసీయవైతివి. దైవమా నీకు నే నేమి యపకృతి చేసితివి.

ఉలూ— కన్నులు తెలుపుము. అడుగో! కొమరుఁడు, ఇడుగో! నాడుఁడు.

చిత్రా— తల్లీ! నేను చూడఁజాల, నన్ను నిర్బంధింపకుము. నాకుఁ జితిఁ బేర్చింపుము! నాధునిఁగూడఁ బోయెద!

ద్రౌప— పాప మీపె యింకను వారు జీవింపలేదనియే యనుకొనుచున్నది! అక్కటా, యిట్టికష్టము క్రతువులకైన వలదు.

ఉలూ— అట్లు దటస్థిందించినచో నీవు పోవుదానవును నేను నిల్చుదాననునా! అరుగో! సజీవులై పీయెడుట నున్నవారు విలోకింపుము!

అర్జు— (తనలో) నిక్కముగా నీమె యులూపియే!

చిత్రా— (చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీనిచిత్రము? ఇది కలయేమో? (నిగ్గుతో నర్జునికి నమస్కరించును)

ద్రౌప— ఓహో! యీమె సౌందర్య మనుసమానము గదా!

అర్జు— దేవీ!

తే. గీ. వీరమాతవై యెక్కుడు పేరుదెచ్చి! నట్టి నీకేమి దీవన యాచరింతు

నిన్నుఁ బెండ్లాడు పలము నందితిని నేను! సతికతనఁ గాదె యశ మయశ

మును బితికి!

ఉలూ— (నిగ్గుతో నమస్కరించి) నాదా! ఈతప్పంతయు నాది. నన్నుక్షమింపుము.

అర్జు— (తనలో) ఏలోకో! యీమె పరమోపకారిణి యయ్యు నిట్లు నొడుపుచున్నది. [ప్రతాపము] ఇందు నీయవరాధ మే మున్నది? అంతయునాదే!

బ్రథు— (తనలో) ఈమె నన్నుఁ బ్రేరేపుట కేదో హేతు వుండవలెను.

చిత్రా— మిమ్ము నిరువుర వారింపఁ బోయెడి నన్ను “వియ్యది కలహముగాదు వినోద” మని చెప్పి యాఁచినది.

అర్జు— (ఉలూపిం జూచి) చెలీ! అందుకా, నీ విట్లు సంశయించుట! అట్టియెడ నెవ రర్థమైనను లాభములేదు. అది గాక వీరపత్నులకును, వీరమాతలకును నది సమంజసము గాదు.

ఉలూ— నాయవరాధ మంతమాత్రమే గాదు, ఇతఁడు “కంద్రితో సంగరమొనర్చుట బొత్తిగాఁ బాడి గా”దని మరలిపోవుచుండ నేఁ బరికల్పితి.

ద్రౌప— ఎందులకుఁ బురికొల్పితివో యదియే తేలవలసి యున్నది.

అర్జు— మంచిపని చేసితివి. వీరమాతలలో నగ్రగణ్యులాల వైతివి. కావుననే.

క. నీకొమరుఁ డిరావంతుఁ డ । నేకానీకముల నని జయించి తుదకు వె

న్నీక సమరాంగణమ్మున । నే కాయము విడిచి స్వర్గ మేగె మృగాక్షి :

ధర్మ— అయ్యో, వెట్టి తమ్ముఁడా ! ఇప్పు డీమెకు మరల నాసంగతి యెందులకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి.

ఉలూ— (కన్నీరు వించును.)

చిత్రా— అక్కా ! ఊఱిడిల్లుము. రాచకొడుకుల కిది యుచితమేకదా :

అర్జు— దేవీ ! నాగరాజనందని :

క. ఏరికవివిచారింపుద । మోరాజీవాక్షి ! కొమరు లొక్కటఁ దెగి రి

భారతరణమున విది భూ । భార తరణమగుట నట్లు పనుపడె నబలా :

ద్రౌప— అక్కా ! ఐదుగురుకొమరులను నేను మ్రుంగితిని. ఏమిచేయుదము ?

ఊఱిడిల్లుము. (కన్నీరువిడుచును)

ధర్మ— దేవీ ! ఊరడిల్లుము.

చిత్రా— ఆయనకుమాత్రము కొమరుఁడు గాఁడా : విచారము లేకపోవునా ? శోకించిన ఫలితమేమి ? ఊఱిడిల్లుము (కన్నీరు దుడుచును)

ఉలూ— అక్కా ! తండ్రికిని గొడుగునకును గలహము పెంచెడి పాపజాతికి నాకట్టి కొడు కెందుకు దక్కును.

చిత్రా— వరమ యొగ్గురాలవగు నీవు మిన్నక యిట్టిపని నాచరింతువనిన నామది నమ్మకున్నయది. యందేదేనిఁ గారణ ముండి తీరవలెను.

ద్రౌప— (తనలో) ఊమె వితర్కము కడు క్లాభనీయము.

ఉలూ— కారణము లేకేమి ? “భీష్మునిఁ గవటోపాయమునఁ జింపినందులకై నాధునికి నరకబాధ తప్పక తటస్థించు” నని యొకనాఁడు వింటిని.

అర్జు— (తనలో) ఓహో, యెట్టి దుష్కీర్తి సంపాదించుకొంటిని :

క. హరివెప్పుఁ గాక యగ్రజాఁ । దఱ లే కటు లొప్పుగాఁక యక్కట ! నేనీ దురిత మొనర్ప నగునే : । శరీరములు వోవుఁగాని చన వపకీర్తుల్.

ధర్మ— (విచారముతో) అవును, తమ్ముఁడా ! దేహములు క్షణభంగురములుకాని కీర్త్యవకీర్తులు కల్పాంతస్థాయులు.

చిత్రా— ఎవరివలన వింటివి ?

ఉలూ— వసువులవలనను. భాగీరథివలనను.

ధర్మ— దేవీ : ఇక్కడికిఁ గొంత దేలినది.

ద్రౌప— తక్కినది గూడ విని కాని చెప్పఁజాలను.

చిత్రా— ఎక్కడ :

ఉలూ— గంగయొద్దను.

చిత్రా— తరువాత వారిని నీవేమి కోరితివి :

ఉలూ— పాదములపైఁ బడి యీ సరకమునకు నిష్క్రమి యేదేని యనుగ్రహింపక తప్పదని వేఁడు కొంటిని.

ధర్మ— సాధ్వీమణి : మంచి యుపకారము నాచరించితివి.

చిత్రా— వార లేమనిరి :

ఉలూ— ఇది తప్పక యనుభవించియే తీరి వలసిన దని నొడివిరి.

ధర్మ— సుకృతదుష్కృతము లారక యెట్లు తీఱును :

చిత్రా— సర్వవసానమును దెల్పుము.

ఉలూ— తుట్టతుదకు నీకని కొమరుఁడు బ్రభువాహమని చేతిలో నితఁ డొక పరిమృతం దయ్యెనేని యితని కీపావము తీఱు" ననిరి.

చిత్రా— తరువాత :

ఉలూ— మాకండ్రి యనుగ్రహమున నాకెట్లులేని సంజీవనమణి యంత దుర్లభము కాదని యెంచి, యట్లనే జరుగునట్లునుగ్రహింపుఁ దని కోరితిని.

ధర్మ— ఇక్కడికిఁ దేలినది. చచ్చినవాని నీమె సంజీవనమణిచే బ్రతికించినది. ఇంతకును నాకమ్మునికి గండము దాటి పోయినది. ఇతఁ గంగ యిచ్చిన కావము మఱొక్కపై యుండదు.

ద్రౌప— నాదా, అట్లనే యగుఁగాక : కాని యిది నాటకము. ఎంతవఱకు పత్యమో :

బ్రహ్మ— (తనలో) అట్టి యుజ్జీవనోషధ ముండుటం బట్టియే యీమె మా కలహమునకు సమ్మతించినది.

అర్జు— (తనలో) ఓహో, దీని ముఖ్యాంశ మిది :

క. పనువులు గంగయు నొక్కట : గునగునలాడంగ విని యగురుఁబోడి తదీ యసమాచార మెఱిఁగి యి వ్వసువులఁ బ్రార్థించి యిట్టి పరి నార్జించెన్.

చిత్రా— అక్కా : నిన్నొకటి యడుగుచున్నాను. జగదేక వీరుఁడగు నాథుని నీ శిశువెట్లు జయింపఁగలిగెనో : యని సందేహించుచున్నాను.

భీము— నాకును నిదియే గొప్ప సంశయము.

ఉలూ— నేనప్పుడే పనువులను ప్రార్థించితిని.

చిత్రా— ఏమని :

ఉలా— మీరమ్మహామహాని జయింపఁ దగు పామర్థముఁ గొమరునకుఁ గలుగఁ జేయవలయు నని.

బ్రతు— (తనతో) ఇప్పటికి నేను నిరపరాధిని.

సహ— తగినంత తృప్తిగా లేదు. వసువులు దుద్రునికన్న నెక్కువవారా ?

సకు— మహాదేవుడు భక్తవరాధీనుడు గదా : అయ్యనముని జయించుట మన మొక గొప్పగాఁ జూచుకొనఁ దగదు.

ధర్మ— తమ్ముడా : నీవు చెప్పినదే నదుత్తరము. వసువులకు మనపై ననుగ్రహ ముండదు కదా ?

గీ. ఒక్క వసు నంభ మగు భీష్మ నోర్చుటకుఁ ద

రంబు గాదయ్యె మును సమరమున మనకు ;

నట్టి వా రేర్చురఁట : పయి ననుజ మరణ

దోషదూషితు లఁట : యిందు దోష మేమి ?

చిత్రా— అక్కా : యింత పరిశ్రమము చేసి నాధునికి నరకముఁ దావిన నీ మేలు నే నేమని కొవియాడఁగలను.

ఉలా— స్వకార్యమునకై యేనింత క్లాపింపఁ దగను.

చిత్రా— కుమారా : జనకునకు నమస్కరించి త్తమాపజ కొరుకొనుము.

బ్రతు— (నమస్కరించి)

క. ఎఱిగియు నెఱుంగక చేసిన : పొరపాటు త్తమించి నన్నుఁ బుట్టని జరమా దర మొలుకు కటాక్షమ్ముల : నరయుము నీయాజ్ఞ యేదియైన నొనర్తున్.

అట్లు— (కొఁగిరించుకొని) తండ్రి : నీవెందుకు త్తమింపఁబడవలయును ?

గీ. నరకముఁ దరించుటకుఁ గదా : నరులు కొమరు

లం గనుఁజి నీకతన నా పరిమ్ముఁ గంటి.

నాత్మజాఁడు తండ్రికన్నను నధికుడైన

యప్పుడే కద తండ్రికి నబ్బు ముదము :

అనేకులఁ గొమరులఁ గన్నను నేను నీకతన ధన్యుండ. నీమనమ్మున నిందు లకు లేకమ్మును సంశయము వలదు. వచ్చి వైత్ర పూర్ణిమ నాటికి నీతల్లి లిద్దఱి తోడను నశ్వమేధమ్మున కరుదెమ్ము.

బ్రతు— (వినియముతో) జనకుని యాజ్ఞ శిరసా వహించితిని. తండ్రి : ఒక సారి పురమ్మునకు విచ్చేసి పిదప దయచేయవలయు నని ప్రార్థించెదను.

అట్లు — కుమారా : నేను దీక్షఁ బూనిన కతన నిప్పటికి రా వలనుపడదు. కావున న న్నుపరోధింపకుము. నీవు నీతల్లలలోఁ బుత్రమునకుఁ జనుము. న న్నునువుము. నేనింకను గాంధారాది దేశము లి య్యక్కముతోఁ జరింపవలయును. ఇప్పటికే యన్న నాకై యెదురు చూచుచుండును.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

(ఇది అంతర్నాటకము.)

ధర్మ — (దెసలు పరికించి) తమ్ముడా : యింతలో నెక్కడి కేగితివి :

ద్రౌప — ఇప్పటికి నాటకము పరిసమాప్తమైనది. పాత్రము లన్నియు నిష్క్రమించినవి.

ధర్మ — చ. అరిగెఁ దురంగమమ్మువెను కర్ణునుఁ దెంతయొ కాలమయ్యె; నం
గరములె తారినించెనో? నుభమ్ముగ దేశమె చూచుచుండెనో ?
యెఱుఁగఁగ రాదు. వార్తయును నిప్పటి కియ్యేడ కంపఁ దయ్యె; ద
త్తఱవడు మానసం బకట; తమ్మునిఁ జూడక యెట్లు లోర్చెదన్.

భీము — అన్నా : సకల భూచక్రముం గ్రుమ్మరి కాని రా వలను పడదు కదా :
అది గాక మధ్యమధ్య యుద్ధములు దటస్థించుచున్న ట్లిప్పటి నాటకము వల
ననే మనకు విస్పష్ట మగుచున్నది.

ద్రౌప — నాటకముమాట కేమి గావి తగిన సహాయు లెవ్వరును లేకుంటదే
నా మనము కొందల ముందుచున్నయది

ధర్మ — అట్లనకుము. ఇదియును సత్యమే యై యుండును. “త్రికాలజ్ఞః” డని
కదా యక్కవినిఁ జేర్చొవిరి.

నకు — దేవీ : అసహాయశూరునకు సహాయ మెందులకు ?

క. ఖండవ మేర్చెడు తటి గో । మండలి మరలించినపుడు మఱి యెవ్వరు తో
డుందీరి? కోరం డాతం । హం దెద్దియు గాండివమ్ము నొక్కఁడు దక్కన్.

సహ — దేవీ, పాంచాళి :

గీ. శూలికన్నను జగముల కూరు లొరులు లేరు గదః యమ్మహాత్ముతోఁ బోరు నపుడె
అన్న యసహాయుఁ డితరుల నెన్నవేల యకవి లావు నెఱింగియు వెతలు దగునె.

భీము — తమ్ముడా : చక్కఁగ నొడివీతివి.

క. అన్న యిటు లాచరించిన । వెన్నేనియుఁ గలవు దురము, లిది యొక లెక్కా :
మొన్నటి బవరం బంతయు । నన్న పయిం జెల్లె నమట కభ్యంతరమే ?

ధర్మ— అది యట్టిదియ. యైనను నెవరికిఁ దగినట్లు వారు పాటు పడుటం బట్టియే జయింపఁగలిగితిమి. ఇందులో నొకరి కొకరు దీనిపోవు వారెవరునుగాదు.

చ. అలఁకురె ద్రావదేయలు ? మహా జలశాలి మహాత్కచుండు దాఁ
గొలఁదియె ? శౌరి యల్లున కొకం డీల సాటియె ? సాత్యకిన్ దగం
బలికిన నోట నింకొకనిఁ బల్కఁ దరంబె ? కవల్ నిరస్యలే ?
బలమున నీకు సాటియగు పార్థివు నొక్కని నేనిఁ గంటిమే.

ద్రావ— నాఁడు సౌగంధికకుసుమానయనమున కి య్యనము సంపినయది మొదలు
నా కొంటిగా నిం దెవ రెయ్యెక కరిగినను మన సౌప్పడు.

ధర్మ— అవును. అప్పటి యలబడి కితఁడు గనుకనే కాని మఱియొక్కని కా
ముక్కడి రక్కసుల బారిఁ జిక్కకుంట పూకిక్కి. ఐనను గార్యావసర
ముం బట్టి యొంటరిగా నితని సంప వలసి వచ్చినది.

సకు— అవసరము లేదని యూరకొనిరి గాని బావ సంపినచో వెళ్ళనే వెళ్ళను.

సహ— అవును. అట్లొనర్పవలసినది. వారిరువురకు సఖ్య మసామాన్యము.

ధర్మ— నిజమే కాని, కొంచెము సంశయించితిని.

క. మనకున్ సంది యొనర్బంగఁ జనుదెంచిన నాటఁగోరె శ్రాంతి యనుట యొ
క్క నిమేషమును నెఱుంగఁ డి । తని నిత మోమోట పెట్టె ధర్మం బగునే !

ద్రావ— ద్వారకనుండి యెవరేని శ్రీకృష్ణుని యనుదరులు వచ్చిరేమో ? ఆ సమీప
మున నున్నయెడ జాడఁ దెలియ నయ్యెడిది.

(అంతః గృహఁ దొక వార్తావహానితోఁ బ్రవేశించును.)

కృష్ణ— (తనలో) పాంథవాగ్రజుండు తమ్ముని జాడఁ దెలియమిని జింతిల్లు
చుండఁ బోయి. పార్థవియుదంతమును జేకొనివచ్చిన యీ పశుపాలునిచే
నతని మనోన్యాయలతను బోగొట్టెదను. (సమీపించును.)

ద్రావ— అన్నా ! యిప్పుడే నీమాట చెప్పుకొను చున్నారము. మాటలోనే నీవు
వచ్చితివి.

ధర్మ— (పశుపాలు నుద్దేశించి) ఇతఁడు ద్వారకనుండి వచ్చెనా యేమి ?

కృష్ణ— అవును. మీ తమ్ముఁ డితనిచేఁ దన కుశలవార్త సంపించినాఁడు.

దీము— (అదరముతో) అతఁ డప్పుడే ద్వారకకు వచ్చి యట నుండి వెడలెనా
యేమి ? అట్లయినఁ గొలఁది దినములన యటకు రావచ్చును.

ధర్మ— ఓయీ ! మాతమ్ముఁడు కుశలముగ నున్నాఁడు గదః ! నీపే రెవరు ?

సకు— జేమముగనే యున్నాఁడు. నాపేరు పశుపాలుఁడు.

వ్రావ— (తనలో) అమ్మయ్యా! యిక్కడికి బ్రతికితిమి.

నకు— పశుపాలా! ఏమేమి సంగతులు చెప్పి వంపెను?

నహ— త్రోవలో నెక్కడెక్కడ యుద్ధములు జరిగినవో?

భీము— జరాసంధ పాత్రుడు మేఘసంధి తప్పక యశ్వము నడ్డగించు నని యొడించెదను.

కృష్ణ— (సవ్యసాచి) మీరందఱును నన్ని ప్రక్షలను వేసిన దేనికని యతః
దుత్తరము చెప్పెను?

దర్మ— ఓయీ! తక్కినసంగతులు విమ్మటఁ జెప్పవచ్చును, గాని యతని కొమరుఁ
డగు బ్రతువాహనునికి నతనికిని సంగరము జరిగినమాట నిక్కమేనా?

పశు— అవిషయము నాతోఁ జెప్పలేదుగాని యాకుమారునిం గుఱించి మీతో
నిట్లు మనవి చేయుచున్నారు.

దర్మ— ఎట్లు?

పశు—క. అరుదేరఁగ మన్నఁ డం । బరచరులకు నేని నోరువన్ రాని దురు
ద్ధరశక్తి బ్రతువాహనుఁ । దెఱిగి యతని గారవిండు పెంతయు నొప్పన్.

భీము— నిక్కముగా జరిగియే యుండును. లేనిచో నతని సంతగాఁ గొనియాడఁడు.

నకు— కొనియాడకేమి? అతఁ డతని పుత్రుఁడు గదా!

నహ— అందుచేతనే నుతికిం దగ కుండుట.

దర్మ— ప్రధానమైన యంశమునే తెలిసికొన్నావు కావు. కానిష్ఠు, ఇంక నేమేమి
సంగతులు చెప్పెను?

పశు— ఇదిగో. మనవి చేయుచున్నాఁడను.

తే. గీ. దరణియెల్లను దురగమ్ము దిరిగె నచ్చటచ్చట నృపాలతనుజాకు లడ్డువడియు
సందియొనరించుకొని రొక్క నమరముననురాచకొమరులు చాలేదు రాజచంద్ర.

భీము— సంధి యొనరించుకొన్నప్పుడు చచ్చట యేల తటస్థించును?

దర్మ— తరువాత, తరువాత?

పశు—

క. బలములఁ జంపియొ రథములఁనిలఁ గూర్చియొ సారథులను హింసించియొ భీ
తిలఁజేసి నందికిన్ మదిఁ | గలిగించితి నెల్ల రాచకాన్పుల కనఘా!

దర్మ— తండ్రీ! మంచిపని చేసితివి. అంతమాత్రమును హింస జరుగకుండ నెఱ
వేతినది కాదేమి?

భీము— పశుపాలా! మేఘసంధి సంగతిని గుఱించి చెప్పవైతివి.

పశు— పూర్వవైరమును మదిఁ బెట్టుకొని మేఘసంది యశ్వము నడ్డగించినప్పు
దాయన యిట్లనియె నట.

దర్శ— ఎట్లు ?

పశు—క. మాయన్న యేరినిం జా | నేయకు మని యాజ్ఞ యిచ్చె నెందుల కని నన్
దాయంగ వచ్చెదవు పౌ!మ్మా! యనువులు నీకు భరమె; మముఁబోవచ్చు.

నకు— ఇంతమాత్రమున కతఁడు మరలవాఁడు గాఁడే !

పశు—క. మాటలు చెవిఁబెట్టక | నను నారాచములఁ గొట్టినన్ నడుమనె వా
నినిఁ ద్రుంచి యతని రణసాధనములఁ దునుమాడితిని బ్రదరములముఁదన్.

సహ— పాపము : విరళుఁడైనాఁడు, ఇఁక సంది నేయక చేసెడి దేమి ?

పశు— అ. వె. అంత వీడఁబోక యాతఁడు గదగని

ప్రళయకాలకమను పగిదిఁ గదియ

మెచ్చి యొక్క యమ్ము వుచ్చి యగ్గద భగ్గు

ముగ నొనర్చి వాని కొగి విటంటి.

శీము— చిన్నవాఁడైనను దాతతండ్రులపేరు విలువక పోలేదు; తరువాతః

పశు—క. విరిపితివి తాతతండ్రుల | బిఁము పరాక్రమము యశము బావురె; నీకుం
దలఁకఁ బనిలేదు ప్రాణిమ్ములకుం దెగ; రమ్ము జిన్నమును గనుగొనగన్.

నకు— పాపము, నీగిలులు “మందిదే” యని తల యూఁపెను గాఁబోలును.

సహ— శకునికొమరుఁ డేమైన నడ్డవచ్చెనేమో !

దర్శ— అవును. అది ముఖ్యముగా వినఁ దగినదియే !

పశు— శకుని కొమరుఁడు తన బలములతో నడ్డవచ్చినప్పుడు మీకమ్ము లిట్లనిరఁట.

దర్శ— ఎట్లు ?

పశు—క. చిన్నతనము మానుము; మా|యన్న నినున్ జిన్నమునకు నరుడెప్పునో ది
భ్య న్నేను వచ్చితిని. రా | వన్నా! బిందుగులు కయ్య మాడుట తెన్నా!

సహ— అది యతఁ డనమర్థతగాఁ బరిగణింపం బోలు !

పశు— అ, మీరనినట్లే జరిగినది. అంత నతం డది పెడచెవినిఁ బెట్టి మీయన్న
గారిపై శరపరంపరలు విగుడ్చుటం గవియుటయు నా న్యవసందను శర
మ్ముల వారించి కీరీటమ్ము మాత్ర మొక్కయమ్మునఁ గూలనేసిరఁట.

దర్శ— అంత వైన నతఁడు మరల లే దేమి ?

పశు— అటుపై నేమి జరుగునో యని, మంత్రు లడ్డమై యారాకొమరుని యర
దమ్ము వెనుకకుఁ బట్టించుటయశాక శరణమ్ము వేడికొనిరఁట.

ఛీము— మంత్రులు దెలివికలవాడగా దోచుచున్నాడు.

పతు— ఏమృత మీసోదరు లిట్లు పలికి రఁట.

దర్మ— ఎట్లు ?

పతు— ఆ. వె. అన్న నెలవు లేమి యట్లుండ మాయమ్మ ! వంకఁబుట్టినింటివాడు మీరు కాన నితని నేను గాంధారస్థిపవుఁడఁడలఁచి విడుచు టెట్లుఁదప్పదునుఁడి!

ద్రౌప— అవును. ఆయమ నిట్లు గారవింప చలసినదే.

దర్మ— ఇంతకును “గుళలముగా నున్నాఁ” డని చెప్పితివి. అంతే చాలును.

ఛీము— అన్నా! నాటకులవలనఁ జూచినయంశము విక్కమే యగునా ?

దర్మ— విక్కమే. కానిదో నతఁ డితని నంత “గౌరవముగాఁ” జూడుమని నొక్క పక్కాజింపవలసి యుండదు.

నకు— ఇప్పుడో, యిఁకనో అన్న రానే వచ్చుచున్నాఁడు. అన్నియును నతనివల ననే తెలియఁగలవు.

(అంత నర్జునుఁడు ప్రవేశించును)

శృష్టు— (చూచి) అడుగో! మీతమ్ముఁడు వచ్చివాఁడు.

దర్మ— (తత్తఱపాటుతో లేచి కిచ్చఁగలింతుకొని)

క. తమ్ముఁడ! నేమమె గద లేదే ! శమ్మునకు స్నేహుఁ ? ద్రౌప సంగ్రామములే

యెమ్మెయి నడిచెను ? నశ్వము ! నెమ్మెయి మరలించితి ? వచియింపుమునెమ్మిన్.

నహ— అన్నా! నీ వితనిని ముందుగాఁ బుచ్చుటచే నింకను నెన్నాళ్ళకో కాని రావనుకొన్నారము.

అర్జు— ఇతనితోడనే నేనుమ ద్వారకనుండి బయలుదేరితిని. విదవ యుద్ధము లెక్కడను లేమింజేసి యితఁడు వచ్చునప్పుటికే రాఁ గలిగితిని.

దర్మ— అంతకు మున్ను విశేషించి సంగరములు జరిగిన వేమి !

అర్జు— జరిగినవి కాని.

క. నీయాజ్ఞం దల నిడికొని ! యాయా దేశములనెల్ల నశ్వమువేంటన్

బోయి యట కేగుదించితి ! నేయెడలను రాకొమరుల హింస యొనర్చన్.

నకు— అన్నా! బ్రథువాహనుంగుఁడని యంతగాఁ జెప్పి పుచ్చితివేమి ?

అర్జు— అతని పరాక్రమం “బిద మిశ్ట” మని చెప్ప నాకరము గాదు.

దర్మ— అట్లయిన మేము విన్నసంగతి యథార్థమే కావచ్చును.

అర్జు— ఎట్లు వింటి ? నే వితనితో నాసంగతి విస్తరించి చెప్పలేదే !

ధర్మ— బ్రతాలజ్ఞాడగు నొక కవి వ్రాసిన దృశ్య ప్రబంధమువలన నీతిరము నతడు దెగవేసినట్లును మరల సంజీవనమయిచే బ్రతికినట్లును గనవచ్చు.

అర్జు— ఇంతయును జరిగినమాట సత్యమే.

ద్రౌప— నాదా : ముందుగా మీరతని నేమంటిరి ?

అర్జు— (సంశయించును)

కృష్ణ— బావా : సంశయ మెందుకు : వీ రంతయు నెఱిగినచే, దానిని బుజువు చేసికొనుటకుఁ గాఁబోయిను, అడుగుచున్నది.

అర్జు— మొదల నతడు తండ్రియొడం జూపవలసిన యాచారమును వినయమును జూప నే నిట్లంటి.

తే. గీ. అర్జుఁ గలిగిన నశ్వమ్ము నడ్డవలయు

నంతియే కాని “కొమరుఁడ” నంచు వచ్చు

టిదియు నొక రాచపాడియే యెఱుంగఁ జెప్పుమ

“నామకొమరుఁడ” వనుటకు నమ్మనంటి

ధర్మ— తమ్ముఁడా : యిప్పట్లమాత్రము నీవు తొందరపడితివి నుమీ :

క. “జనకుఁడ” వని నినుఁ బేర్చిన్ . గనవచ్చిన పుత్రుఁగాంచి కౌఁగిలియిడుటెల్లను బోయె నట్లులుందుము . “తనయుఁడుగా” వనుట గొప్ప తప్పిదము నుమీ :

అర్జు— (తలవంచుకొని యారకొనును)

కృష్ణ— (నవ్వుచు) ఇం దితిని తప్పే మున్నది : కురువంశజుల కిదియొక యపూర్వముగాదు.

క. భరతుని దుశ్యంతుఁడు కొ : మరుఁడని యెఱిగియును బేర్చి మన్నింపక పెక్కురు గల నభ నవమానముఁవలెనదె తన జనని వెంట వచ్చినవానిన్ :

ద్రౌప— (చిఱునవ్వుతో) అనుట కవకాశము గలుగుబంబట్టి కదా యనుచున్నావు :

ధర్మ— ఇంతకును నియ్యది సీలోపము కాదు. శాపవశమున నీకట్టిబుద్ధి యని వార్యమై కలిగియుండును. (కృష్ణ నుద్దేశించి) బావా : నాతమ్మున కెప్పుడును నాకతన దుఃఖమే గాని నుభయు లేక పోయెఁ గదా :

కృష్ణ— ధర్మవందనా : ఎందుల కీయనమయనిర్వేదము : ఇది యీతని లక్షణముల యందలి దోషమే కాని నీదోషముగాదు.

ధర్మ—గీ. అన్నియును మహారాజ చిహ్నములే కాని

యేదెసను నీతనికి దొనఁ గింత లేదు

కష్టమే తప్ప నకట నుఖ మొఱుంగఁ
డిప్పటి కదేమి హేతువో? యొఱుంగఁ జెప్పుమ :

కృష్ణ—ఈతని కష్టమునకే కాదు, యావత్కుటుంబకష్టమునకును గారణమగు
చోన మొక్కటి సర్వలక్షణలక్షితుండగు వితనియందుఁ జంద్రునకుఁ గిళం
కమువలె నున్నయది.

చర్య—అది యెయ్యది?

కృష్ణ—ఆ. వె. అన్నియవయవమ్ము లనురూపములె యయ్య
నూరు లిండుకంతయురువు లితని
కక్కతమున నిట్టి యాపత్తు లబ్బె మీ
కెల్లరకును దీని నెఱుంగు మదివః

చర్య—ఇది సాముద్రకాత్తచోషము. దీని కేదేని యుపకాంతి యుండదా?

కృష్ణ—ఇది యిదివఱకే యనుభవముచేఁ దీరిపోయినది. అయినను సర్వచోష
హరంబగు నశ్వమేధమును గావించుచునే యుంటివి ఇఁక విచారమెందుకు?
(అంత భామ్యులు ప్రవేశించును.)

భామ్యు—

క. ఘను లెల్లరు విచ్చేసిరి । జననాథతనూజాలెల్లఁ జనుదెంచిరి యం
దున కేర్పఱచిన యల దిన । మును దాదాసయ్యో దీక్షఁ బూమమున్నపటిః

తే. గీ. వేదఘోషమ్ము పురమెల్ల విస్తరించె
రాజరథఘోషములు పురిఁ దేజరిల్లె
సందఱును నీడు నభివృద్ధి నాత్మఁ గోరి
యున్నివా రింతకును మోదముండు నొక్కొ :

చర్య—పరమసంతోషము. ఇది యంతయును దమ యాశఃప్రభావమును, నియ్య
నముని దయయును.

కృష్ణ—నీ యదృష్టమును నీకష్టముల భాగ్యరేఖయును.

చ. అరుల జయించి రాజ్యరమ నందితి; వంతియకాక యన్వయాం
కుర మది విల్వైఁ దమ్ముఁడును గొప్పనినత్తు తరించె; ధారుణిం
దిరిగి కురంగమ మ్మరుగుదెంచె; మునిప్రవరుల్ త్వడియి మ
ధ్వరము తిరమ్ముగా జరువ వచ్చిరి నిచ్చలు మోద మందుచున్.

భామ్యు—రాజా! నీకింతకన్న నేమి ప్రియము గావలెను? అయిన నిట్లగుఁగాక:

భరతవాక్యము

తే. గీ. వేదశాస్త్రములందును విప్రులందు
 గోవులందును సజ్జన కోటియందు,
 బ్రతికె తత్కంతసద్భిక్తి ప్రబలుఁ గాక :
 జెను మడుగంటుఁ గాక : సౌఖ్యమగుఁ గాక :
 మఱియు.

క. మది మదమున నెల్లజనులు
 స్వదేశ రాజులను వారి వర్తనలును నె
 మ్మచి వెక్కఁ జేసికొని స
 త్పదమున వర్తింతుఁగాక : పరమాత్మకృపన్.

గద్య

ఇది శ్రీ కింకరీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవి బాంకలానిధి
 బాలసరస్వతీశతావధాని తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబైన
 పాండువాళ్ళ మేధమునందు పర్వమును పట్టాంతము.

అవంతి ప్రెస్ - రాజమండ్రి.

ఇ. శి. 91, 20.2.48.

G. H. NO. E-G 75.

COPIES 1000.

మా యొద్ద వెలకుచొరకు గ్రంథములు.

నాటకములు :		వివేకానంద జీవిత చరిత్రము	
ముద్రారాక్షసము తి. వేం. కవులు	1 8	చి. స్వామి	2 4
మృచ్ఛకటికము ..	1 12	శారదాదేవి చరిత్ర	1 14
వేణీసంహారం వ. సు.	1 0	ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర కా. నా.	2 0
ప్రబోధ చంద్రోదయం చం. వీ.	0 10	ఏకవీర వి. స.	3 0
విషాద సారంగధర	1 8	బద్ధన్న నేనాని వి. స.	3 0
బృంద శ్రీ. స.	1 8	గోరా వేం. పా.	3 0
స్మృద్ధీపుత్రి గుం. వేం.	1 8	నారాయణరావు అ. టా.	4 8
మాలతీ మాధవం జ. వేం.	1 2	పద్య కావ్యములు :	
ఉత్తరరామచరిత్ర మ. సూ.	1 2	విజయ విలాసము చే. వేం.	0 12
డిటా జ. రా.	1 4	శృంగార శాకుంతల	0 12
విక్రమోర్వశీయం వే. వేం.	2 0	కళాపూర్ణోదయం	1 4
వచన కావ్యములు :		రంగనాథ రామాయణం	7 8
హర్ష చరిత్రము తి. వేం.	0 12	కర్ణుడు దు. రా.	1 0
రఘువంశ కథనం బం. త.	1 4	రజస్మితియ	1 4
సంస్కృతనాటక కథాసారము		వీరచాసి జాషువా.	1 0
క్రొ. సూ.	1 12	రాజనందరసనం ది. వేం.	1 0
వచనాంధ్ర కాదంబరి	2 0	కథలు, గాథలు వే. శి.	2 0
కుమార విజయం కొ. జో.	1 4	పంచవటి మా. బు.	0 4
కవిత్వ తత్వవిచారం క. రా.	3 0	విజయశ్రీ జ. పా.	1 4
వ్యాసమంజరి ..	2 8	మధుకలశం రా. సు	1 4
సాహిత్యవ్యాసములు ము. న.	1 8	వ్యాకరణము—ఛందస్సు :	
సమీక్ష ము. కృ.	2 0	బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశిక	5 0
కలలాపిణి దు. జ.	1 8	బాలవ్యాకరణం దూ. రా. (టీకతో)	3 0
ఆంధ్రకవి తరంగిణి టా. శే.	3 0	కవికల్పలత క. వే.	2 8
మాలవల్లి ఉ. ల.	10 0	ఆంధ్ర కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తి	
ముగ్గురు మూర్తులు కా. వేం.	1 0	వే. తి.	1 8

ఈ మా పూర్తి కేటలాగుకై వ్రాయండి.

వివరములకు:- **THE THIRUPATI VENKATESWARA PUBLICATIONS,**
Govt. Training College Lane, RAJAHMUNDRY

